

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

Кваліфікаційна робота

магістра

на тему Вдосконалення управління кредитними ризиками
АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ»

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0729
спеціальності 072 Фінанси, банківська справа
та страхування
освітньої програми фінанси і кредит
спеціалізації Корпоративні фінанси

В. А. Міразіян

Керівник к.е.н., доцент Линенко А. В.

Рецензент к.е.н., професор Кущик А. П.

Запоріжжя – 2020

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економічний
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 072 Фінанси, банківська справа та страхування,
Освітня програма фінанси і кредит
Спеціалізація Корпоративні фінанси

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____ А. П. Кущик

«_____» _____ 2020 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Міразізян Вікторії Агванівні

1. Тема роботи: Вдосконалення управління кредитними ризиками АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ»
керівник роботи: Линенко Андрій Володимирович, к.е.н., доцент
затверджені наказом ЗНУ від 18 червня 2020 року № 811-с.
2. Строк подання студентом роботи: 4 грудня 2020 року.
3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи: показники фінансової звітності АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ», дані Національного банку України, рейтингових агентств, а також монографічні дослідження та статті вітчизняних і зарубіжних авторів.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): визначити суть і призначення фінансового ризик-менеджменту в банку; опрацювати класифікацію та підходи до управління кредитними ризиками банку; дослідити методичні підходи до оцінки кредитних ризиків банку; проаналізувати організаційну структуру управління та фінансовий стан АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ»; оцінити кредитний портфель і кредитні ризики банку; розробити практичні рекомендації щодо розвитку механізму управління кредитними ризиками АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ»; обґрунтувати застосування скорингу для мінімізації кредитних ризиків і запровадження стрес-тестування кредитного ризику АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ».

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень): кваліфікаційна робота містить 17 рис., 23 табл. і 3 формули.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	Линенко А. В., доцент	09.07.2020 р.	09.07.2020 р.
2	Линенко А. В., доцент	14.09.2020 р.	14.09.2020 р.
3	Линенко А. В., доцент	19.10.2020 р.	19.10.2020 р.

7. Дата видачі завдання: 22 червня 2020 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Складання бібліографії та вивчення літературних джерел	22.06.2020 р. – 29.06.2020 р.	виконано
2.	Виконання вступу	30.06.2020 р. – 08.07.2020 р.	виконано
3.	Виконання розділу 1	09.07.2020 р. – 13.09.2020 р.	виконано
4.	Виконання розділу 2	14.09.2020 р. – 18.10.2020 р.	виконано
5.	Виконання розділу 3	19.10.2020 р. – 18.11.2020 р.	виконано
6.	Формування висновків	19.11.2020 р. – 25.11.2020 р.	виконано
7.	Оформлення роботи, одержання відгуку та рецензії	26.11.2020 р. – 03.12.2020 р.	виконано
8.	Подання роботи на кафедру	04.12.2020 р.	виконано

Студент _____ В. А. Міразіян
(підпис) (ініціали та прізвище)

Керівник роботи _____ А. В. Линенко
(підпис) (ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ І. Ю. Кисільова
(підпис) (ініціали та прізвище)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 124 с., 17 рис., 23 табл., 2 додатки, 70 джерел.

Об'єктом дослідження є підходи до управління кредитними ризиками банків. Предметом дослідження є комплекс теоретичних, науково-методичних і практичних положень щодо розвитку підходів до управління кредитними ризиками АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ».

Метою кваліфікаційної роботи магістра є опрацювання теоретико-методичних засад фінансового ризик-менеджменту в банках, а також розробка практичних рекомендацій із удосконалення підходів до управління кредитними ризиками АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ».

Завдання дослідження: визначення суті та призначення фінансового ризик-менеджменту в банку; опрацювання класифікації та підходів до управління кредитними ризиками банку; дослідження методичних підходів до оцінки кредитних ризиків банку; аналіз фінансового стану банку; оцінювання кредитного портфеля та кредитних ризиків банку; розробка рекомендації щодо розвитку механізму управління кредитними ризиками АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ», застосування скорингу для мінімізації кредитних ризиків і стрес-тестування кредитного ризику.

Одержані результати та їх новизна: вдосконалено класифікацію кредитних ризиків банку; набуло подальшого розвитку трактування кредитного ризику банку. Практичне значення мають розробки щодо розвитку механізму управління кредитними ризиками, застосування скорингу для мінімізації кредитних ризиків і стрес-тестування кредитного ризику АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ».

КРЕДИТНИЙ ПОРТФЕЛЬ, КРЕДИТНИЙ СКОРИНГ, КРЕДИТНІ РИЗИКИ, МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМИ РИЗИКАМИ, СТРЕС-ТЕСТУВАННЯ, ФІНАНСОВИЙ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ У БАНКУ.

SUMMARY

Qualifying work: 124 p., 17 fig., 23 tab., 2 annex, 70 references.

The object of research is approaches to credit risk management of banks. The subject of the study is a set of theoretical, scientific and methodological and practical provisions for the development of approaches to credit risk management of JSC “BANK FOR INVESTMENTS AND SAVINGS”.

The purpose of the master's qualification work is to develop the theoretical and methodological foundations of financial risk management in banks, as well as the development of practical recommendations for improving approaches to credit risk management JSC “BANK FOR INVESTMENTS AND SAVINGS”.

Objectives of the study: to determine the nature and purpose of financial risk management in the bank; elaboration of classification and approaches to credit risk management of the bank; research of methodical approaches to credit risk assessment of the bank; analysis of the bank's financial condition; assessment of the bank's loan portfolio and credit risks; development of recommendations for the development of the credit risk management mechanism of JSC “BANK FOR INVESTMENTS AND SAVINGS”, the use of scoring to minimize credit risks and stress testing of credit risk.

The obtained results and their novelty: improved classification of credit risks of the bank, supplemented by features that together take into account the dependence of risk: on the number of credit agreements; types of loans provided by the bank; from the type of borrower; from lending entities; from the branches of the economy credited by the bank; from the resident sign of borrowers; from credit risk factors; from the terms of credit agreements; from the ability to forecast credit risks of the bank; credit risk interpretation has been further developed as a quantified threat of capital loss or reduction of the bank's financial income due to the mismatch of its cash flows to expectations, both in absolute terms and in time, due to full or partial default by borrowers of their contractual obligations to the

bank.

Developments on the development of a credit risk management mechanism, the use of scoring to minimize credit risks and stress testing of credit risk of JSC “BANK FOR INVESTMENTS AND SAVINGS” are of practical importance.

CREDIT PORTFOLIO, CREDIT SCORING, CREDIT RISKS, CREDIT RISK-MANAGEMENT MECHANISM, STRESS TESTING, FINANCIAL RISK-MANAGEMENT.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	8
1 ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМИ РИЗИКАМИ БАНКІВ	10
1.1 Сутність фінансового ризик-менеджменту в банку	10
1.2 Кредитні ризики банку: суть, класифікація та управління	21
1.3 Методичні підходи до оцінки кредитних ризиків банку.....	31
2 ОЦІНКА КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ ТА КРЕДИТНИХ РИЗИКІВ АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ».....	42
2.1 Організаційно-економічна характеристика банку.....	42
2.2 Оцінювання фінансового стану АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ»	56
2.3 Аналіз кредитного портфеля та кредитних ризиків АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ»	66
3 УДОСКОНАЛЕННЯ ПІДХОДІВ ДО УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМИ РИЗИКАМИ АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ»	79
3.1 Розвиток механізму управління кредитними ризиками АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ»	79
3.2 Застосування скорингу для мінімізації кредитних ризиків банку.....	89
3.3 Запровадження стрес-тестування кредитного ризику АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ»	101
ВИСНОВКИ	113
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	118
ДОДАТКИ	125

ВСТУП

В сучасних умовах розвитку банківської діяльності, коли кредитування пов'язане зі значними ризиками неповернення позик, незадовільного фінансового стану позичальників, а також із супутніми фінансовими ризиками, банкам важливо постійно й ефективно управляти кредитними ризиками. Втім, неможливо раз і назавжди розробити набір дієвих підходів до управління будь-яким процесом.

Звісно, загальні принципи змінюватися не будуть, однак із модифікацією самих об'єктів управління, з розвитком суб'єктів управлінського впливу, а також зі змінами в інфраструктурі, необхідно вдосконалювати й підходи, що застосовуються. Це стосується і системи банківського ризик-менеджменту, й підходів до управління кредитними ризиками банків України.

Метою кваліфікаційної роботи магістра є опрацювання теоретико-методичних засад фінансового ризик-менеджменту в банках, а також розробка практичних рекомендацій із удосконалення підходів до управління кредитними ризиками АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ».

Для досягнення зазначеної мети було вирішено такі завдання:

- визначено сутність і призначення фінансового ризик-менеджменту в банку;
- опрацьовано класифікацію та підходи до управління кредитними ризиками банку;
- досліджено методичні підходи до оцінки кредитних ризиків банку;
- проаналізовано організаційну структуру управління та фінансовий стан АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ»;
- здійснено оцінювання кредитного портфеля та кредитних ризиків банку;
- розроблено практичні рекомендації щодо розвитку механізму

управління кредитними ризиками АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ»;

– обґрунтовано застосування скорингу для мінімізації кредитних ризиків і запровадження стрес-тестування кредитного ризику АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ».

Об'єкт дослідження – підходи до управління кредитними ризиками банків.

Предметом дослідження є комплекс теоретичних, науково-методичних і практичних положень щодо розвитку підходів до управління кредитними ризиками АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ».

При виконанні кваліфікаційної роботи магістра були використані такі методи економічних досліджень: абстрактно-логічний, економіко-статистичний, монографічний та ін.

Інформаційною, теоретичною та науково-методичною базою дослідження є: законодавство України; навчально-методична література та наукові роботи сучасних вчених у сфері банківської діяльності, стратегічного управління та ризик-менеджменту; фінансова звітність АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ»; офіційні дані НБУ.

Наукова новизна отриманих результатів визначається такими основними положеннями:

– вдосконалено класифікацію кредитних ризиків банку, що доповнена ознаками, які в сукупності враховують залежність ризику: від кількості кредитних угод; видів кредитів, які надаються банком; від типу позичальника; від суб'єктів кредитування; від галузей економіки, що кредитується банком; від резидентної ознаки позичальників; від факторів виникнення кредитних ризиків; від термінів кредитних угод; від можливості прогнозування кредитних ризиків банку;

– набуло подальшого розвитку трактування кредитного ризику як кількісно визначеної загрози втрати капіталу чи зменшення фінансових надходжень банку внаслідок невідповідності його грошових потоків

очікуваним, як за абсолютною величиною, так і в часових параметрах, через повне або часткове невиконання позичальниками своїх договірних зобов'язань перед банком.

Практичне значення мають розробки щодо розвитку механізму управління кредитними ризиками, застосування скорингу для мінімізації кредитних ризиків і запровадження стрес-тестування кредитного ризику АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ».

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати кваліфікаційного дослідження пройшли апробацію на III Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні управлінські та соціально-економічні аспекти розвитку держави, регіонів та суб'єктів господарювання в умовах трансформації публічного управління» (м. Одеса, 2020 р.) [1].

Публікації. Подано до друку статтю «Кредитні ризики банку: сутність, класифікація та управління в сучасних умовах» в збірник наукових праць «Нова економіка».

1 ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМИ РИЗИКАМИ БАНКІВ

1.1 Сутність фінансового ризик-менеджменту в банку

Оскільки повністю позбутися ризиків неможливо, перед банківськими установами постає завдання управління ними. Балансування між прибутком і ризиком, пошук їхнього оптимального співвідношення розглядається як одне з найважливіших і найскладніших питань, що стоять перед керівництвом банку. Фінансові ризики займають ключову роль у структурі ризиків банку на сучасному етапі розвитку банківської діяльності.

За результатами узагальнення існуючого понятійного апарату, дослідник І. О. Павлишин пропонує таке визначення банківського ризику. Ризик банку – це ситуація, що є наслідком або варіантом свідомо прийнятого управлінського рішення, що може призвести до матеріальних або інших втрат певного розміру [2].

У Положенні про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах ризик визначається як імовірність виникнення збитків або додаткових втрат або недоотримання доходів, або невиконання стороною договірних зобов'язань унаслідок впливу негативних внутрішніх та зовнішніх факторів. При цьому ризик-апетит (схильність до ризику) – це сукупна величина за всіма видами ризиків та окремо за кожним із ризиків, визначених наперед та в межах допустимого рівня ризику, щодо яких банк прийняв рішення про доцільність/необхідність їх утримання з метою досягнення його стратегічних цілей та виконання бізнес-плану [3].

У контексті нагляду на основі оцінки ризиків НБУ визначає банківський ризик за його впливом на капітал і надходження. Ризик – це ймовірність того, що події, очікувані або неочікувані, можуть мати негативний вплив на капітал та/або надходження банку [4].

Фінансовий ризик банку можна визначити як рівень його фінансової втрати, що виражається:

- в можливості не досягти поставленої мети банківської діяльності;
- у невизначеності прогнозованого результату банку;
- в суб'єктивності оцінки прогнозованого результату [5].

Проте, існування ризику не обов'язково є причиною для занепокоєння. Для розгляду ризиків у ширшій перспективі наглядовці мають вирішити, чи є ризики, які бере на себе банк, виправданими. Ризики вважаються виправданими, якщо вони є зрозумілими, контрольованими, такими, які можна виміряти і що відповідають здатності банку швидко реагувати на негативні обставини. Невиправданий ризик може впливати із навмисних або ненавмисних дій. Якщо ризики є невинуватими, наглядовці мають взаємодіяти із керівництвом і спостережною радою банку і спонукати їх до пом'якшення або усунення цих невинуватих ризиків. Заходи, які в такому разі має здійснити банк, включають зменшення сум під ризиком, збільшення капіталу або зміцнення процесів управління ризиками [6].

Система ризик-менеджменту є важливим елементом функціонування фінансових установ, вона значною мірою забезпечує збереження вартості інституту, а в поєднанні з розвитком бізнесу – її створення. Втім, виконання ризик-менеджментом функцій суттєво залежить від адекватності його можливостей оперувати з ризиками, з яким зіштовхується банк. Однією з проблем при цьому є те, що в сучасний період ризики суттєво змінюються під впливом розвитку інформаційних технологій та фінансових продуктів [7].

Тому адекватність організації системи ризик-менеджменту є важливим завданням як у теоретичному, так і в практичному контекстах. Представлення проблематики дає змогу вибудовувати організацію та функціонування систем ризик-менеджменту в більшій адекватності до сучасного спектру ризиків, з якими зіштовхуються банки. Перспективними підходами щодо розвитку систем ризик-менеджменту у банківських установах є використання на практиці систем ідентифікації проблематики в

кожній структурній компоненті ризик-менеджменту, поступова розбудова інтегральних цілісних підходів до оперування з ризиками та впровадження проактивних підходів до аналізу й оцінки ризиків [8].

Процес ризик-менеджменту, відповідно до міжнародних стандартів, включає такі складові:

- визначення ситуації з ризиком;
- ідентифікація ризику;
- аналіз ризику;
- оцінка ризику;
- вплив на ризик [9].

Такий підхід є доволі формалізованим й узагальненим, однак не відображає повною мірою економічної специфіки співвідношення між ризиком та доходом, яка лежить в основі максимізації вартості банку. В цьому напрямі більш деталізовану структуру наводить Л. О. Примостка [10]. Так, авторка подає послідовну структуру процесу ризик-менеджменту:

- 1) визначення, ідентифікація та класифікація банківських ризиків;
- 2) аналіз та квантифікація ризикових експозицій;
- 3) алокація капіталу між бізнес-напрямами у сумірності до прийнятого ризику банківської діяльності;
- 4) рішення щодо прийняття нових трансакцій щодо співвідношення «ризик – доходність»;
- 5) застосування інструментарію банківського ризик-менеджменту;
- 6) контроль банківських ризиків;
- 7) оцінювання ефективності функціонування ризик-менеджменту відповідно до корпоративних цілей банку.

Така структуризація банківського ризик-менеджменту є ґрунтовною та комплексною, зокрема, процес прийняття рішень в умовах ризику в її межах розглядається в аспекті співвідношення «ризик – доходність». Єдине, на що варто звернути увагу, це непередставлення повною мірою ставлення до ризику особи, яка приймає рішення, та імплементація цього ставлення в процедури

прийняття рішень. Хоча безпосередня ідентифікація ставлення до ризику (схильність, несхильність, нейтральність) є прерогативою власників бізнесу, все ж таки формалізація та імплементація цього ставлення в бізнес-процеси є функцією ризик-менеджменту, тому що безпосередньо впливає на процеси прийняття рішень.

Варто зазначити, що в чинному банківському законодавстві України система управління ризиками визначена як сукупність належним чином задокументованих і затверджених політики, методик і процедур управління ризиками, які визначають порядок дій, спрямованих на здійснення систематичного процесу виявлення, вимірювання, моніторингу, контролю, звітування та пом'якшення всіх видів ризиків на всіх організаційних рівнях [11].

Важливим аспектом організації банківського ризик-менеджменту є методичні рекомендації Базельського комітету з банківського нагляду: Базель II та Базель III. Так, Базель II включає три головні опори: перша – вимоги щодо мінімального розміру власного капіталу; друга – перевірка з боку органів банківського нагляду; третя – прозорість та ринкова дисципліна.

В аспекті банківського ризик-менеджменту Базель II представляє систему оцінювання ринкового, кредитного та операційного ризику банків. Водночас організації цілісної системи ризик-менеджменту приділено не так багато уваги. Базель III, головним чином, посилює вимоги до капіталу банків та запроваджує нові підходи щодо ліквідності [12].

Один із поширених підходів до побудови системи ризик-менеджменту в банках полягає в тому, щоб мати дворівневу систему. Перший рівень включає виконання регулятивних вимог (у тому числі Базельських) щодо рівня ризиків. Другий рівень (більш широкий) являє собою власну систему ризик-менеджменту (яка включає перший рівень) та адекватність якої має визначальне значення для ведення бізнесу.

Поняття ризик-менеджменту багатогранне, навіть якщо застосовується виключно до банківської діяльності, оскільки банк може наражатися на

велику кількість різноманітних ризиків. Тому, щоб конкретизувати систему управління ризиками в банку, зважаючи, що в подальшому досліджуються саме кредитні ризики, необхідно чітко визначити суть ризик-менеджменту щодо фінансових ризиків, які пов'язані з банківською діяльністю [13].

Оскільки ринкові умови та структури банків є різними, не існує єдиної системи управління ризиками, прийнятної для всіх банків. Кожна установа має розробити свою власну програму та системи управління ризиками, відповідно до своїх потреб і обставин. Наприклад, банк, більший за розміром, із складнішими операціями, що має підрозділи в різних географічних регіонах, повинен мати більш досконалу та розвинену систему управління ризиками. Однак, усі ефективні системи управління ризиками мають декілька спільних основних характеристик. Наприклад, ефективні системи управління ризиками мають бути незалежними від діяльності, пов'язаної з прийняттям ризиків. Незалежно від своєї структури, кожна система управління ризиками має включати такі елементи:

- виявлення ризику. Належне виявлення ризику – це, в першу чергу, визнання та розуміння наявних ризиків або ризиків, що можуть виникнути у зв'язку з новими діловими ініціативами. Виявлення ризику має бути постійним процесом, що має здійснюватися як на рівні окремої операції, так і на рівні портфелів;

- вимірювання ризику. Точне і своєчасне вимірювання ризиків є надзвичайно важливим компонентом ефективного управління ризиками. Банк, який не має системи вимірювання ризиків, має обмежену здатність контролювати ризики або здійснювати їх моніторинг. Крім того, розвиненість інструментів управління ризиками, які використовує банк, має бути адекватною складності і рівню ризиків, які він узяв на себе. Банк має періодично перевіряти надійність інструментів вимірювання, які він використовує. Належні системи вимірювання ризиків передбачають оцінювання як окремих операцій, так і портфелів;

- контроль ризику. Банк має встановити обмеження і довести їх до

виконавців за допомогою положень, стандартів та/або процедур, які визначають обов'язки і повноваження працівників. Ці контрольні обмеження мають бути дійовими інструментами управління, які можна уточнювати в разі зміни умов або рівня толерантності до ризику. Банк має визначити послідовність процесу надання дозволів на виключення або зміни обмежень ризику, якщо вони є обґрунтованими;

- моніторинг ризику. Банки мають здійснювати моніторинг ризиків для забезпечення своєчасного відстеження рівнів ризиків і винятків із тих чи інших правил. Звіти про моніторинг мають бути регулярними, своєчасними, точними та інформативними і надаватися відповідним посадовим особам для вжиття необхідних заходів [14].

Ефективне управління ризиками вимагає інформування спостережної ради банку. Спостережна рада банку має скеровувати стратегічний напрям розвитку банку. Ключовим компонентом формування стратегічного напрямку є визначення рівня толерантності банку до ризику шляхом затвердження положень, що встановлюють стандарти, усно або письмово. Належним чином розроблені системи моніторингу дозволяють спостережній раді банку покладати на керівництво банку відповідальність за проведення операцій у межах встановлених рівнів толерантності до ризику.

Суттєвими чинниками ефективного управління ризиками є високий професійний рівень керівництва і відповідна комплектація персоналом. Керівництво банку несе відповідальність за впровадження, надійність і забезпечення функціонування систем управління ризиками. Керівництво також має достатньою мірою інформувати спостережну раду банку. До обов'язків керівництва банку належить таке:

- реалізовувати стратегічний напрям розвитку банку;
- розробляти положення, формальні або неформальні, що визначають толерантність банку до ризику та відповідають стратегічним цілям банку;
- наглядати за розробленням і забезпеченням функціонування інформаційних систем управління з метою забезпечення їх своєчасності,

точності та інформативності;

– забезпечувати, щоб стратегічний напрям і толерантність до ризику були ефективно доведені до виконавців і дотримувалися на всіх організаційних рівнях.

Під час оцінки системи управління ризиками наглядовці беруть до уваги положення, процеси, персонал і системи контролю. Значні недоліки в одному або декількох із цих компонентів розглядаються як недоліки в управлінні ризиками. Всі ці системи є важливими, але розвиненість і складність кожної з них є різною залежно від складності операцій банку.

Менші за розміром банки, які не здійснюють складних операцій, як правило, мають менш формалізовані положення, процеси і системи контролю, ніж більші банки. Проте це не означає, що системи управління ризиками є менш важливими для банків з нескладними операціями. Це просто означає, що формалізація процесу є менш вираженою. Всі банки мають бути в змозі чітко визначити і продемонструвати ефективність своїх власних систем управління ризиками. Ефективне управління ризиками передбачає наявність послідовних положень, процесів, кваліфікованого персоналу і систем контролю:

– положення відображають намір банку досягти бажаних результатів. Вони визначають стандарти і дії, що мають бути застосовані для виконання певних конкретних завдань. Ретельно розроблені положення спираються на відповідно сформульовані місію, цінності та принципи діяльності банку. Вони також чітко визначають рівень толерантності банку до ризику. Мають бути впроваджені механізми внесення змін до положень у разі зміни характеру діяльності банку або рівня його толерантності до ризику. Положення мають бути письмовими та враховувати складність операцій, розгалуженість організаційної структури тощо. Положення мають бути чітко сформульовані та виконуватися в практичній діяльності;

– процеси – це процедури, програми і практика, що визначають, як банк виконуватиме свої завдання. Процеси визначають, як здійснюється

поточна діяльність банку. Належним чином розроблені процеси ґрунтуються на положеннях банку, є ефективними, а їх функціонування спирається на відповідні повноваження виконавців;

– персонал – це працівники і керівники, які власне виконують процеси або контролюють їх функціонування. Працівники і керівники мають бути кваліфікованими, компетентними і належним чином виконувати свої обов'язки. Вони мають розуміти місію, цінності, положення і процеси, що є в банку. Програми оплати праці в банку мають бути розроблені таким чином, щоб можна було залучати та утримувати кваліфікований персонал, а також забезпечувати його постійне професійне зростання;

– системи контролю – це засоби та інформаційні системи, які використовують керівники банку для оцінки результатів діяльності працівників, підрозділів та банку в цілому, прийняття рішень і визначення ефективності існуючих у банку процесів. Вони ґрунтуються на принципі зворотного зв'язку і мають бути своєчасними, точними та інформативними. Вони дозволяють оцінити результати діяльності банку і допомагають приймати рішення.

Доцільно виокремити такі основні положення фінансового ризик-менеджменту в банку:

1) управління ризиками банку здійснюється стосовно фінансових ризиків, операційних та юридичних ризиків. Фінансові ризики складаються з ринкового ризику (який включає валютний ризик, ризик процентної ставки та інший ціновий ризик), кредитного ризику та ризику ліквідності. Основними цілями управління фінансовими ризиками є визначення лімітів ризику й нагляд за тим, щоб ці ліміти не перевищувалися;

2) банк здійснює комплексне управління ризиками та їх оцінку згідно з політикою банку, яка щороку переглядається та затверджується правлінням банку. Управління операційними та юридичними ризиками має на меті забезпечення належного функціонування внутрішніх процедур та політики, що спрямовані на мінімізацію цих ризиків;

3) функції управління ризиками виконує спостережна рада, правління, комітет з управління активами та пасивами, кредитний комітет (операції з юридичними та фізичними особами та операції на міжбанківському ринку) та тарифний комітет [15].

Банк створює комплексну, адекватну та ефективну систему фінансового ризик-менеджменту з урахуванням особливостей своєї діяльності, характеру та обсягів його операцій, профілю ризику та системної важливості банку, яка відповідає таким принципам:

- ефективність – забезпечення об'єктивної оцінки розміру ризиків банку та повноти заходів щодо управління ризиками з оптимальним використанням фінансових ресурсів, персоналу та інформаційних систем щодо управління ризиками банку;

- своєчасність – забезпечення своєчасного (на ранній стадії) виявлення, вимірювання, моніторингу, контролю, звітування та пом'якшення всіх видів ризиків на всіх організаційних рівнях;

- структурованість – чіткий розподіл функцій, обов'язків і повноважень з управління ризиками між усіма структурними підрозділами та працівниками банку, та їх відповідальності згідно з таким розподілом;

- розмежування обов'язків (відокремлення функції контролю від здійснення операцій банку) – уникнення ситуації, за якої одна й та сама особа здійснює операції банку та виконує функції контролю;

- всебічність та комплексність – охоплення всіх видів діяльності банку на всіх організаційних рівнях та в усіх його структурних підрозділах, оцінка взаємного впливу ризиків;

- пропорційність – відповідність системи управління ризиками бізнес-моделі банку, його системній важливості, а також рівню складності операцій, що здійснюються банком;

- незалежність – свобода від обставин, що становлять загрозу для неупередженого виконання підрозділом з управління ризиками та підрозділом контролю за дотриманням норм (комплаєнс) своїх функцій;

- конфіденційність – обмеження доступу до інформації, яка має бути захищеною від несанкціонованого ознайомлення;
- прозорість – оприлюднення банком інформації щодо системи управління ризиками та профілю ризику [16].

В табл. 1.1 узагальнені ключові аспекти організації фінансового ризик-менеджменту в банку

Таблиця 1.1 – Ключові організаційні аспекти фінансового ризик-менеджменту в банку

Організаційні аспекти	Реалізація в системі фінансового ризик-менеджменту
Посилення ролі ради банку в управлінні ризиками	Рада банку несе повну відповідальність за створення комплексної, адекватної та ефективної системи фінансового ризик-менеджменту
Роль комітету ради з управління ризиками	Рада банку може делегувати деякі із своїх функцій створеному нею комітету з управління ризиками, проте не свої обов'язки чи відповідальність
Належний статус підрозділів з управління ризиками та комплаєнс (CRO та CCO)	Забезпечення радою банку незалежності підрозділів з управління ризиками та комплаєнс. Призначення та звільнення CRO та CCO радою банку. Наділення CRO та CCO правом вето щодо рішень колегіальних органів правління банку
Підвищення культури управління ризиками	Рада банку повинна створювати «tone at the top» шляхом визначення та дотримання корпоративних цінностей, а також просування обізнаності щодо ризиків в межах потужної культури ризиків
Розподіл обов'язків між підрозділами банку на трьох лініях захисту	Перша лінія – на рівні бізнес-підрозділів банку та підрозділів підтримки діяльності банку. Друга лінія – на рівні підрозділу з управління ризиками та комплаєнс. Третя лінія – на рівні підрозділу внутрішнього аудиту
Створення внутрішньобанківських документів щодо управління ризиками	Банк розробляє внутрішньобанківські документи щодо управління ризиками. Рада банку затверджує декларацію схильності до ризиків, стратегії та політики з управління ризиками, а правління банку – процедури та порядки

Фінансовий ризик-менеджмент є важливим елементом функціонування банку, що значною мірою забезпечує збереження вартості банківського бізнесу. Втім, виконання фінансовим ризик-менеджментом банку своїх функцій суттєво залежить від адекватності його можливостей оперувати з цими ризиками. Однією з проблем при цьому є те, що в сучасний період

ризика суттєво змінюються під впливом розвитку інформаційних технологій та фінансових продуктів.

Перспективними підходами щодо розвитку системи фінансового ризик-менеджменту у банку є використання на практиці систем ідентифікації проблематики в кожній структурній компоненті ризик-менеджменту, поступова розбудова інтегральних цілісних підходів до оперування з ризиками та впровадження проактивних підходів до аналізу й оцінки фінансових ризиків банку.

1.2 Кредитні ризики банку: суть, класифікація та управління

Неможливо раз і назавжди розробити набір дієвих підходів до управління будь-яким процесом. Звісно, загальні принципи змінюватися не будуть, однак із модифікацією самих об'єктів управління, з розвитком суб'єктів управлінського впливу, а також зі змінами в інфраструктурі, необхідно вдосконалювати й підходи, що застосовуються. Це стосується і системи банківського ризик-менеджменту, й підходів до управління кредитними ризиками банків України.

Кредитні операції займають найвагомішу частку серед усіх банківських послуг і, відповідно, є дуже ризиковими, тому потребують обґрунтованого добору методів управління кредитними ризиками, коректної та виваженої кредитно-ризикової політики банку. В чинних нормативно-правових документах НБУ кредитний ризик визначено як імовірність виникнення збитків або додаткових втрат, або недоотримання запланованих доходів унаслідок невиконання боржником/контрагентом узятих на себе зобов'язань відповідно до умов договору [3].

Втім, навіть у законодавстві є декілька варіантів тлумачення кредитного ризику, основні з яких наведені в табл. 1.2, де також узагальнені найбільш поширені підходи вітчизняних науковців щодо суті кредитного ризику.

Таблиця 1.2 – Визначення кредитного ризику в нормативно-правових актах України та наукових публікаціях

Визначення кредитного ризику	Джерело
Наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання, виконати умови будь-якої фінансової угоди із банком (його підрозділом) або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання	Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків» [4]
Розмір очікуваних втрат (збитків) за активом унаслідок дефолту боржника/контрагента	Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями [17]
Ймовірність виникнення збитків або додаткових втрат або недоотримання запланованих доходів унаслідок невиконання боржником/контрагентом узятих на себе зобов'язань відповідно до умов договору	Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах [3]
Загроза несвоєчасної сплати або несплати відсотків за кредитом та/або суми кредиту, падіння прибутків або отримання збитків внаслідок неплатоспроможності позичальника, зниження вартості банківських активів через несплату кредиту та відсотків за ним, порушення зобов'язань	О. В. Дзюблюк, Л. М. Прийдун [18]
Ймовірність повної чи часткової втрати вартості активів банку в результаті нездатності контрагентів (позичальників) виконувати свої зобов'язання	Л. І. Простебі [19]
Кількісно оцінена невідповідність очікуваних грошових потоків (за розміром і в часі) фактичним надходженням від кредитних операцій через недотримання позичальниками умов договору кредитування	О. П. Шейко, О. О. Стороженко [20]

У результаті критичного аналізу існуючих підходів до тлумачення суті кредитного ризику набуло подальшого розвитку його визначення. Так, кредитний ризик є кількісно визначеною загрозою втрати капіталу чи зменшення фінансових надходжень банку внаслідок невідповідності його грошових потоків очікуваним, як за абсолютною величиною, так і в часових параметрах, через повне або часткове невиконання позичальниками своїх договірних зобов'язань перед банком.

Кредитний ризик є в усіх видах діяльності, де результат залежить від діяльності контрагента, емітента або позичальника. Він виникає кожного разу, коли банк надає кошти, бере зобов'язання про їх надання, інвестує

кошти або іншим чином ризикує ними відповідно до умов реальних чи умовних угод незалежно від того, де відображається операція – на балансі чи поза балансом. Кредитний ризик включає також такі ризики:

- ризик країни – всі види ризиків, що виникають в економічному, політичному та соціальному середовищі країни реєстрації і ведення бізнесу боржника-нерезидента та можуть мати потенційний вплив на його спроможність обслуговувати борги;
- трансфертний ризик – імовірність виникнення збитків або додаткових втрат або недоотримання запланованих доходів унаслідок того, що у боржника немає можливості отримувати та/або перераховувати іноземну валюту для обслуговування боргу за кредитом;
- ризик контрагента – загроза повного або часткового невиконання контрагентом узятих на себе зобов'язань перед банком;
- ризик інвестицій у дочірні компанії – ймовірність втрати капіталу чи зменшення надходжень банку через збитки позичальника, зумовлені неефективними інвестиціями в дочірні компанії (рис. 1.1).

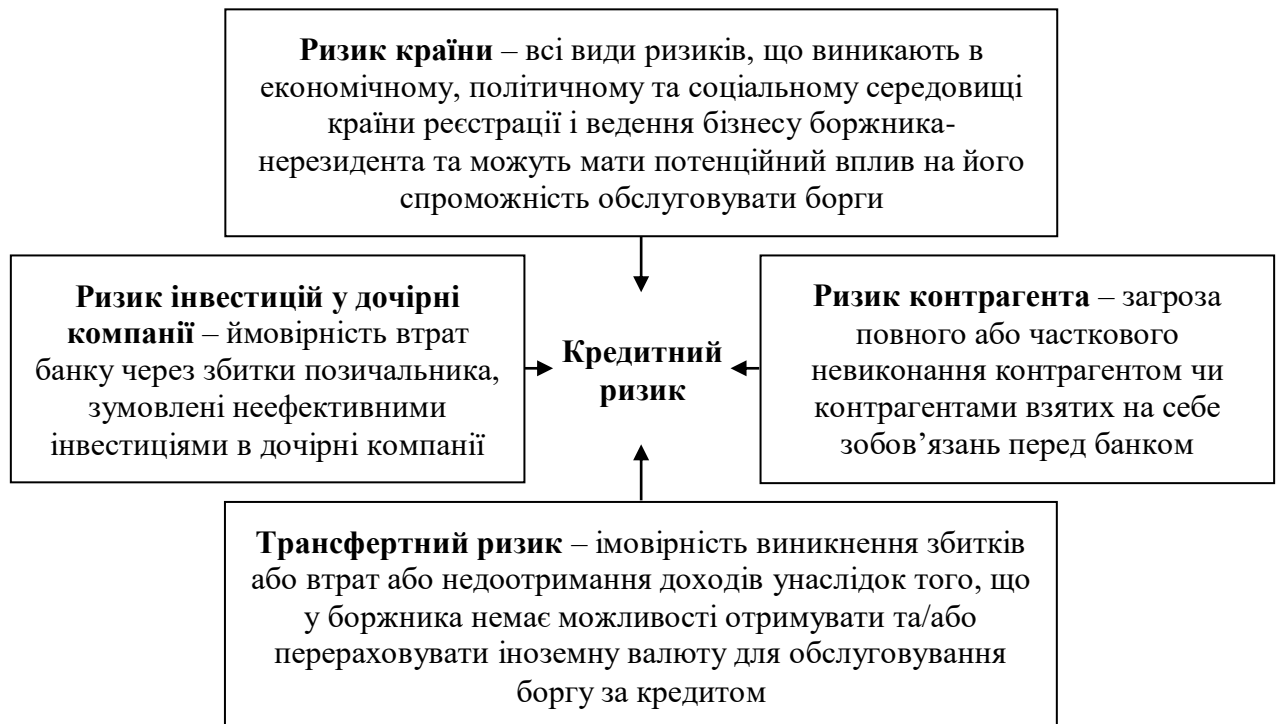

Рисунок 1.1 – Вплив інших ризиків на кредитний ризик банку

У табл. 1.3 удосконалено класифікацію кредитних ризиків банку.

Таблиця 1.3 – Вдосконалена класифікація кредитних ризиків банку за різними ознаками

Класифікаційна ознака	Види кредитних ризиків
Залежно від кількості кредитних угод	Індивідуальний кредитний ризик
	Портфельний кредитний ризик
За видами кредитів	Ризик споживчого кредитування
	Ризик інвестиційного кредитування
	Ризик іпотечного кредитування
Залежно від типу позичальника	Ризик міжбанківського кредитування
	Ризик індивідуальних позичальників
	Ризик корпоративного кредитування
За суб'єктами кредитування	Ризик кредитування фізичних осіб
	Ризик кредитування юридичних осіб
За галузями економіки, що кредитуються	Ризик кредитів у туристичну галузь
	Ризик аграрних кредитів
	Ризик кредитування торгівлі
	Ризик кредитування науково-дослідних і освітніх установ тощо
За резидентною ознакою позичальника	Кредити резидентам
	Кредити нерезидентам
Залежно від факторів виникнення	Внутрішні кредитні ризики
	Зовнішні кредитні ризики
За терміном кредитної угоди	Ризики короткострокового кредитування
	Ризики довгострокового кредитування
За можливістю прогнозувати кредитні ризики	Прогнозовані ризики кредитування
	Ризики кредитування, що складно прогножуються
	Форс-мажорні кредитні ризики

Під час оцінки кредитного ризику доцільно розрізняти індивідуальний та портфельний кредитний ризик. Джерелом індивідуального кредитного ризику є окремий, конкретний контрагент банку – позичальник, боржник, емітент цінних паперів. Оцінка індивідуального кредитного ризику передбачає оцінку кредитоспроможності такого окремого контрагента, тобто його індивідуальну спроможність своєчасно та в повному обсязі розрахуватися за взятими зобов'язаннями [21].

Портфельний кредитний ризик виявляється у зменшенні вартості активів банку (іншій, аніж унаслідок зміни ринкової процентної ставки). Джерелом портфельного кредитного ризику є сукупна заборгованість банку за операціями, яким притаманний кредитний ризик, – кредитний портфель, портфель цінних паперів, портфель дебіторської заборгованості тощо. Оцінка портфельного кредитного ризику передбачає оцінку концентрації та диверсифікації активів банку [22].

За сучасних умов банки повинні мати ефективну систему управління кредитним ризиком, що забезпечує своєчасні й адекватні виявлення, вимірювання, моніторинг, звітування, контроль і пом'якшення кредитного ризику як на індивідуальній, так і на портфельній основі.

Банки визначають такі кількісні показники ризик-апетиту до кредитного ризику:

- 1) максимальне зростання обсягу портфеля кредитів у відсотках до його величини на початок року;
- 2) максимальний обсяг заборгованості за одним боржником/групою пов'язаних контрагентів у відсотках до загального обсягу портфеля кредитів та регулятивного капіталу банку;
- 3) максимальний обсяг галузевої та географічної концентрації портфеля кредитів у відсотках до загального обсягу портфеля кредитів (конкретний перелік видів економічної діяльності та/або географічних регіонів визначається банком на рівні деталізації відповідно до його бізнес-моделі);
- 4) максимальний обсяг портфеля кредитів за кредитними продуктами у відсотках (конкретний перелік продуктів визначається банком відповідно до його бізнес-моделі) до загального обсягу портфеля кредитів;
- 5) граничний обсяг непрацюючих активів у відсотках до відповідного портфеля кредитів у розрізі видів економічної діяльності або кредитних продуктів, перевищення якого призводить до зупинки видачі нових кредитів/придбання або прийняття на баланс активів [3].

Підрозділ з управління ризиками створює та використовує систему внутрішньої оцінки кредитного ризику, порівнює результати цієї оцінки з величиною кредитного ризику, розрахованою відповідно до чинних вимог, та аналізує причини відхилення.

Банк вимірює ризик концентрації, щонайменше в розрізі:

- величини заборгованості за боржниками та групами пов'язаних контрагентів банку;
- строків до погашення кредитів;
- кредитних продуктів;
- географічних регіонів;
- видів економічної діяльності;
- видів забезпечення за банківськими кредитами.

Сьогодні банки мають визначати кредитний ризик за активами з дотриманням таких принципів: переваги сутності активних операцій банку над їх формою; своєчасності та повноти виявлення кредитного ризику; адекватності оцінки розміру кредитного ризику; застосування банком способів (методів) зниження кредитного ризику, що об'єктивно, з дотриманням принципу обережності, забезпечують його мінімізацію; врахування власного досвіду банку під час оцінки кредитного ризику шляхом застосування судження управлінського персоналу/колегіального органу банку; достатності та адекватності розроблених банком внутрішніх положень (правил, процедур, контролів), застосування яких забезпечує належну оцінку кредитного ризику за активними банківськими операціями і унеможлиблює її викривлення [17].

Порядок та процедури управління кредитним ризиком повинні обов'язково містити:

- процедури щодо виявлення, вимірювання, моніторингу, контролю, звітування та пом'якшення кредитного ризику, уключаючи інструменти/індикатори, що використовуються;
- перелік документів, що має надати потенційний боржник для

розгляду кредитної заявки;

- порядок розгляду кредитної заявки, підстави для ухвалення рішень щодо надання кредитів, уключаючи надання споживчих кредитів пов'язаним з банком особам, кредитів пов'язаним контрагентам;
- порядок роботи зі споживачем до і під час надання споживчого кредиту, уключаючи розкриття інформації про реальну вартість кредитів;
- вимоги до оцінки майна, що отримується банком в заставу та оцінювачів, порядок оцінки майна, якщо оцінювачем є працівник банку;
- процедури кредитного адміністрування та моніторингу;
- порядок формування резервів під очікувані кредитні збитки за фінансовими активами відповідно до Міжнародних стандартів фінансової звітності;
- порядок перегляду кредитів, уключаючи порядок перегляду кредитів, наданих пов'язаним особам;
- процедуру виявлення та управління непрацюючими активами;
- порядок списання банківських кредитів;
- порядок обміну інформацією між учасниками процесу управління кредитним ризиком, уключаючи види, форми і терміни подання інформації;
- програму проведення стрес-тестування кредитного ризику;
- порядок складання та перевірки достовірності статистичної звітності щодо кредитного ризику, що надається до Національного банку.

Банк використовує визначені критерії прийнятності кредитування, які визначають, хто має право на отримання кредиту і в якому розмірі, які види кредиту доступні і на які строки, а також на яких умовах надаються такі кредити.

Банк установлює критерії прийнятності кредитування, які не повинні прилаштовуватися до вимог та потреб пов'язаних з банком осіб. Банк, ухвалюючи рішення щодо надання кредиту здійснює аналіз інформації та проводить всебічну оцінку ризиків. Банк під час схвалення кредитного рішення враховує такі фактори:

- мету отримання кредиту та джерела його погашення;
- кредитну історію і поточну платоспроможність боржника, виходячи з фінансових тенденцій попередніх періодів та прогнозів руху грошових коштів за різними сценаріями;
 - життєздатність бізнес-моделі боржника – юридичної особи, фізичної особи – суб'єкта господарювання, а також наявність у нього достатньої компетенції та ресурсів для її реалізації;
 - поведінкові моделі боржників фізичних осіб;
 - практичний досвід здійснення боржником господарської діяльності, стан галузі економіки, у якій здійснює свою діяльність боржник, та його позицію в ній, ринків збуту продукції/послуг, що виробляється/надається боржником, конкурентоспроможність боржника;
 - прийнятність та достатність забезпечення, можливість його реалізації;
 - додаткові умови кредитного договору, що забезпечують обмеження збільшення в майбутньому кредитного ризику;
 - прогнозні дані щодо необхідної суми формування резервів під очікувані кредитні збитки та величини кредитного ризику на момент видачі кредиту;
 - репутацію боржника та його здатність/готовність нести юридичну відповідальність та співпрацювати з банком з усіх питань, що можуть виникати протягом періоду користування кредитом;
 - структуру групи пов'язаних контрагентів та кредитну історію і поточну платоспроможність цих контрагентів. Для цього банк має розробити механізм виявлення ситуацій, коли доцільно класифікувати боржників як групу пов'язаних контрагентів і як окремого боржника;
 - рішення осіб, які відповідають за управління юридичною особою та здійснюють контроль за її діяльністю, щодо отримання кредиту, їх повноваження на прийняття такого рішення;
 - надійність та достатність юридичної позиції банку щодо умов

кредитного договору та договорів забезпечення/застави для забезпечення належної співпраці з боржниками/контрагентами/заставадателями.

Банк установлює значення лімітів кредитного ризику щонайменше щодо:

1) повноважень колегіального органу банку щодо ухвалення кредитних рішень як для портфеля кредитів у цілому, так і для одного боржника або групи пов'язаних контрагентів;

2) окремих боржників, а також груп пов'язаних контрагентів;

3) ризику концентрації (максимального обсягу заборгованості):

– на одного боржника або групу пов'язаних контрагентів;

– на боржників, що мають спільний вид економічної діяльності;

– на боржників одного географічного регіону (регіон, у якому здійснює діяльність або проживає боржник, який може відрізнятися від регіону його реєстрації);

4) ризику контрагента в розрізі кожного з них;

5) максимального обсягу заставного майна, що може бути прийнятим на баланс банку у разі реалізації банком своїх прав як заставадателя.

Банк забезпечує належне управління процесом надання кредитів з метою запобігання перевищенню внутрішніх лімітів кредитного ризику, нормативів кредитного ризику, установлених Національним банком.

Банк створює та застосовує механізми внутрішнього контролю та інші механізми, що забезпечують своєчасне інформування керівників банку про відхилення від політики, процедур та порушення встановлених лімітів ризиків для прийняття своєчасних та адекватних управлінських рішень.

На думку М. М. Воротинцева, що обґрунтована в його дисертації, оцінка ризику кредитування передбачає встановлення рівня можливості втрати банком часткової або повної суми наданого позичальнику кредиту внаслідок недобросовісності, нездатності позичальника виконувати зобов'язання за допомогою власних фінансових ресурсів, низької ліквідності або недостатності заставного забезпечення за кредитом, невиконання

зобов'язань поручителем або страховиком за договором страхування кредитів. Такий підхід забезпечує дієвість управління кредитними ризиками банків за рахунок одночасного врахування первинних (фінансові ресурси фінансової установи) та вторинних (застава, порука та страхове забезпечення за кредитом) джерел погашення кредиту [23].

У цьому ж контексті Н. В. Дунас і М. С. Білокриницька вважають за доцільне для банків активніше впроваджувати кредитний скоринг, що якнайкраще справляється із завданням постійного управління кредитним ризиком шляхом системного поєднання процесів інформаційної підтримки, координації рішень, моніторингу та контролю. Скоринг – це не лише розробка анкет і математичної моделі, а ще й постійна робота щодо вдосконалення пов'язаних із цим інструментарію та процесів [24]. Поширення діджиталізації банківських операцій сприяє розвитку нових інструментів кредитного скорингу в банках України.

Варто наголосити, що регулятором на період дії карантину та запровадження обмежувальних заходів, пов'язаних із поширенням коронавірусної хвороби COVID-19, уведені певні «пом'якшення» щодо регулювання граничних розмірів кредитних ризиків, а також заходів впливу банків до своїх позичальників, які зазнали втрат через коронакризу. Ці регуляторні зміни передбачені Постановою Правління НБУ «Про особливості застосування вимог Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями у зв'язку із запровадженням обмежувальних заходів» [25].

Таким чином, управління кредитними ризиками банків має здійснюватися з урахуванням тенденцій до діджиталізації як банківського бізнесу, так і більшості економічних процесів. Необхідно обов'язково зважати на негативний вплив коронакризи, що триває. Практика сучасного банківництва в зарубіжних країнах удосконалює набір інструментів управління банківською діяльністю, тому банки України мають адаптувати цей досвід. Сьогодні в банківському середовищі відбуваються процеси

консолідації шляхом створення та розвитку банківських груп, які мають свою специфіку щодо корпоративного менеджменту й особливі вимоги до регулювання допустимих розмірів їхніх кредитних ризиків.

1.3 Методичні підходи до оцінки кредитних ризиків банку

Аналіз наукових досліджень, присвячених проблемам управління кредитними ризиками банків, навчально-методичних видань і нормативно-правових документів, дає підстави стверджувати, що на сьогодні хоча й отримали певний розвиток підходи до оцінки кредитних ризиків банківської діяльності, вони розроблені недостатньо, щоб убезпечити банки від можливих втрат унаслідок реалізації ризиків кредитування.

Важливим і необхідним етапом управління кредитними ризиками банку є вимірювання цих ризиків, тобто їхній кількісний аналіз. Для кредитного ризику слід, по-перше, визначити показник ризику (ймовірності його реалізації) та, по-друге, оцінити очікувані збитки банку [26].

Найбільш поширеними в практиці фінансового ризик-менеджменту банків є два основні методи оцінки кредитного ризику, що можуть застосовуватися як окремо, так і в поєднанні один із одним: 1) суб'єктивний висновок експертів або кредитних інспекторів про рівень кредитного ризику; 2) автоматизовані системи скорингу – розрахунок кредитного ризику за економіко-математичними моделями.

Суб'єктивна (експертна) оцінка характеризує ступінь переваги одних показників над іншими. На підставі наявної інформації ризик-менеджер банківської установи намагається скласти «узагальнений портрет» потенційного позичальника та порівняти його зі «стандартними образами» позичальників, які асоціюються із різним рівнем ризику. Суб'єктивна оцінка, як правило, доповнюється системою моніторингу, що розкриває кредитну історію потенційних клієнтів. Це відбувається, перш за все, шляхом використання інформації, яка отримується від кредитних бюро.

Другий підхід є більш розповсюдженим у світовій банківській практиці та отримав назву «скоринг». Традиційно скорингом вважають математичну або статистичну модель, за допомогою якої на підставі кредитної історії «минулих» клієнтів банк намагається визначити, наскільки велика ймовірність того, що окремих потенційний позичальник поверне кредит в обумовлений строк [27].

Важливим напрямом розробки методів управління кредитним ризиком банку є оцінка його рівня. У зв'язку з тим, що кредитний ризик має певні особливості, його оцінка проводиться на підставі не тільки кількісного, але й якісного аналізу. Якісний аналіз є найбільш складним й вимагає ґрунтовних знань, досвіду та інтуїції у даній сфері економічної діяльності. Його головна мета – визначити чинники ризику, області ризику, після чого ідентифікувати всі можливі ризики у складі кредитного.

Його доцільно здійснювати у двох аспектах:

- визначення можливих джерел кредитного ризику, оцінка якісних показників кредитоспроможності позичальника та аналіз відповідності параметрів кредиту положенням кредитної угоди;
- визначення суб'єктивної складової кредитного ризику, виявлення інтересів суб'єктів ризику тощо.

Кількісний аналіз ризику, тобто кількісне (числове) визначення ступеня окремих ризиків й ризику неповернення кредиту в цілому, що є теж досить складною проблемою. Під час проведення експертної оцінки будь-який банк в оцінці кредитного ризику використовує свої методи, проте є загальні для всіх банків принципи.

Зазвичай, процес оцінки кредитного ризику може бути розподілений на три етапи:

- 1) попередня оцінка ризиків;
- 2) якісна оцінка кредитного ризику;
- 3) прийняття рішення про видачу (невидачу) кредиту [28].

На етапі попередньої оцінки здійснюється оцінка кредитоспроможності

позичальника, ймовірність виконання ним умов кредитної угоди, а також масштабу втрат банку у разі реалізації ризику. Даний аналіз спирається на низку методів, серед яких: коефіцієнтний метод, метод експертних оцінок, статистичні методи тощо. Але найбільш поширеним методом оцінки рівня кредитного ризику є метод експертних оцінок, який передбачає обробку й аналіз результатів опитування експертів щодо ймовірності настання небажаної події, яка може призвести до збитків банку за кредитною операцією або кредитним портфелем у цілому. Одним із наочних прикладів оцінки кредитного ризику експертним методом є рейтингові методики оцінки кредитоспроможності позичальника, що використовуються вітчизняними банками [29].

Отже, кількісний аналіз кредитного ризику полягає в оцінці кредитоспроможності позичальника та спирається на низку методів, серед яких коефіцієнтний метод, метод експертних оцінок, статистичні методи, методи комплексного аналізу та ін.

Якісний аналіз кредитного ризику полягає в ідентифікації чинників ризику (виявленні його джерел) і вимагає від керівництва банку ґрунтовних знань, досвіду та інтуїції у сфері управління фінансовими ризиками банківської діяльності.

Портфельний кредитний ризик виявляється у зменшенні вартості активів банку (іншій, ніж внаслідок зміни ринкової процентної ставки). Джерелом портфельного кредитного ризику сукупна заборгованість перед банком за операціями, яким притаманний кредитний ризик (кредитний портфель, портфель цінних паперів, портфель дебіторської заборгованості тощо).

Оцінювання портфельного кредитного ризику передбачає оцінювання концентрації та диверсифікації активів банку. Банк із метою розрахунку розміру кредитного ризику на груповій основі об'єднує фінансові активи в групи з однорідними характеристиками кредитного ризику відповідно до порядку, встановленого НБУ Положенням про визначення банками України

розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями [17].

Банк із метою розрахунку розміру кредитного ризику за активом відповідно до вимог цього положення та внутрішньобанківського положення визначає значення кожного з компонентів кредитного ризику (PD, LGD та EAD) залежно від виду боржника/контрагента (юридична особа, крім банку та бюджетної установи, фізична особа, бюджетна установа, банк, боржник – емітент цінних паперів), виду активу, виду забезпечення, валюти боргу (національна або іноземна), способу оцінки активу (на індивідуальній або груповій основі).

Банк оцінює кредитний ризик за такими видами активних операцій:

- 1) кредити, надані юридичним та фізичним особам;
- 2) кредити та вимоги до банківських установ (включаючи операції зворотного репо, розміщення коштів на кореспондентських рахунках, кошти в розрахунках);
- 3) фінансова дебіторська заборгованість;
- 4) дебіторська заборгованість за господарською діяльністю;
- 5) боргові цінні папери;
- 6) акції та інвестиції в інші компанії;
- 7) похідні фінансові активи [22].

Власне оцінка кредитного ризику банку здійснюється з двох позицій: оцінка кредитного ризику окремої операції та оцінка портфеля операцій.

Кінцевим результатом оцінки ризику є очікувані і неочікувані втрати. Очікувані втрати, здебільшого, покриваються за рахунок сформованих резервів, неочікувані – за рахунок власних коштів (капіталу) організації.

В основі процедур оцінки кредитних ризиків лежать такі поняття:

- імовірність дефолту – ймовірність, з якою дебітор протягом деякого терміну може виявитися неплатоспроможним;
- кредитний рейтинг – класифікація дебіторів, контрагентів, емітентів цінних паперів або операцій щодо їхньої кредитної надійності;
- кредитна міграція – зміна кредитного рейтингу дебітора,

контрагента, емітента, операції;

- сума, підвладна кредитному ризику, – загальний обсяг зобов'язань дебітора, контрагента перед банком, сума вкладень у цінні папери емітента;
- рівень втрат у разі дефолту – частка від суми, яка підлягає кредитному ризику, що може бути втрачена в разі дефолту.

З урахуванням вищезазначеного кредитний ризик (R_K) визначається за формулою:

$$R_K = PD \times EAD \times LGD, \quad (1.1)$$

де PD – імовірність дефолту позичальника;

EAD – величина заборгованості позичальника під час дефолту;

LGD – імовірність повернення боргу за настання дефолту.

Один із основних способів зниження ризику неплатежу за позикою – ретельний відбір потенційних позичальників. Існує безліч методик аналізу фінансового стану клієнта та його надійності щодо своєчасного погашення боргу банку. Загалом основою для визначення рівня кредитного ризику є оцінювання кредитоспроможності позичальника (кредитний аналіз). Кількісний кредитний аналіз ґрунтується на відповідних моделях, з поміж яких виокремлюють класифікаційні та моделі комплексного аналізу кредитних ризиків.

Класифікаційні моделі дають можливість за допомогою математичних, статистичних та експертних методів розподілити клієнтів на умовні групи. До них можна зарахувати: бальну (рейтингову) оцінку та кредитний скоринг як модифікацію бальної оцінки; множинний дискримінантний аналіз (МДА); систему визначення показників (модель Бівера); модель CART (Classification and Regression Trees – класифікаційні та регресійні дерева). Також можна виокремити моделі оцінки кредитного ризику портфеля: Credit Metrics, KMV Portfolio Manager, Credit Risk+, Credit Portfolio View.

Моделі комплексного аналізу поєднують якісні та кількісні

характеристики позичальника. До найбільш відомих моделей комплексного аналізу, які використовуються закордонними банками, належать: правило «шести Сі» (американські банки), PARTS, PARSER (британські банки), CAMPARI (європейські та американські банки) [31].

Дискримінантні моделі прогнозування кредитного ризику засновані на коефіцієнтах ефективності фінансової діяльності підприємств-позичальників. Серед вітчизняних моделей можна виокремити такі: універсальна модель Терещенка, галузева модель Терещенка та модель, визначена НБУ. Останні дві модифіковані для врахування галузевої приналежності кожного підприємства, що оцінюється.

Але, як було зазначено вище, першим кроком кількісного аналізу має бути визначення рівня ризику. Дискримінантні ж моделі призначені для визначення кредитоспроможності позичальника, що не є оцінкою ризику саме по собі. Іншою проблемою є існування «зони невизначеності» в дискримінантних моделях на певному проміжку. На цьому проміжку неможливо з достатньою точністю оцінити ймовірність настання одного з варіантів стану підприємства: чи воно збанкрутує чи ні. Ймовірність обох варіантів дорівнюватиме 50%.

Тому з метою усунення вищевказаних недоліків класичного дискримінантного аналізу побудовано експертну систему, з використанням інструментарію нечіткої логіки в середовищі MATLAB. Для підвищення ефективності прогнозування показника рівня ризику та зменшення області невизначеності у дискримінантній моделі, у функціях належності граничні значення для термів всіх змінних встановлювалися не чітко послідовно, а з перетином на 25%.

Таким чином, показник рівня кредитного ризику банківської операції визначатиметься відповідно до категорії якості кредиту, що згідно з табл. 1.4 задається двома характеристиками (лінгвістичними змінними моделі, побудованій на нечіткій логіці): класом боржника – юридичної особи та станом обслуговування боргу позичальником.

Таблиця 1.4 – Класифікація кредиту, наданого боржнику – юридичній особі за категоріями якості

Клас боржника	Стан обслуговування боргу				
	Високий	Добрий	Задовільний	Слабкий	Незадовільний
A	I	I	II	IV	V
B	I	II	III	IV	V
C	II	II	III	IV	V
D	III	III	IV	V	V
E	IV	IV	V	V	V

Класифікація, подана у табл. 1.4, враховує як неспроможність боржника сплатити кредит, так і його небажання виплачувати борг. Наприклад, якщо інтегральний показник фінансового стану боржника високий (відповідно й клас боржника буде високим), але строк прострочення платежу за кредитом є великим, рівень ризику для цього кредиту вважатиметься високим.

Отже, першою лінгвістичною змінною є клас боржника – юридичної особи, що визначається на основі галузевої дискримінантної моделі НБУ. Для прикладу, розглянуто варіант моделі:

$$Z = 0,03K_3 + 0,001K_4 + 0,16K_6 + 0,6K_7 + 2,9K_8 + 0,08K_9 - 0,14, \quad (1.2)$$

де Z – інтегральний показник фінансового стану боржника – юридичної особи;

K_3 – коефіцієнт фінансової незалежності;

K_4 – коефіцієнт покриття необоротних активів власним капіталом;

K_6 – коефіцієнт рентабельності продажу за фінансовими результатами від операційної діяльності;

K_7 – коефіцієнт рентабельності продажу за фінансовими результатами від звичайної діяльності;

K_8 – коефіцієнт рентабельності активів за чистим прибутком юридичної особи – позичальника;

K_9 – коефіцієнт оборотності оборотних активів.

Залежно від значення інтегрального показника Z , боржник може належати до класу А, В, С, D або Е. Тут і далі подані інтервали з перетином. Система визначає належність до певного терму експертним шляхом:

- якщо значення Z від -10 до -4,703 – клас Е;
- якщо значення Z від -6,028 до -0,28 – клас D;
- якщо значення Z від -1,717 до 0,15 – клас С;
- якщо значення Z від -0,316 до 0,847 – клас В;
- якщо значення Z від 0,556 до 10 – клас А.

На цьому етапі введені деякі спрощення. Так, граничними значеннями інтегрального показника на вході для лінгвістичної змінної «Клас боржника» обирається -10 та 10. Вихід значень за такі межі є малоюмовірним. 8 класів боржників об'єднано в 5 для забезпечення оптимальної та адекватної роботи системи, що ґрунтується на нечіткій логіці. Найбільш поширеними та рекомендованими для неї є три- або п'ятиелементні терм-множини.

Другою лінгвістичною змінною є стан обслуговування боргу, що характеризується кількістю днів платежу. Залежно від значення змінної стан обслуговування боргу боржника може бути «високий», «добрий», «задовільний», «слабкий», «незадовільний».

Якщо значення змінної складає від 0 до 7 днів – стан «високий».

Якщо значення змінної складає від 5 до 30 днів – стан «добрий».

Якщо значення змінної складає від 25 до 89 днів – стан «задовільний».

Якщо значення змінної складає від 74 до 180 днів – стан «слабкий».

Якщо значення змінної більше 180 днів – стан «незадовільний».

Побудована у середовищі MATLAB система, на основі вхідних даних та нечіткої бази правил, класифікує кредит, наданий боржнику – юридичній особі за категоріями якості (табл. 1.4). Кредиту може бути надана категорія від I (найвища, найнижчий рівень ризику) до V (найнижча, найвищий рівень ризику). Система, на основі визначеної категорії та параметрів вихідної лінгвістичної змінної, розраховує експертним шляхом значення показника рівня ризику кредиту, що може набувати значення від 0 до 1 включно.

Помноживши результуючий показник на 100, можна отримати показник рівня кредитного ризику у відсотковому вимірі.

Застосування вищеописаної моделі доцільно поєднати з іншим інструментом аналізу ризиків – картою ризиків. Загалом картографування ризиків – це метод аналізу ризиків шляхом нанесення їх на координатну пряму. Така пряма може містити одну, дві або навіть більше осей. У випадку використання одної осі це може бути просто ймовірність реалізації ризику. Додавши ще один параметр – розмір збитків від реалізації ризику (що є другим кроком проведення кількісного аналізу) – отримаємо двовимірну карту ризиків [32].

Величина можливих збитків від реалізації ризику за кожним позичальником визначена як загальна сума зобов'язань перед банком відповідно до фінансової звітності вказаних підприємств. Оскільки кількісний аналіз кредитного ризику має проводитись у межах кожного банку окремо за кожним позичальником, введено певні спрощення та припущення: підприємства обслуговуються одним банком; кожне підприємство-позичальник має лише одну діючу кредитну угоду з банком (ризик за цим кредитом тотожний ризику за цим позичальником); не враховується подальша робота з проблемною заборгованістю (продаж застави за кредитом, продаж права кредитних вимог тощо) та зменшення суми збитків банку порівняно із загальною сумою зобов'язань підприємства перед ним.

Таким чином, проведення кількісного аналізу категорії якості кредиту з подальшим картографуванням кредитного ризику з урахуванням величини кредиту надає особам, що приймають у банку рішення про кредитування, математично та програмно обґрунтовані рекомендації щодо доцільності співпраці з тим чи іншим потенційним позичальником.

Також до змін меж зон ризику може призвести зміщення показника рівня ризику (імовірність реалізації кредитного ризику), який був прийнятий на рівні 25%, а може змінюватися в межах від 0 до 100%.

Так можна побудувати експертну систему на нечіткій логіці для визначення показника кредитного ризику позичальника банку та продемонструвати використання картографування ризиків як інструменту їх кількісного аналізу та підтримки прийняття рішень.

Така система у поєднанні с картами ризиків, при подальшій модифікації, може бути репрезентована у вигляді повноцінного програмного забезпечення, призначеного для використання в межах банківських установ у складі програмного комплексу системи управління ризиками.

Необхідно зазначити, що розглянуті інструменти оцінки кредитних ризиків мають певні недоліки, що зумовлює необхідність подальших досліджень у цій сфері. Серед перспективних напрямів можна виокремити: застосування інших дискримінантних моделей (наприклад, галузевої моделі Терещенка, що забезпечать більш точний результат кількісного аналізу); поглиблене дослідження методів зменшення зон невизначеності в застосовуваних дискримінантних моделях; визначення більш об'єктивних критеріїв встановлення меж для зон ризиків на картах ризиків; подальша модифікація моделі на нечіткій логіці. Йдеться про побудову альтернативної бази правил, дослідження доцільності застосування інших типів функцій належності для вирішення поставленої задачі, введення додаткових вхідних змінних оцінки кредитних ризиків банку.

Висновки до розділу 1

Фінансовий ризик-менеджмент у банку ґрунтується на належним чином задокументованій і затвердженій політиці, сукупності методик та процедур управління ризиками, які визначають порядок дій, спрямованих на здійснення систематичного процесу виявлення, вимірювання, моніторингу, контролю, звітування та пом'якшення всіх видів фінансових ризиків на всіх організаційних рівнях банківської діяльності.

Банк створює комплексну, адекватну та ефективну систему

фінансового ризик-менеджменту з урахуванням особливостей своєї діяльності, характеру й обсягів його операцій, профілю ризику та системної важливості банку. Сучасними тенденціями в організації системи фінансового ризик-менеджменту є: посилення ролі ради банку в управлінні ризиками; особлива роль комітету ради з управління ризиками; належний статус підрозділів з управління ризиками та комплаєнс (CRO та CCO); підвищення культури управління ризиками; розподіл обов'язків між підрозділами банку на трьох лініях захисту; створення внутрішньобанківських документів щодо управління фінансовими ризиками.

В результаті критичного аналізу існуючих підходів до тлумачення суті кредитного ризику набуло подальшого розвитку його трактування. Так, кредитний ризик є кількісно визначеною загрозою втрати капіталу чи зменшення фінансових надходжень банку внаслідок невідповідності його грошових потоків очікуваним, як за абсолютною величиною, так і в часових параметрах, через повне або часткове невиконання позичальниками своїх договірних зобов'язань перед банком.

Удосконалено класифікацію кредитних ризиків банку, що доповнена ознаками, які в сукупності враховують залежність ризику: від кількості кредитних угод; видів кредитів, які надаються банком; від типу позичальника; від суб'єктів кредитування; від галузей економіки, що кредитуються банком; від резидентної ознаки позичальників; від факторів виникнення кредитних ризиків; від термінів кредитних угод; від можливості прогнозування кредитних ризиків банку.

Критичний аналіз наукових досліджень, присвячених проблемам управління кредитними ризиками банків, навчально-методичних видань і відповідних нормативно-правових документів, дає підстави стверджувати, що на сьогодні хоча й отримали певний розвиток підходи до оцінки кредитних ризиків банківської діяльності, вони розроблені недостатньо, щоб забезпечити банки від можливих втрат унаслідок реалізації ризиків кредитування.

2 ОЦІНКА КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ ТА КРЕДИТНИХ РИЗИКІВ АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ»

2.1 Організаційно-економічна характеристика банку

Акціонерне товариство «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» є правонаступником усіх прав і обов'язків Публічного акціонерного товариства «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» яке, у свого чергу, є правонаступником усіх прав і обов'язків Відкритого акціонерного товариства «Банк інвестицій та заощаджень», що, в свою чергу, є правонаступником усіх прав і обов'язків Товариства з обмеженою відповідальністю «Банк інвестицій та заощаджень». АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» працює на банківському ринку з 2005 р., маючи відповідні ліцензії на здійснення банківських операцій. Банк знаходиться за адресою: 04119, Україна, м. Київ, вул. Юрія Ілленка, 83-д.

Банк, як юридична особа, діє на підставі статуту, має відокремлене майно, самостійний баланс, може від свого імені набувати майнових та немайнових прав, у тому числі укладати договори (угоди, контракти), і нести зобов'язання, бути позивачем і відповідачем в суді, у т.ч. третейському суді, бути відповідно до законодавства України засновником і учасником господарських товариств, інших підприємств, організацій, банківських холдингових груп, фінансових холдингових груп [33].

АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» входить до складу банківської системи України, самостійно визначає напрями своєї діяльності та спеціалізацію за видами фінансових послуг, може надавати фізичним і юридичним особам (резидентам та нерезидентам) послуги відповідно до законодавства України, зокрема Закону України «Про банки і банківську діяльність» [34], а також відповідно до ліцензій та дозволів Національного банку України.

Метою діяльності банку є задоволення суспільних потреб у банківських та інших фінансових послугах, забезпечення економічного зростання банку та отримання прибутку в інтересах акціонерів.

Організаційно-правова форма банку – акціонерне товариство, тип – приватне акціонерне товариство.

Обслуговування клієнтів банку здійснюється в головному офісі та 40 відділеннях, що територіально охоплюють м. Київ і 18 областей України. Розширення регіональної мережі відбувається з урахуванням потенційної наявності клієнтської бази в регіоні.

АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» позиціонує себе на ринку банківських послуг як універсальний банк. Клієнтами банку є як фізичні особи, так і представники крупного, середнього та малого бізнесу. Розвиток регіональної мережі та впровадження нових продуктів і послуг сприяли нарощенню клієнтської бази.

Банк має право надавати банківські та інші фінансові послуги (крім послуг у сфері страхування), а також здійснювати іншу діяльність, визначену Законом України «Про банки і банківську діяльність». Банк має право здійснювати банківську діяльність на підставі банківської ліцензії шляхом надання банківських послуг.

Вищим органом управління АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» є загальні збори акціонерів.

Для здійснення контролю за діяльністю виконавчого органу, захисту прав вкладників, інших кредиторів та акціонерів у банку створюється наглядова рада. Рада в межах компетенції, визначеної статутом, здійснює управління банком. Рада контролює та регулює діяльність правління. Рада не бере участі у поточному управлінні банком. Рада несе відповідальність за забезпечення стратегічного управління банком.

Виконавчим органом банку, що здійснює поточне управління, є правління. Розподіл функцій між органами управління банку має забезпечувати ефективну систему внутрішнього контролю відповідно до

вимог законодавства України та внутрішніх документів банку.

Члени ради та правління банку несуть відповідальність за діяльність Банку у межах своїх повноважень. Члени ради та правління АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» зобов'язані відмовитись від участі у прийнятті рішень, якщо конфлікт інтересів не дає їм змоги повною мірою виконувати свої обов'язки в інтересах банку, його вкладників та акціонерів.

Для проведення процедури оновлення кредитного рейтингу та рейтингу надійності банківських вкладів (депозитів) Агентство «Кредит-Рейтинг» використовувало фінансову звітність АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» за 2018-2019 рр. (додатки А і Б), а також внутрішню інформацію банку.

Позичальник або окремий борговий інструмент з рейтингом uaAA характеризується дуже високою кредитоспроможністю порівняно з іншими українськими позичальниками або борговими інструментами. Стабільний прогноз вказує на відсутність на поточний момент передумов для зміни рейтингу протягом року (табл. 2.1).

Рейтинг «4» – висока надійність. Банк достатньо надійний, але більш чутливий до впливу несприятливих комерційних, фінансових та економічних чинників, ніж банк з рейтингом «5» (табл. 2.2).

Таблиця 2.1 – Історія кредитного рейтингу АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ»

Дата	21.12.2012 р.	30.09.2014 р.	25.03.2016 р.	13.03.2018 р.	31.03.2020 р.
Рівень рейтингу	uaBBB+	uaA-	uaA	uaAA	uaAA
Прогноз	стабільний	стабільний	стабільний	стабільний	стабільний
Рейтингова дія	підвищення	підвищення	підвищення	підвищення	підтвердження

Імовірність виникнення проблем із своєчасним поверненням вкладу невелика. Знаки «+» та «-» позначають проміжні категорії (рівні) рейтингу відносно основних категорій (рівнів).

Таблиця 2.2 – Історія рейтингу надійності банківських вкладів (депозитів) АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ»

Дата	18.11.2011 р.	24.09.2013 р.	25.03.2016 р.	31.03.2020 р.
Рівень рейтингу	4-	4	4+	4+
Рейтингова дія	визначення	підвищення	підвищення	підтвердження

Слід зазначити, що рівень кредитного рейтингу АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» підтримується: диверсифікацією ресурсної бази за основними кредиторами; консервативною політикою кредитування; вагомим обсягом майнових прав на грошові кошти у структурі забезпечення активних операцій; диверсифікацією коштів суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності; диверсифікацією джерел доходів; відкритістю та прозорістю.

Натомість, рівень кредитного рейтингу АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» обмежується:

- концентрацією клієнтського кредитного портфеля за основними позичальниками, що може негативно вплинути на ліквідність та капіталізацію банку;
- суттєвим обсягом активних операцій з пов'язаними з банком особами;
- концентрацією корпоративного кредитного портфеля за видами економічної діяльності;
- впливом негативних чинників на фінансовий ринок і невисокою та нестабільною діловою активністю в окремих секторах економіки, що може призвести до погіршення показників діяльності банку [35].

АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» створює комплексну та адекватну систему управління ризиками, що має враховувати специфіку роботи банку, встановлені Національним банком України вимоги щодо управління ризиками.

Система управління ризиками має забезпечувати виявлення, ідентифікацію, оцінку, моніторинг та контроль за всіма видами ризиків на

всіх організаційних рівнях та оцінку достатності капіталу банку для покриття всіх видів ризиків [36].

Банк утворює постійно діючий підрозділ з управління ризиками, що має відповідати за впровадження внутрішніх положень та процедур управління ризиками відповідно до визначених радою банку стратегії та політики управління ризиками.

Підрозділ з управління ризиками має бути підзвітний раді та відокремлений від підрозділу внутрішнього аудиту, підрозділів, що здійснюють операції, та підрозділів, що реєструють операції.

Банк утворює постійно діючий підрозділ за дотриманням норм (комплаєнс), що забезпечує виконання функцій контролю за дотриманням банком норм (комплаєнс), визначених законодавством України. Підрозділ за дотриманням норм (комплаєнс) підпорядковується та звітується перед радою банківської установи.

Банк зобов'язаний з метою управління ризиками утворити постійно діючі комітети, зокрема: кредитний комітет та комітет з питань управління активами та пасивами. Залежно від рівня складності та обсягів операцій банк має право утворювати також інші комітети.

Для забезпечення виявлення помилок (недоліків), що виникають під час здійснення банківських операцій, та недопущення їх в подальшому в банку впроваджена трьохлінійна система внутрішнього контролю, що відповідає сучасним вимогам.

Система управління ризиками в АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» також включає в себе 3 лінії захисту та побудована таким чином, що в ній задіяні всі рівні менеджменту: наглядова рада визначає стратегію розвитку банку, формує стратегію та політику управління ризиками; комітет з управління ризиків контролює стан виконання заходів щодо оперативного усунення недоліків у функціонуванні системи управління ризиками, виконання рекомендацій і зауважень підрозділу внутрішнього аудиту, зовнішніх аудиторів, Національного банку України та інших

контролюючих органів; правління банку здійснює оперативне управління діяльністю банку, загальне керівництво процесом управління ризиками, реалізовує політики управління ризиками, затверджені наглядовою радою банку, забезпечує впровадження процедур виявлення, оцінки, контролю та моніторингу ризиків; управління ризиків забезпечує безпосередній аналіз, моніторинг та контроль ризиків, вплив яких на показники банку є найбільш відчутним, внутрішній аудит на постійній основі здійснює перевірку та оцінку ефективності функціонування системи управління ризиками.

Крім того, в банку створені та на постійній основі діють колегіальні органи (комітет з управління ризиками, кредитний комітет, комітет з управління активами та пасивами, тарифний комітет, тендерний комітет), задача яких у тому числі полягає і в оперативному вирішенні тактичних завдань з управління ризиками.

Рівень існуючої в банку системи ризик-менеджменту повністю відповідає обсягам та складності операцій, які він проводить. Банк використовує сучасний аналітичний модуль «Аналізатор активів та пасивів», що дає змогу автоматизовано формувати управлінську звітність для керівництва з основних видів ризиків, що дозволяє оперативно приймати необхідні рішення щодо мінімізації негативного впливу ризиків на фінансові показники банку.

Політика управління ризиками регламентує оцінку та контроль основних ризиків, що приймає на себе банк при здійсненні фінансової діяльності, визначає цілі та задачі банку в процесі контролю за ризиками, а також регулює порядок проведення заходів, що спрямовані на зниження банківських ризиків. Ризики прийнятні для АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ», знаходяться в межах встановлених лімітів ризиків та ризик апетиту.

Банк вживає такі заходи для пом'якшення ризиків: уникнення ризику, диверсифікація, лімітування, покриття заставою, внутрішній контроль. Звіти щодо основних видів ризиків складаються підрозділом з управління

ризиками, щомісячно розглядаються правлінням банку, щоквартально – наглядовою радою банку, щоквартально проводиться стрес-тестування ризиків та їх вплив на капітал банку, результати стрес-тесту затверджуються наглядовою радою банку.

Система управління ризиками в банку є істотним елементом формування загальної бізнесової стратегії банку. Управління ризиками покликане забезпечити оптимальне для банку співвідношення прибутку і ризику. Система управління ризиками в АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» направлена на здійснення таких заходів:

- ідентифікацію ризиків;
- аналіз і оцінку ризиків;
- розробку стратегії і тактики управління ризиками;
- розробку та здійснення конкретних процедур управління ризиками [37].

Для аналізу були використані дані АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» зі звітів про фінансовий стан за 2017-2019 рр., що наведені в додатку А.

Активні операції банку фондуються власними та клієнтськими коштами (табл. 2.3). Якість власних коштів банківської установи добра, показники достатності капіталу перевищують нормативні значення, встановлені НБУ. Разом із тим, згідно з результатами оцінки стійкості банку, сформованими НБУ на основі балансу станом на 31 грудня 2019 р., наразі банк виконує план реструктуризації. В минулому періоді АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» також виконував план фінансової реструктуризації.

З аналізу даних табл. 2.3 видно, що в структурі активів відбулися зміни, спрямовані на їх диверсифікацію. Так, зменшилася питома вага грошових коштів та їх еквівалентів – на 12,73% за весь період аналізу, кредитів і заборгованості клієнтів – на 14,52%. Натомість, зросла частка коштів в інших банках – на 8,43%, інвестиційної нерухомості – на 7,38%.

Таблиця 2.3 – Вертикальний і горизонтальний аналіз активів АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЦАДЖЕНЬ» за період з 2017 р. по 2019 р.

Показники	Станом на 31 грудня						Відхилення, +/-			
	2017 р.		2018 р.		2019 р.		2019 р. від 2018 р.		2019 р. від 2017 р.	
	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%
Грошові кошти та їх еквіваленти	839598	19,33	600949	14,29	252357	6,61	-348592	-7,68	-587241	-12,73
Фінансові активи, що обліковуються за справедливою вартістю через прибуток або збиток	265	0,01	242	0,01	0	0,00	-242	-0,01	-265	-0,01
Кошти в інших банках	0	0,00	14633	0,35	321798	8,43	307165	8,08	321798	8,43
Кредити та заборгованість клієнтів	3377682	77,78	2996407	71,24	2415991	63,26	-580416	-7,98	-961691	-14,52
Цінні папери в портфелі банку на продаж	48030	1,11	154307	3,67	212570	5,57	58263	1,90	164540	4,46
Цінні папери в портфелі банку до погашення	0	0,00	0	0,00	189238	4,95	189238	4,95	189238	4,95
Інвестиційна нерухомість	0	0,00	282020	6,71	282020	7,38	0	0,68	282020	7,38
Дебіторська заборгованість щодо поточного податку на прибуток	1	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	-1	0,00
Відстрочений податковий актив банку	215	0,00	398	0,01	633	0,02	235	0,01	418	0,01
Основні засоби та нематеріальні активи	30962	0,71	44887	1,07	79832	2,09	34945	1,02	48870	1,38
Інші фінансові активи	40220	0,93	103212	2,45	11587	0,30	-91625	-2,15	-28633	-0,62
Інші активи	5692	0,13	8853	0,21	53125	1,39	44272	1,18	47433	1,26
Усього активів	4342665	100,00	4205908	100,00	3819151	100,00	-386757	0,00	-523514	×

Загальна величина активів банку зменшилася на 523514 тис. грн або на 12,06% (рис. 2.1).

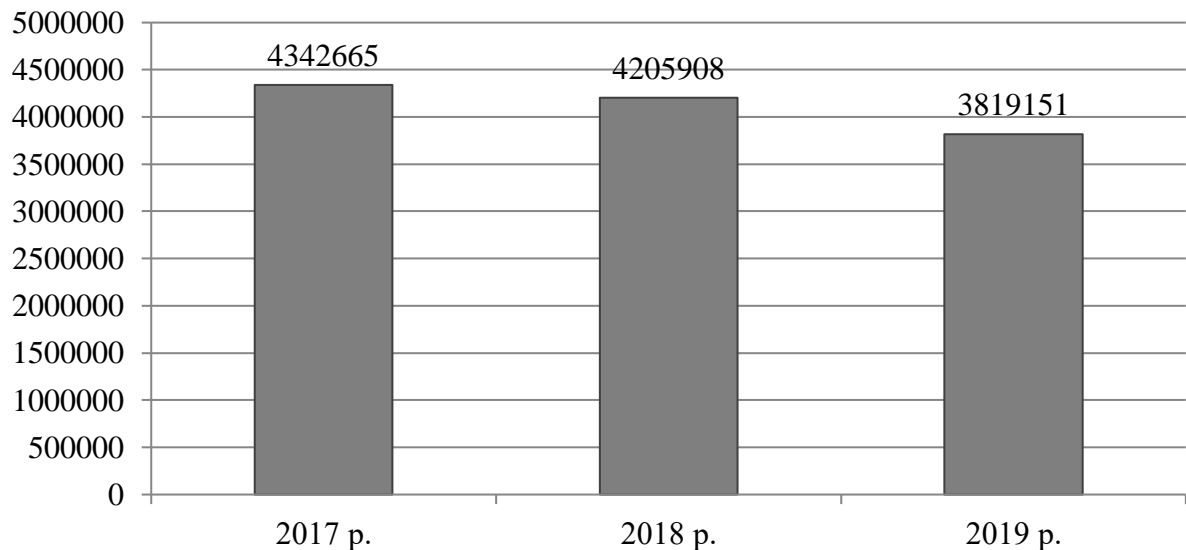

Рисунок 2.1 – Зменшення сукупних активів АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ», тис. грн

Зобов'язання перед кредиторами банк виконує вчасно та у повному обсязі. Наразі ресурсну базу сформовано коштами клієнтів, обсяг яких за підсумками 2018 р. фактично (без урахування валютно-курсних коливань) скоротився майже на 4%, за підсумками 2019 р. – більше ніж на 4%. Скорочення портфеля клієнтських коштів змінювало його структуру за джерелами залучення.

Наразі кошти приватних осіб, з урахуванням коштів, залучених шляхом розміщення ощадних (депозитних) сертифікатів, формують близько 45% портфеля та/або менше 37% пасивів. Кошти суб'єктів господарювання диверсифіковані за видами економічної діяльності. В першому півріччі 2019 р. банк залучав короткостроковий кредит від НБУ шляхом рефінансування та здійснював фінансові запозичення на міжбанківському ринку.

Зобов'язання АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» було виконано в установлені угодами терміни. Залежність банку від коштів

основних кредиторів протягом аналізованого періоду мала тенденцію до зниження.

Концентрація депозитного портфеля за основними вкладниками певною мірою зумовлена нівелюванням кредитного та валютного ризиків, адже понад 36% депозитного портфеля клієнтів виступає забезпеченням зобов'язань за кредитами.

Валютна структура клієнтського портфеля протягом останнього півріччя дещо покращилася. Наразі незначно переважають кошти в національній валюті (перевищують 52% обсягу портфеля). Якість ресурсної бази АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» задовільна (табл. 2.4).

Таблиця 2.4 – Аналіз сукупних зобов'язань АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ», тис. грн

Показники	Станом на 31 грудня			Відхилення 2019 р. від 2017 р.	
	2017 р.	2018 р.	2019 р.	тис. грн	%
Кошти клієнтів	3753330	3546690	3085380	-667950	-17,80
Фінансові зобов'язання, що обліковуються за справедливою вартістю через прибуток або збиток	1690	1225	1663	-27	-1,60
Боргові цінні папери, емітовані банком	15188	56	0	-15188	-100,00
Зобов'язання щодо поточного податку на прибуток	55	686	2056	2001	3638,18
Резерви за зобов'язаннями	2833	982	2661	-172	-6,07
Інші фінансові зобов'язання	11840	96741	122449	110609	934,20
Інші зобов'язання	14843	15720	43927	29084	195,94
Усього зобов'язань	3799779	3662100	3258136	-541643	-14,25

Видно з аналізу даних табл. 2.4, що структура зобов'язань також змінилася. Наприклад, на порядок збільшилися інші фінансові зобов'язання, а власні боргові цінні папери банк оплатив у 2019 р. Суттєво зросли зобов'язання щодо поточного податку на прибуток, однак ці зміни не надто вплинули на сукупні зобов'язання, які в основному визначаються коштами клієнтів (рис. 2.2).

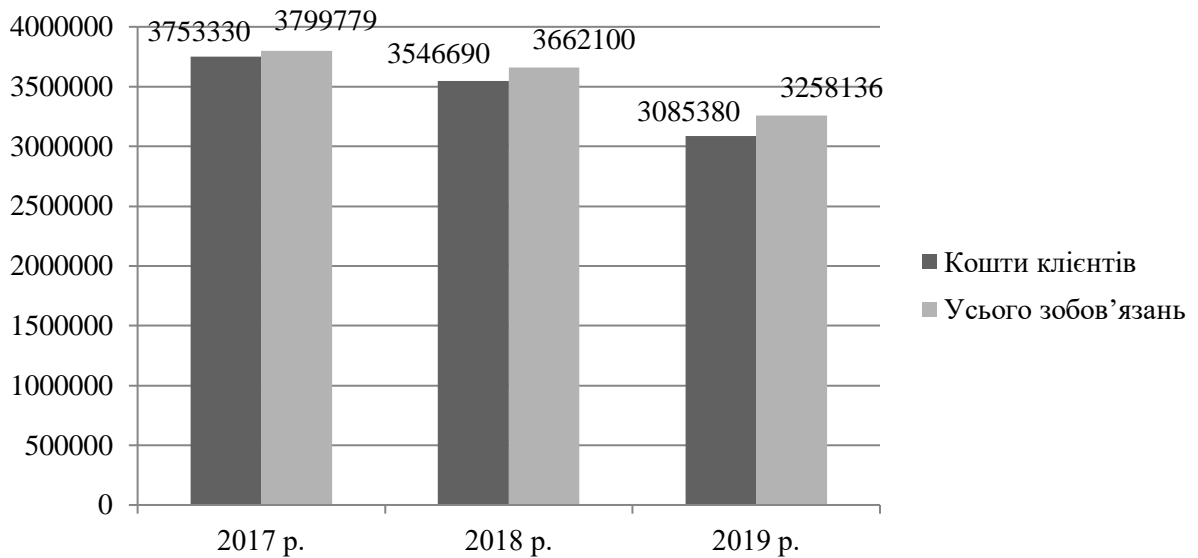

Рисунок 2.2 – Динаміка загальних зобов'язань банку в порівнянні зі зміною коштів клієнтів, тис. грн

За весь період аналізу сукупні зобов'язання банківської установи зменшилися на 541643 тис. грн або 14,25%. Отже, активи зменшилися меншими темпами, проте необхідно ще проаналізувати їх якість.

Оскільки кошти клієнтів відіграють особливу роль для банку в табл. 2.5 їх проаналізовано окремо.

Таблиця 2.5 – Аналіз коштів клієнтів АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ», тис. грн

Показники	Станом на 31 грудня			Відхилення 2019 р. від 2017 р.	
	2017 р.	2018 р.	2019 р.	тис. грн	%
Юридичні особи:	2178107	1800307	1686274	-491833	-22,58
– поточні рахунки	564018	288542	223425	-340593	-60,39
– строкові кошти	1614089	1511765	1462849	-151240	-9,37
Фізичні особи:	1575223	1746383	1399106	-176117	-11,18
– поточні рахунки	122719	159642	256040	133321	108,64
– строкові кошти	1452504	1586741	1143066	-309438	-21,30
Всього коштів клієнтів	3753330	3546690	3085380	-667950	-17,80

З аналізу динаміки та складу коштів клієнтів АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» видно, що кошти юридичних осіб зменшилися в

процентному вираженні суттєвіше, ніж кошти фізичних осіб.

Так, переважно скоротилися поточні рахунки суб'єктів господарювання – на 340593 тис. грн за весь період аналізу, натомість відбулося зростання поточних рахунків фізичних осіб – на 133321 тис. грн. Строкові кошти юридичних осіб з 2017 р. по 2019 р. скоротилися на 151240 тис. грн або 9,37%, а строкові депозити громадян зменшилися на 309438 тис. грн або 21,30%.

У сукупності ці зміни спричинили зменшення загального розміру коштів клієнтів на 667950 тис. грн або 17,80%. Рис. 2.3 наочно відображає пропорції між поточними рахунками та строковими коштами юридичних і фізичних осіб – клієнтів банку в динаміці за період з 2017 р. по 2019 р.

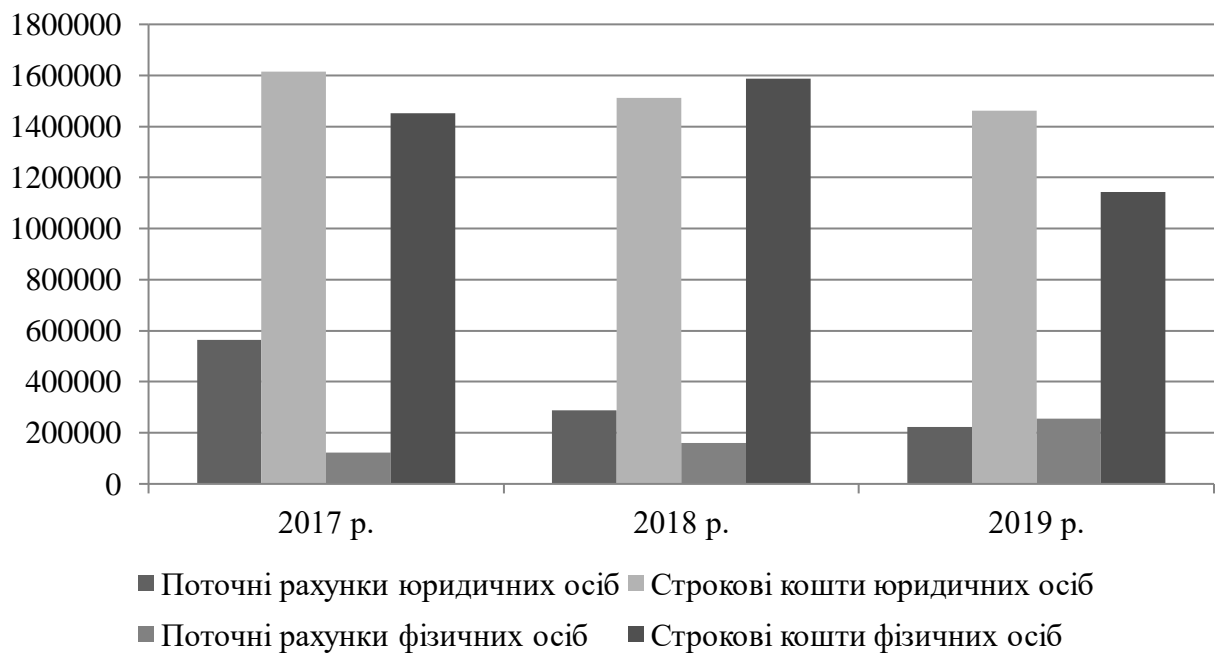

Рисунок 2.3 – Динаміка коштів клієнтів банку, тис. грн

Варто зазначити, що рейтинг надійності банківських вкладів (депозитів) АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» враховує позицію банку на ринку, показники капіталізації та ліквідності, структуру та якість ресурсної бази, якість активів і показники ефективності діяльності.

В наступній табл. 2.6 проаналізовано власний капітал банку.

Таблиця 2.6 – Аналіз власного капіталу АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ», тис. грн

Показники	Станом на 31 грудня			Відхилення 2019 р. від 2017 р.	
	2017 р.	2018 р.	2019 р.	тис. грн	%
Статутний капітал	500000	500000	500000	0	0,00
Резерви та інші фонди банку	33589	34055	34562	973	2,90
Резерви переоцінки	-36	-371	2174	2210	-6138,89
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	9333	10124	24279	14946	160,14
Усього власного капіталу	542886	543808	561015	18129	3,34

За період аналізу статутний капітал банку не змінювався, решта змін були позитивними, втім вони не надто вплинули на загальний розмір власного капіталу АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ». Так, резерви та інші фонди банку зросли на 973 тис. грн або 2,90%. Резерви переоцінки, що мали від'ємне значення в 2017-2018 рр. у 2019 р. стали позитивними та суттєво збільшилися. Нерозподілений прибуток банку щороку зростає.

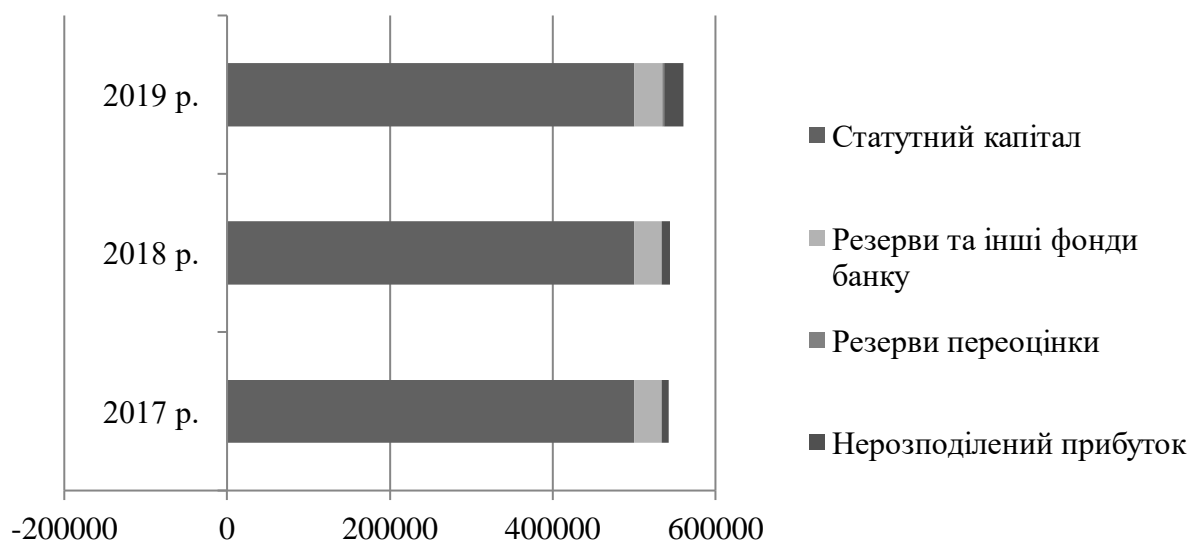

Рисунок 2.4 – Динаміка складових власного капіталу банку, тис. грн

Отже, власний капітал збільшився на 18129 тис. грн або в процентному вираженні на 3,34% (рис. 2.4).

Для порівняння необхідно також провести аналіз регулятивного капіталу, адже він є одним із найважливіших показників діяльності банків, основним призначенням якого є покриття негативних наслідків різних ризиків, що їх банки беруть на себе в процесі своєї діяльності, з метою забезпечення захисту вкладів, фінансової стійкості й стабільної банківської діяльності [38].

Таблиця 2.7 – Аналіз складу, динаміки та достатності регулятивного капіталу АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ»

Показники	Станом на 31 грудня			Відхилення 2019 р., +/-	
	2017 р.	2018 р.	2019 р.	від 2018 р.	від 2017 р.
Основний капітал (першого рівня), тис. грн	531064	504197	522719	18522	-8345
Розрахунковий прибуток поточного року, тис. грн	57819	0	42357	42357	-15462
Непокритий кредитний ризик, тис. грн	-28600	-172252	-32619	139633	-4019
Додатковий капітал (другого рівня), тис. грн	29219	0	42357	42357	13138
Регулятивний капітал банку, тис. грн	560283	504197	565076	60879	4793
Активи, зважені за ризиком, тис. грн	4494808	3536322	4220964	684642	-273844
Сукупна сума відкритої валютної позиції за всіма іноземними валютами, тис. грн	20815	24770	21557	-3213	742
Норматив адекватності регулятивного капіталу, %	12,52	14,88	13,42	-1,46	0,90

Хоча в 2018 р. розмір регулятивного капіталу зменшився, норматив достатності підвищився, що було наслідком зниження активів, зважених за ризиком (рис. 2.5).

З проведеного аналізу простежуються такі тенденції. Банківські активи зменшилися, втім зобов'язання за період аналізу знизилися більшими темпами, тож сукупний розмір власного капіталу АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» дещо зріс.

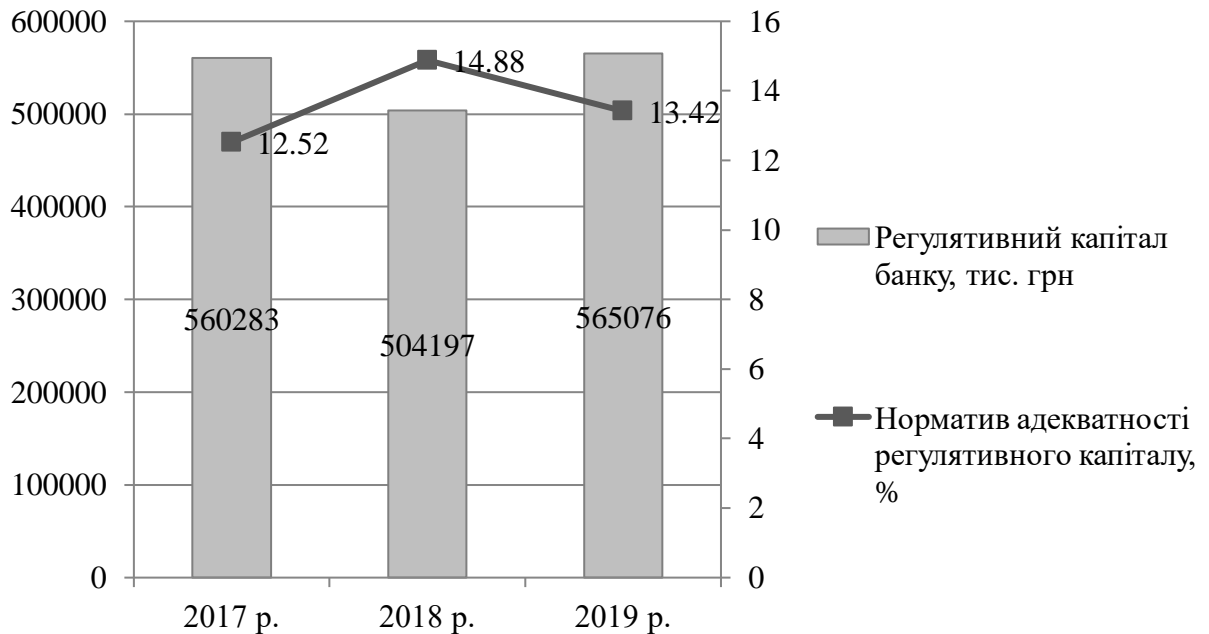

Рисунок 2.5 – Динаміка регулятивного капіталу та нормативу його достатності за період з 2017 р. по 2019 р.

Це позитивно вплинуло на фінансову стійкість банку, до того ж, показник достатності регулятивного капіталу також дотримувався. Щоправда, перевищення коефіцієнта адекватності банківського капіталу над нормативним значенням є незначним, а зниження активів не можна однозначно розцінювати як позитивне явище, тому банку разом зі зміцненням капітальної бази необхідно розробляти заходи розширення активів і підвищення їхньої якості.

2.2 Оцінювання фінансового стану АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ»

Фінансовий стан банку можна визначити як комплексну економічну категорію, що характеризується в сукупності абсолютними та відносними показниками банківської діяльності щодо спроможності банківської установи формувати й ефективно використовувати фінансові ресурси з урахуванням ризику. До основних напрямів оцінювання фінансового стану банку слід

віднести такі: 1) оцінка ліквідності та платоспроможності банківської установи; 2) дослідження тенденцій у зміні показників ділової активності банку; 3) аналіз фінансової стійкості банківської установи; 4) аналіз динаміки абсолютних значень прибутку чи збитку, а також відносних показників рентабельності або збитковості банківської діяльності [39].

Банківська ліквідність відіграє вкрай важливе значення для забезпечення нормального функціонування банку, тому оцінка фінансового стану повинна обов'язково передбачати аналіз ліквідності банківської установи.

Чинним банківським законодавством до нормативів ліквідності банку зараз віднесено [42]:

- норматив короткострокової ліквідності (Н6);
- коефіцієнт покриття ліквідністю (LCR) за всіма валютами (LCR_{ВВ}) та в іноземній валюті (LCR_{ІВ});
- коефіцієнт чистого стабільного фінансування (NSFR).

У табл. 2.8 проаналізовані показники ліквідності АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ».

Таблиця 2.8 – Аналіз ліквідності АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ», %

Показники	2017 р.	2018 р.	2019 р.	Абсолютне відхилення 2019 р., +/-	
				від 2018 р.	від 2017 р.
Норматив миттєвої ліквідності (Н4 – не менше ніж 20%)	125,24	176,22	×	×	×
Норматив поточної ліквідності (Н5 – не менше ніж 40%)	94,23	113,34	×	×	×
Норматив короткострокової ліквідності (Н6 – не менше ніж 60%)	88,24	80,36	63,91	-16,45	-24,33
Коефіцієнт покриття ліквідністю за всіма валютами (LCR _{ВВ} – не менше ніж 100%)	×	×	177,84	×	×
Коефіцієнт покриття ліквідністю в іноземній валюті (LCR _{ІВ} – не менше ніж 100%)	×	×	198,41	×	×

Зміна підходів НБУ до регулювання банківської ліквідності ускладнює процес аналізу та формулювання висновків із порівняння, проте деякі узагальнення зробити можливо. Так, видно що в 2017-2018 рр. банк мав надлишкову ліквідність, що зумовлювала його високу платоспроможність, утім обмежувала можливості для отримання фінансових результатів.

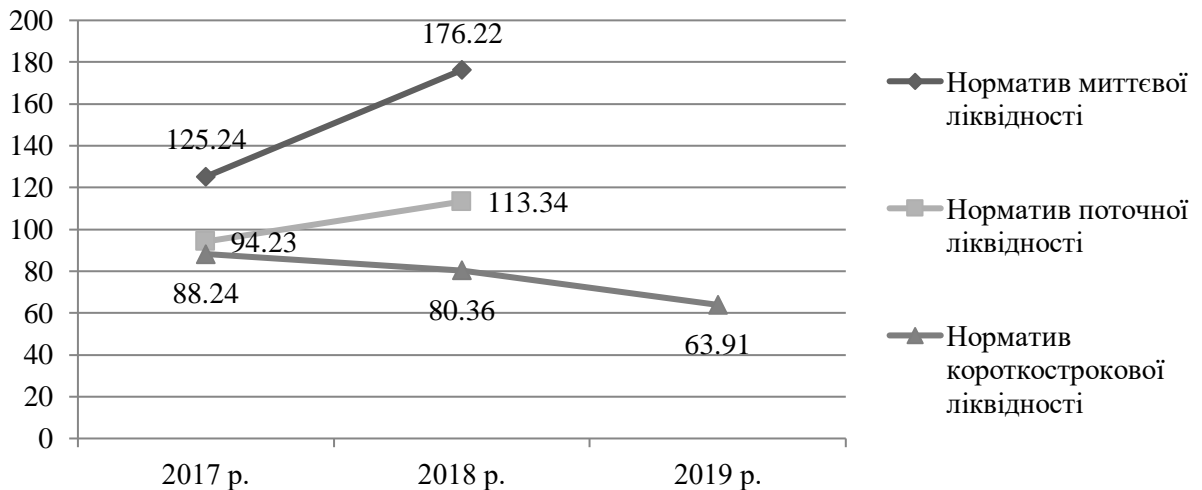

Рисунок 2.6 – Динаміка основних нормативів ліквідності АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ», %

У 2019 р. відбулося зниження нормативу короткострокової ліквідності, проте в допустимих регулятором межах, а запроваджені нові нормативи дотримувалися навіть із «запасом». Це дає підстави стверджувати, що ліквідність АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» є нормальною, тому позитивно впливає на його фінансовий стан.

Ділову активність банку можливо визначити шляхом аналізу взаємозв'язку між ресурсним потенціалом банку (його пасивами) та напрямками використання коштів як у цілому в активах, так і за їх окремими складовими, наприклад, в інвестиції чи в кредитний портфель. Ділова активність активів характеризується рівнем вкладень ресурсів банку в дохідні активи, кредитний портфель, у цінні папери і розкриває як досягнутий рівень, так і можливості банку в даний період. Різке підвищення дохідних активів у цілому, з їх диверсифікацією в кредитний та інвестиційний портфелі, за

більшістю показників свідчить про ескалацію ділової активності банку та розширення його діяльності на фінансовому ринку [41].

Таблиця 2.9 – Аналіз ділової активності АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» за 2017-2019 рр.

Показники	2017 р.	2018 р.	2019 р.	Абсолютне відхилення 2019 р., +/-	
				від 2018 р.	від 2017 р.
Рівень дохідних активів (відношення дохідних активів до сукупних активів)	0,80	0,82	0,83	0,01	0,03
Загальна кредитна активність (відношення наданих кредитів до сукупних активів)	0,78	0,71	0,63	-0,08	-0,15
Загальна інвестиційна активність (відношення інвестицій до сукупних активів)	0,02	0,10	0,18	0,08	0,16
Рівень залучення коштів (відношення залучених коштів до загальних пасивів)	0,87	0,87	0,85	-0,02	-0,02
Коефіцієнт використання залучених коштів (відношення наданих кредитів до залучених коштів)	0,89	0,82	0,74	-0,08	-0,15
Додатковий коефіцієнт використання залучених коштів (відношення активів до залучених коштів)	1,14	1,15	1,17	0,02	0,03

У табл. 2.9 наведені основні показники ділової активності банку в динаміці. За результатами аналізу ділової активності банку можна зробити такі висновки. Якщо оцінювати цю ділову активність формально, то за проаналізований період більшість показників, які її характеризують, погіршили свої фактичні значення. Це однозначно вказує на наявність проблем в АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» з діловою активністю.

Проте, рівень дохідних активів щороку підвищувався, що вказує на збільшення їхньої частки в сукупних активах банку. Натомість, загальна

кредитна активність банківської установи також щороку зменшувалася. Це свідчить про зменшення кредитного портфеля банку. Втім цей показник необхідно оцінювати одночасно з наступним, який свідчить про зростання загальної інвестиційної активності АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ».

Таким чином банк здійснює диверсифікацію своїх дохідних активів, розвиваючи інвестиційні операції, зокрема з цінними паперами та деривативами. Наочно зміни, що відбулися з основними показниками ділової активності банку за період з 2017 р. по 2019 р., зображені на діаграмі (рис. 2.7).

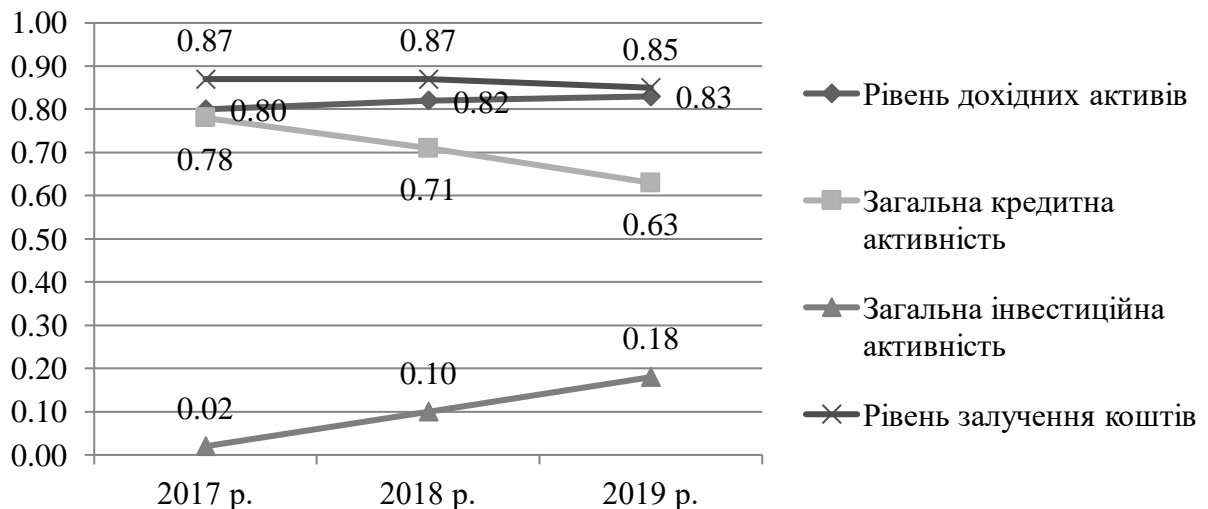

Рисунок 2.7 – Динаміка основних показників ділової активності АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ»

Рівень залучення коштів, тобто відношення залучених коштів до загальних пасивів, дещо зменшився. А от коефіцієнт використання залучених коштів як відношення наданих кредитів до залучених коштів зменшувався щороку, відповідно пропорційно збільшувався додатковий коефіцієнт використання залучених коштів АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ». Банку необхідно гармонізувати заходи з комплексного управління своїми активами та пасивами.

Фінансова стійкість банку – це головна умова його існування та активної діяльності. Вона формується під впливом об'єктивних та суб'єктивних факторів і оцінюється за допомогою як окремих показників, так і зведених комплексних показників, які лежать в основі рейтингових оцінок.

Більшість показників фінансової стійкості банку базується на визначенні достатності капіталу для покриття банківських ризиків та на оцінці структури капіталу. Оцінка незалежності, а відтак і стійкості щодо кон'юнктурних змін на ринку здійснюється за допомогою аналізу відношення власного капіталу до зобов'язань.

Цей коефіцієнт називається коефіцієнтом надійності. Коефіцієнт фінансового важеля є оберненим показником до коефіцієнта надійності і розкриває здатність банку залучати кошти на фінансовому ринку. Він розраховується як співвідношення зобов'язань до капіталу. Збільшення цього показника свідчить про підвищення ділової активності банку, але про зниження його фінансової стабільності. Коефіцієнт співвідношення власного капіталу та активів показує загальний рівень фінансування активів за рахунок власного капіталу, тобто скільки грошових одиниць капіталу припадає на 1 грн активів. Значення цього коефіцієнта має бути не менше 4% [42].

Окремі банки використовують для аналізу фінансової стійкості також коефіцієнт мультиплікатора капіталу. Цей коефіцієнт розраховується як співвідношення активів до статутного капіталу (табл. 2.10).

Таблиця 2.10 – Аналіз фінансової стійкості АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ»

Показники	2017 р.	2018 р.	2019 р.	Абсолютне відхилення 2019 р., +/-	
				від 2018 р.	від 2017 р.
Коефіцієнт надійності	0,14	0,15	0,17	0,02	0,03
Коефіцієнт фінансового важеля	7,00	6,73	5,81	-0,92	-1,19
Коефіцієнт співвідношення власного капіталу та активів	0,13	0,13	0,15	0,02	0,02
Коефіцієнт мультиплікатора капіталу	8,69	8,41	7,64	-0,77	-1,05

З аналізу даних табл. 2.10 видно, що показники фінансової стійкості АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» перевищують мінімальні нормативні значення й мають не значне коливання протягом періоду аналізу, що свідчить про стабільний рівень фінансової стійкості банківської установи. Наочно основні показники фінансової стійкості банківської установи репрезентує рис. 2.8.

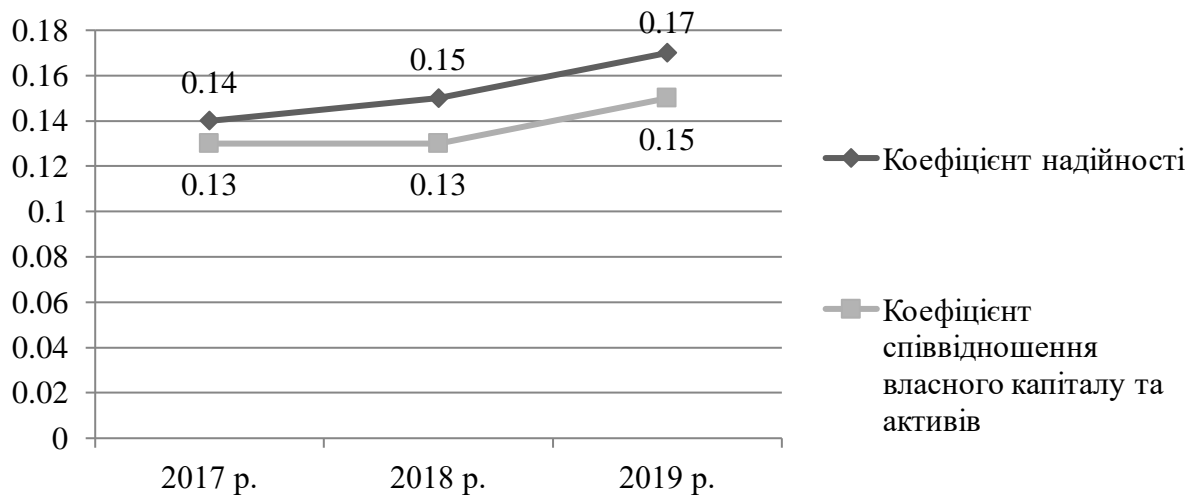

Рисунок 2.8 – Динаміка коефіцієнтів надійності та співвідношення капіталу до активів банку

Проте необхідно зазначити, що керівництву банку доцільно здійснити заходи щодо поліпшення іміджу банку на ринку банківських послуг з метою підвищення обсягів залучення коштів. Цей висновок зумовлений падінням значення коефіцієнта фінансового важеля та коефіцієнта мультиплікатора капіталу. За результатами проведеного аналізу фінансового стану можна визначити достатній рівень фінансової стійкості банку.

В табл. 2.11 проаналізовано фінансові показники зі звітів про прибутки і збитки та інший сукупний дохід банку (додаток Б). Незважаючи на те, що процентні доходи знизилися, а процентні витрати банку навпаки зросли, що призвело до зменшення чистого процентного доходу на 22974 тис. грн або 13,59%, прибутковість банківської діяльності зростала. Це досяглося за рахунок комісійних доходів, а також оптимізації інших доходів і витрат.

Таблиця 2.11 – Аналіз фінансових результатів АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ», тис. грн

Показники	2017 р.	2018 р.	2019 р.	Відхилення 2019 р. від 2017 р.	
				тис. грн	%
1	2	3	4	5	6
Процентні доходи	418129	377277	404112	-14017	-3,35
Процентні витрати	-249096	-243813	-258053	-8957	3,60
Чистий процентний дохід	169033	133464	146059	-22974	-13,59
Комісійні доходи	89957	320114	380729	290772	323,23
Комісійні витрати	-7595	-10720	-20655	-13060	171,96
Чистий прибуток (збиток) від операцій із фінансовими інструментами, які обліковуються за справедливою вартістю через прибуток або збиток	21458	25362	35071	13613	63,44
Чистий прибуток від операцій з похідними фінансовими інструментами	21458	25362	35071	13613	63,44
Чистий прибуток (збиток) від операцій із борговими фінансовими інструментами, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід	0	-2	0	0	×
Чистий прибуток (збиток) від операцій із іноземною валютою	14906	12477	29990	15084	101,19
Чистий прибуток (збиток) від переоцінки іноземної валюти	654	2955	0	-654	-100,00
Чистий збиток від зменшення корисності фінансових активів	-109714	-56740	0	109714	-100,00
Чистий прибуток (збиток) від зменшення корисності інших активів	-1780	1489	545	2325	-130,62
Чистий збиток (прибуток) від збільшення (зменшення) резервів за зобов'язаннями	-2758	804	-20260	-17502	634,59
Чистий прибуток (збиток) від припинення визнання фінансових активів (зобов'язань), які обліковуються за амортизованою собівартістю	0	5880	0	0	×
Накопичений прибуток (збиток) від перекласифікації фінансових активів, які обліковувалися за справедливою вартістю через інший сукупний дохід до справедливої вартості через прибуток або збиток	0	-113	0	0	×

Продовження таблиці 2.11

1	2	3	4	5	6
Інші операційні доходи	2455	11451	0	-2455	-100,00
Витрати на виплати працівникам	-70317	-118912	-127492	-57175	81,31
Витрати зносу та амортизація	-6379	-9199	-48621	-42242	662,20
Інші адміністративні та операційні витрати	-88477	-306292	-345344	-256867	290,32
Прибуток (збиток) до оподаткування	11443	12018	30022	18579	162,36
Витрати на податок на прибуток	-2110	-1837	-5743	-3633	172,18
Прибуток (збиток) за рік	9333	10181	24279	14946	160,14

Динаміка процентних і комісійних доходів та витрат зображена на рис. 2.9.

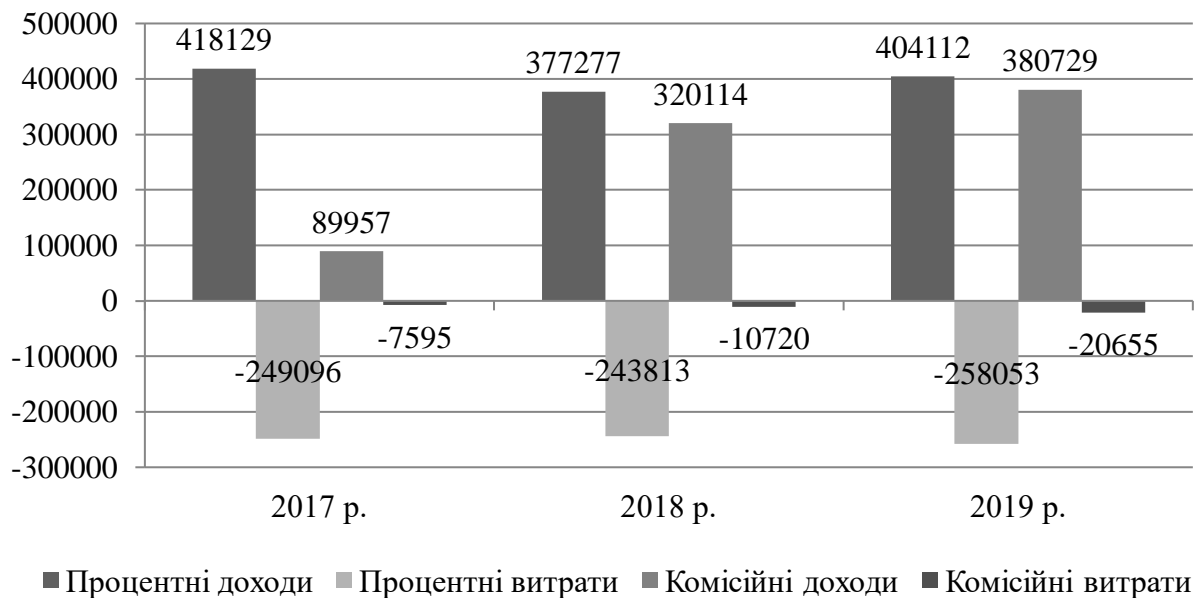

Рисунок 2.9 – Динаміка процентних і комісійних доходів та витрат АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ», тис. грн

Чистий прибуток банку зростає щороку, отже за весь період аналізу він збільшився на 14946 тис. грн або 160,14%. Для того, щоб оцінити масштабність цих процесів, необхідно проаналізувати відносні чи узагальнюючі показники прибутковості, серед яких рентабельність активів, власного капіталу, чистий спред і чиста процентна маржа (табл. 2.12).

Таблиця 2.12 – Аналіз узагальнюючих показників прибутковості АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЦАДЖЕНЬ», %

Показники	2017 р.	2018 р.	2019 р.	Абсолютне відхилення 2019 р., +/-	
				від 2018 р.	від 2017 р.
Рентабельність власного капіталу	1,72	1,87	4,33	2,46	2,61
Рентабельність активів	0,21	0,24	0,64	0,40	0,43
Чистий спред	5,74	5,72	8,36	2,64	2,62
Чиста процентна маржа	3,89	3,17	3,82	0,65	-0,07

Рентабельність є відносним показником економічної ефективності, що відображає рівень ефективності використання ресурсів і капіталу банку. Коефіцієнт рентабельності розраховується як відношення операційного прибутку до активів, ресурсів або потоків, що її формують. Рентабельність може бути виражена показниками прибутку в розрахунку на одиницю вкладених коштів або показниками прибутку, що міститься в кожній одержаній грошовій одиниці. Основними показниками, що характеризують рентабельність банківської діяльності, є рентабельність активів (ROA) та власного капіталу (ROE).

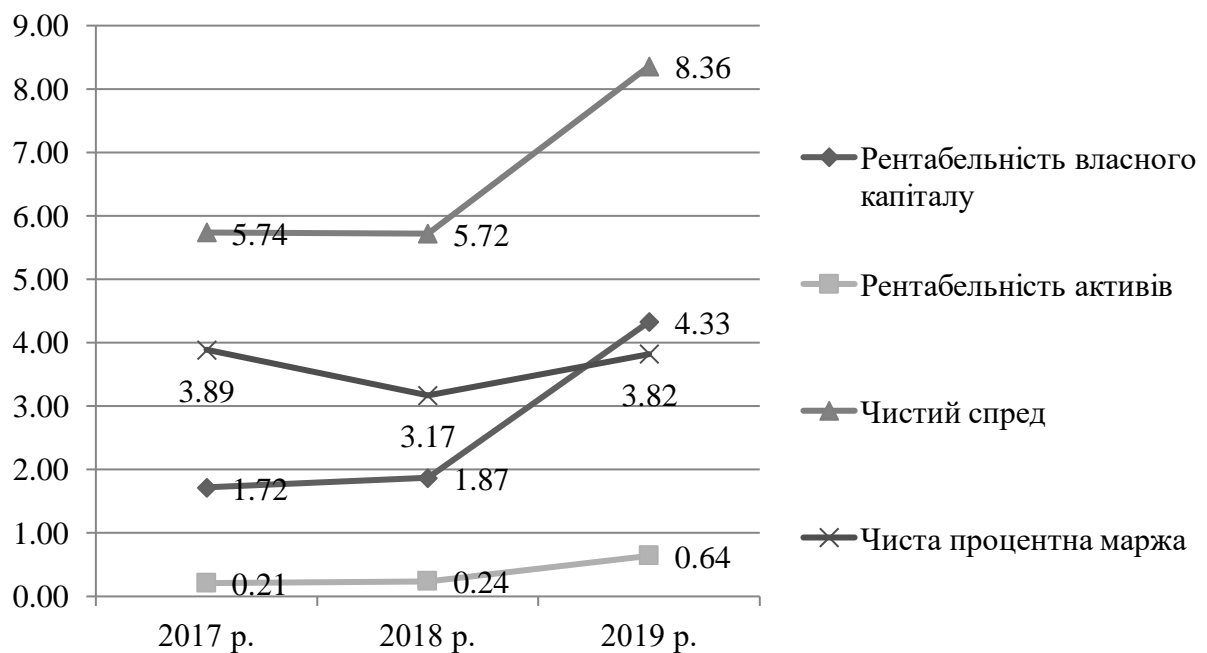

Рисунок 2.10 – Динаміка відносних показників прибутковості банку, %

Рентабельність як власного капіталу, так і активів АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» щороку зростала, проте її значення є надто незначними, тому необхідно підвищувати прибутковість (рис. 2.10).

Чистий спред банку збільшився досить суттєво, натомість чиста процентна маржа АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» за проаналізований період навіть дещо зменшилася, тому це також вказує на певні диспропорції в механізмах формування фінансових результатів від банківської діяльності.

Важливо, що пріоритетами в розвитку АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» на поточну перспективу є: прибуткова робота банку; диверсифікація джерел отримання доходів; розширення клієнтської бази шляхом залучення нових ринкових клієнтів за рахунок оперативності прийняття рішень та індивідуального підходу (тарифи, ставки), а також запровадження конкурентних банківських продуктів; побудова нової бізнес-моделі активних операцій з метою зменшення кредитного ризику (скорочення обсягу активних операцій з пов'язаними з банком особами та спрямування вільних коштів на кредитування позичальників з доброю кредитною історією та/або під високоліквідну заставу, зниження концентрації кредитного портфеля за основними позичальниками); розвиток інфраструктури та впровадження сучасних високотехнологічних послуг.

2.3 Аналіз кредитного портфеля та кредитних ризиків АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ»

У сучасних умовах розвиток банківської системи України є доволі складний та важко прогнозований. Такий стан зумовлений як кризовими процесами в економіці країні, так і політичною нестабільністю та соціальними умовами, що склалися за останні роки. Звісно це впливає на якість кредитного портфеля та дієвість управління кредитними ризиками.

З метою організації кредитної діяльності банки розробляють та

впроваджують власну кредитну політику. Кредитна політика – це структурно-функціональна цілісність взаємопов'язаних між собою елементів (цілей, завдань, принципів, технологій, організацій), взаємодія яких дає змогу визначити найбільш ефективні стратегії діяльності банку на ринку кредитних послуг [43].

Кредитна політика містить стратегію і тактику банку щодо залучення коштів та спрямування їх на кредитування клієнтів банку (позичальників) на основі принципів зворотності, строковості, цільового використання, забезпеченості та платності. Включає в себе систему засобів банку у сфері кредитування клієнтів та конкретних механізмів здійснення кредитних операцій для реалізації загальної стратегії банку [44].

Кредитна політика банку повинна визначати основні напрями кредитного процесу, пріоритети, принципи та цілі певного банку на кредитному ринку (стратегія кредитної діяльності банку), та передбачати застосування конкретних фінансових та інших інструментів, які використовуються в процесі реалізації кредитних угод (тактика банку щодо організації процесу кредитування). Включає в себе сукупність заходів та дій щодо формування складу кредитного портфеля та контролю над ним як єдиним цілим, а також встановлення стандартів для прийняття рішень [45].

У комплексі цих рішень, які ухвалюються правлінням банку, мають бути зафіксовані умови та параметри надання кредитів, а також організація кредитного процесу банківської установи. Перш за все, кредитна політика розробляється та впроваджується з метою забезпечення максимальної доходності від кредитних операцій при мінімально можливому рівні ризику. Таке співвідношення має максимізувати прибуток від кредитної діяльності банку. Таким чином, кредитна політика банку може забезпечити контроль над рівнем ризику в процесі розміщення кредитних ресурсів та забезпечити найбільш ефективне співвідношення між рівнем кредитного ризику та прибутковістю кредитної операції.

При цьому пріоритетом є мінімізація рівня ризику над прибутковістю,

тобто кредитна операція не має бути проведена, якщо вона супроводжується неприйнятним рівнем ризику, незважаючи на потенційну прибутковість такої кредитної угоди. Кредитна політика банку має забезпечити зміцнення надійності та підвищення якості кредитного портфелю банку, який відповідатиме основним її положенням. Разом із цим, у кредитну політику банку також включають заходи по створенню вмотивованого та високопрофесійного колективу працівників, які забезпечують високу якість кредитного портфелю банку. Кредитна політика повинна бути орієнтована на встановлення довгострокових відносин з клієнтами, які зарекомендували себе з надійного боку в процесі кредитного обслуговування [46].

Кредитна політика має сприяти поєднанню інтересів АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» з інтересами його вкладників, позичальників та акціонерів, а також суб'єктів господарської діяльності та держави. На формування кредитної політики банку впливають його зовнішнє та внутрішнє середовище. Зовнішні чинники полягають у площині поглиблення фінансової кризи, стану економіки та політичної ситуації в країні. До цих факторів належить грошово-кредитна політика НБУ, рівень інфляції, попит на кредитування, рівень конкуренції на ринку фінансових послуг, рівень цін на банківські послуги, розмір доходів населення.

Внутрішні чинники пов'язують з надійністю, стійкістю, конкурентоспроможністю банку. Внутрішні фактори, які можуть впливати на кредитну політику банку – це організація роботи банку, його кредитний потенціал, ступені ризику та прибутковості, цінова політика, специфіка функціонування, наявність професійного персоналу. Визначаючи власну кредитну політику банк обов'язково повинен аналізувати ці чинники. Найчастіше виділяють три основні типи кредитної політики банку.

Для обережної кредитної політики характерний жорсткий контроль за рівнем ризику кредитної операції. Банк не прагне максимізувати ефективність власної діяльності за рахунок збільшення обсягів кредитної діяльності.

Прибутковість забезпечується за рахунок менш ризикованих активних операцій. Але при цьому існує ймовірність втратити певний сегмент ринку. У своїй діяльності її використовують новостворені банки або ті, які мають проблеми з якістю кредитного портфелю. Питома вага кредитів у загальному обсязі робочих активів складає до 30%. Кредитний портфель складають переважно короткострокові кредити, які характеризуються високою відсотковою ставкою та невеликими обсягами. При укладанні угоди проводиться ґрунтовна оцінка кредитоспроможності клієнтів та пропонується перелік умов для надання кредиту.

Помірна кредитна політика має на меті підтримувати фінансову стабільність банківської установи як в короткостроковий, так і довгостроковий проміжок часу. Використовується банками, які мають достатній досвід роботи на ринку. Характеризується стандартними умовами кредитування, середнім рівнем ризику кредитної операції, можлива реструктуризація або пролонгація кредитної угоди. Обсяг кредитів в загальній кількості робочих активів складає 30-50%.

Агресивна кредитна політика спрямована на досягнення короткострокових цілей та максимізацію доходів при підвищеному рівні ризику кредитної операції. Кредитування надається більш ризиковим категоріям позичальників. Використовуючи таку кредитну політику банк ставить за мету охопити максимальну кількість клієнтів, надаючи довгострокові кредити та пропонуючи невисокі відсоткові ставки. Через високу ризикованість період її використання не має бути тривалим. В такому випадку доля кредитів становить 50% від загального обсягу робочих активів банку [47].

Показники ефективності обраної кредитної політики зводяться до отримання оптимального співвідношення доходності та ліквідності при мінімізації ризиків. Будь-який з напрямків кредитної політики, який обирає банк при провадженні власної діяльності, має бути ефективним та забезпечувати досягнення основної мети – отримання прибутку. Оскільки

при формуванні кредитної політики в пріоритеті над прибутковістю від кредитних операцій знаходиться рівень ризику, то ефективність проведеної кредитної політики можливо оцінити шляхом визначення рівня доходності та ризику кредитного портфеля [48].

Рівень доходності можливо розрахувати як відношення доходу отриманого від кредитних операцій до обсягу кредитного портфеля банку.

Рівень ризику кредитного портфеля банку визначається відношенням сформованого резерву під нестандартну кредитну заборгованість до обсягу кредитного портфеля банку.

Процентні доходи характеризують якість кредитної політики, відображаючи вартість наданих кредитних коштів. А сформований резерв вказує на якість кредитного портфеля. Оцінка якості кредитного портфеля базується на внутрішніх факторах, таких як якість обслуговування боргу та його забезпеченість, так і на зовнішніх чинниках (стан економіки, фінансова стабільність, розвиток галузі тощо).

Також у науковій літературі виділяють систему коефіцієнтів, які запропоновані для аналізу та оцінки ефективності кредитної політики банку. Показники розділені на дві групи: показники доходності кредитного портфеля та показники ризику кредитного портфеля. Показники доходності кредитного портфеля (табл. 2.13) характеризують залежність загальних доходів банку від кредитних операцій, дозволяють визначити вартість наданих кредитів та отримати показник прибутковості саме кредитних операцій.

Таблиця 2.13 – Основні показники доходності кредитного портфеля банківської установи

Показник	Формула для розрахунку
Коефіцієнт доходності кредитних операцій банку	Процентний доход / Кредитний портфель
Частка процентних доходів	Процентний доход / Доходи
Маржа процентного прибутку	(Процентний доход – Процентні витрати) / Активні доходи

Група показників ризику кредитного портфеля (табл. 2.14) надає інформацію щодо забезпеченості кредитного портфеля власним капіталом, частки залучених коштів у формуванні кредитного портфелю банку та рівнем сформованого резерву під кредитні операції, який характеризує якість кредитного портфелю.

Таблиця 2.14 – Показники ризику кредитного портфеля банку

Показник	Формула для розрахунку
Коефіцієнт покриття кредитного портфелю власним капіталом	Власний капітал / Кредитний портфель
Коефіцієнт використання залучених коштів в кредитному портфелі	Кредитний портфель / Зобов'язання
Коефіцієнт якості кредитного портфеля	Сформований резерв / Кредитний портфель
Коефіцієнт активності використання коштів клієнтів в кредитному портфелі	Кредитний портфель / Кошти клієнтів
Коефіцієнт кредитної активності	Кредитний портфель / Активи

Кредитна політика є важливим інструментом досягнення визначених перед банком цілей та завдань. Не в останню чергу від успішного впровадження та реалізації кредитної політики залежить результат діяльності банківської установи. Кредитна політика зумовлює організацію кредитної діяльності банківської структури, стає основою для всього процесу кредитування визначає його параметри та особливості. Чітко розроблений процес кредитування, запровадження системи управління кредитними операціями та можливими ризиками, визначення основних пріоритетів, цілей, завдань, а також методів та способів реалізації кредитної політики сприятимуть максимізації доходності як кредитних операцій, так і загального результату діяльності банку.

В табл. 2.15 проаналізований кредитний портфель АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ». З аналізу даних табл. 2.15 видно, що банк поступово скорочував кредитний портфель юридичним особам, так за період з 2017 р. по 2019 р. він зменшився на 1174885 тис. грн або 32,49%. Натомість, одночасно відбувалося збільшення кредитів фізичним особам, у

тому числі фізичним особам – підприємцям. Загальний розмір кредитів фізичним особам зріс майже в 7,5 разів, що становило 360252 тис. грн.

Таблиця 2.15 – Аналіз кредитного портфеля АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ», тис. грн

Показники	Станом на 31 грудня			Відхилення 2019 р. від 2017 р.	
	2017 р.	2018 р.	2019 р.	тис. грн	%
Кредити, що надані юридичним особам	3616661	3180740	2441776	-1174885	-32,49
Кредити, що надані фізичним особам	56218	135610	416470	360252	640,81
Резерв за кредитами	-295197	-319943	-442255	-147058	49,82
Всього кредитів	3377682	2996407	2415991	-961691	-28,47

Негативним можна вважати зростання резервів за всіма кредитами банку на 147058 тис. грн або 49,82%. Якби кредитний портфель зростав це можна було б виправдати, втім його величина зменшилася на 961691 тис. грн або 28,47%. Тому зростання резервів на тлі зменшення кредитів свідчить про їхню невисоку якість.

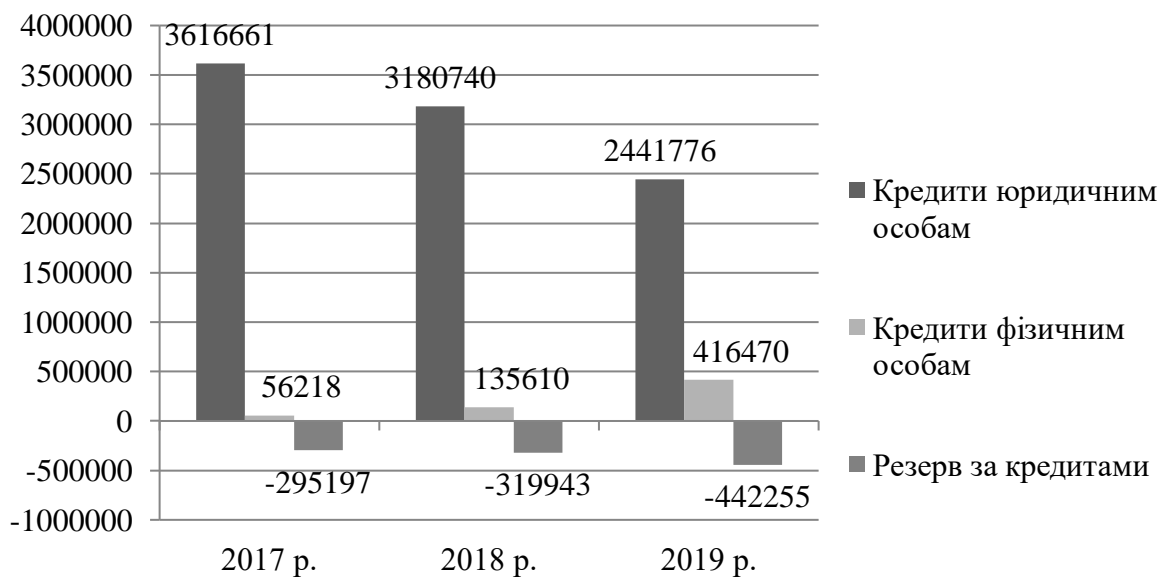

Рисунок 2.11 – Динаміка кредитів юридичним і фізичним особам та резерву за кредитами банку, тис. грн

Кредитний ризик (найбільш значимий серед усіх ризиків) – це ризик непогашення позичальником кредиту та процентів за ним. Мінімізація цього ризику досягається за рахунок запровадження банком чітких кредитних процедур проведення кредитних операцій та зважених методик, що використовуються при аналізі платоспроможності позичальника, а також за рахунок кредитування переважно під ліквідне забезпечення (нерухомість, майнові права на грошові депозити та інші).

Серед методів, що банк використовує при управлінні кредитним ризиком, слід виділити:

- встановлення лімітів на кредитні операції (на позичальника, на галузі економіки, на пов'язаних осіб тощо);
- дотримання обов'язкових економічних нормативів Національного банку України (нормативів кредитного ризику);
- використання сучасних методик аналізу діяльності позичальника;
- встановлення кредитних рейтингів за власною шкалою банку, виходячи з фінансової стійкості позичальників;
- страхування заставного майна та фінансових ризиків;
- застосування різних методів оцінки ринкової вартості заставленого майна (дохідного, витратного методів та методу аналогів);
- проведення стрес-тестування кредитного портфелю з урахуванням змін бізнес-середовища [49].

При проведенні кредитних операцій обов'язково дотримується нормативів кредитних ризиків, встановлених Національним Банком України.

Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента встановлюється з метою обмеження кредитного ризику, що виникає внаслідок невиконання окремими контрагентами своїх зобов'язань.

Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента визначається як співвідношення суми всіх вимог банку до контрагента або групи пов'язаних контрагентів та всіх фінансових зобов'язань, наданих банком щодо контрагента або групи пов'язаних

контрагентів, до регулятивного капіталу банку. Нормативне значення нормативу Н7 не має перевищувати 25 відсотків.

Норматив великих кредитних ризиків установлюється з метою обмеження концентрації кредитного ризику за окремим контрагентом або групою пов'язаних контрагентів.

Кредитний ризик, що прийняв банк на одного контрагента або групу пов'язаних контрагентів, усіх пов'язаних з банком осіб вважається великим, якщо сума всіх вимог банку до контрагента або групи пов'язаних контрагентів, усіх пов'язаних з банком осіб та всіх фінансових зобов'язань, наданих банком щодо цього контрагента або групи пов'язаних контрагентів, усіх пов'язаних з банком осіб, становить 10 відсотків і більше регулятивного капіталу банку. Нормативне значення нормативу Н8 не має перевищувати 8-кратний розмір регулятивного капіталу банку.

Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (далі – норматив Н9) установлюється для обмеження ризику операцій з пов'язаними з банком особами, зменшення негативного впливу операцій з пов'язаними з банком особами на діяльність банку. Нормативне значення Н9 не має перевищувати 25 відсотків. У табл. 2.16 проаналізовані нормативи кредитного ризику банку.

Таблиця 2.16 – Аналіз кредитного ризику АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ», %

Показники	2017 р.	2018 р.	2019 р.	Абсолютне відхилення 2019 р., +/-	
				від 2018 р.	від 2017 р.
Норматив максимального розміру кредитного ризику (Н7 – не більше 25%)	23,25	21,47	18,98	-2,49	-4,27
Норматив великих кредитних ризиків (Н8 – не більше 800%)	299,07	283,12	147,52	-135,60	-151,55
Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (Н9 – не більше 25%)	261,09	162,19	70,92	-91,27	-190,17

Кредитний ризик, що приймається відносно одного контрагента або групи пов'язаних контрагентів, вважається великим, якщо сума всіх вимог до цього контрагента або групи пов'язаних контрагентів і всіх позабалансових зобов'язань, наданих Банком контрагенту або групі пов'язаних контрагентів, становить більше 10% регулятивного капіталу банку.

Значення нормативів кредитного ризику (Н7, Н8, Н9) розраховуються згідно вимог Національного банку України та щоденно контролюються керівництвом АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ».

Видно, що банк не дотримується нормативу Н9. Національним банком України затверджено План заходів банку щодо приведення його діяльності у відповідність до вимог законодавства та нормативно-правових актів Національного банку України щодо операцій з пов'язаними з банком особами, а саме: приведення нормативу Н9 до нормативного значення.

План розрахований на 5 років. Банк дотримується встановленого Плану. Наочно динаміку нормативів кредитного ризику АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» відображає рис. 2.12.

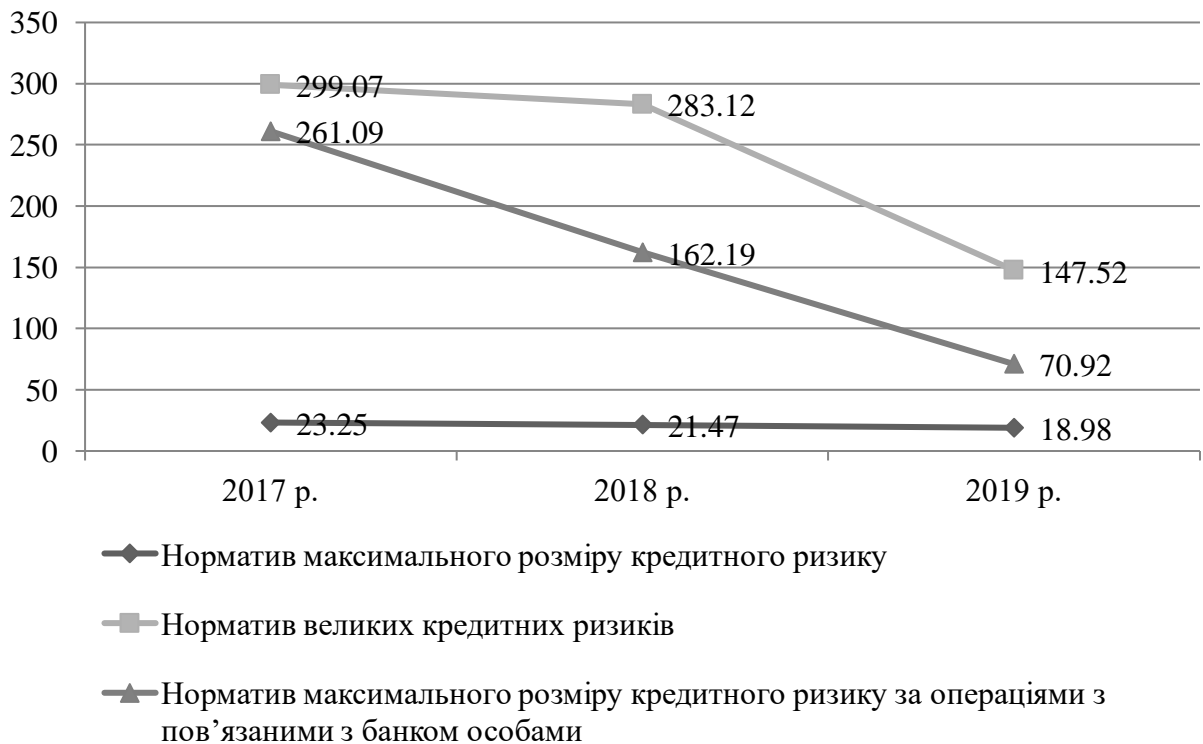

Рисунок 2.12 – Динаміка нормативів кредитного ризику банку, %

Отже, АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» має розумно підходити до розробки власної кредитної політики спираючись на пріоритетність мінімізації рівня ризику над можливою прибутковістю кредитної операції. Саме рівень ризику та доходності є одними з показників, які характеризують ефективність кредитної політики банку. Поряд із цими показниками, розглядають низку коефіцієнтів, які дають більш ширше уявлення про кредитну політику банку. Сутність оцінки ефективності кредитної політики банку здебільшого визначається через якість кредитного портфелю. Банку необхідно більш дієво управляти кредитними ризиками.

Висновки до розділу 2

Метою діяльності АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» є задоволення суспільних потреб у банківських та інших фінансових послугах, забезпечення економічного зростання банку та отримання прибутку в інтересах акціонерів.

Банк зараз має рейтинг uaAA, тобто характеризується дуже високою кредитоспроможністю порівняно з іншими українськими позичальниками або борговими інструментами. Стабільний прогноз вказує на відсутність на поточний момент передумов для зміни рейтингу протягом року. Рейтинг «4» свідчить про високу надійність АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ».

Система управління ризиками в банку включає в себе 3 лінії захисту та побудована таким чином, що в ній задіяні всі рівні менеджменту. Процес управління ризиками покликаний забезпечити оптимальне для банку співвідношення прибутку та ризику.

Банківські активи зменшилися, втім зобов'язання за період аналізу знизилися більшими темпами, тож сукупний розмір власного капіталу АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» дещо зріс. Це позитивно вплинуло на фінансову стійкість банку, до того ж, показник достатності

регулятивного капіталу також дотримувався. Щоправда, перевищення коефіцієнта адекватності банківського капіталу над нормативним значенням є незначним, а зниження активів не можна однозначно розцінювати як позитивне явище, тому банку разом зі зміцненням капітальної бази необхідно розробляти заходи розширення активів і підвищення їхньої якості.

Незважаючи на те, що процентні доходи знизилися, а процентні витрати банку навпаки зросли, що призвело до зменшення чистого процентного доходу на 22974 тис. грн або 13,59%, прибутковість банківської діяльності зростала. Це досягалося за рахунок комісійних доходів, а також оптимізації інших доходів і витрат. Чистий прибуток банку зростав щороку, отже за весь період аналізу він збільшився на 14946 тис. грн або 160,14%.

Рентабельність як власного капіталу, так і активів АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» щороку зростала, проте її значення є надто незначними, тому необхідно підвищувати прибутковість. Чистий спред банку збільшився досить суттєво, натомість чиста процентна маржа АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» за проаналізований період навіть дещо зменшилася, тому це також вказує на певні диспропорції в механізмах формування фінансових результатів від банківської діяльності.

Банківська установа поступово скорочувала кредитний портфель юридичним особам, так за період з 2017 р. по 2019 р. він зменшився на 1174885 тис. грн або 32,49%. Натомість, одночасно відбувалося збільшення кредитів фізичним особам, у тому числі фізичним особам – підприємцям. Загальний розмір кредитів фізичним особам зріс майже в 7,5 разів, що становило 360252 тис. грн.

Негативним можна вважати зростання резервів за всіма кредитами банку на 147058 тис. грн або 49,82%. Якби кредитний портфель зростав це можна було б виправдати, втім його величина зменшилася на 961691 тис. грн або 28,47%. Тому зростання резервів на тлі зменшення кредитів свідчить про їхню невисоку якість.

З 2017 р. банк не дотримується нормативу Н9 щодо кредитних ризиків

із пов'язаними особами. НБУ запроваджені заходи впливу, що сприяє поступовому вирішенню цієї проблеми. Ці заходи розраховані на п'ять років і вже змінюють ситуацію на краще. Втім проведений аналіз виявив системні проблеми щодо кредитних ризиків, отже банку необхідно вдосконалювати підходи до управління цими кредитними ризиками.

3 УДОСКОНАЛЕННЯ ПІДХОДІВ ДО УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМИ РИЗИКАМИ АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ»

3.1 Розвиток механізму управління кредитними ризиками АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ»

Проведений економічний аналіз результатів банківської діяльності засвідчив наявність системних проблем в АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» щодо управління кредитними ризиками, тому банку необхідно вдосконалити механізм управління цими ризиками, втім на підтвердження такої думки слід провести ще додаткові більш предметні розрахунки.

Варто зазначити, що управління кредитним ризиком за процесним підходом є формалізованим процесом із чіткою послідовністю етапів та методів управління, за допомогою якого банк виявляє кредитні ризики, оцінює їхні величини, здійснює регулювання та контролює свої ризикові позиції [50].

Натомість, поширеним є також системний підхід, відповідно до якого управління кредитними ризиками характеризується сукупністю пов'язаних між собою елементів управління кредитним ризиком (мети, завдань, технології, організації), об'єднаних у механізм управління кредитними ризиками, що дає змогу досягти поставлених цілей управління ними [51].

Оцінити дієвість чинного механізму управління кредитними ризиками АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» можливо шляхом динамічного аналізу двох груп коефіцієнтів, перша з яких характеризує доходності кредитного портфеля банку, а друга група, що налічує більшу кількість коефіцієнтів, засвідчує ступінь кредитного ризику банківської діяльності. В табл. 3.1 проведено аналіз цих коефіцієнтів у динаміці за період з 2017 р. по 2019 р.

Таблиця 3.1 – Оцінювання дієвості чинного механізму управління кредитними ризиками АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ»

Показник	2017 р.	2018 р.	2019 р.	Абсолютне відхилення 2019 р., +/-	
				до 2018 р.	до 2017 р.
Коефіцієнти доходності кредитного портфеля банку					
Коефіцієнт доходності кредитних операцій банку	0,12	0,13	0,17	0,04	0,05
Частка процентних доходів	0,82	0,54	0,51	-0,03	-0,31
Маржа процентного прибутку	0,33	0,19	0,19	0,00	-0,14
Коефіцієнти ступеня кредитного ризику банківської діяльності					
Коефіцієнт покриття кредитного портфелю власним капіталом	0,16	0,18	0,23	0,05	0,07
Коефіцієнт використання залучених коштів в кредитному портфелі	0,89	0,82	0,74	-0,08	-0,15
Коефіцієнт якості кредитного портфеля	0,09	0,11	0,18	0,07	0,09
Коефіцієнт активності використання коштів клієнтів в кредитному портфелі	0,90	0,84	0,78	-0,06	-0,12
Коефіцієнт кредитної активності	0,78	0,71	0,63	-0,08	-0,15

На рис. 3.1 і 3.2 наочно зображено динаміку основних коефіцієнтів.

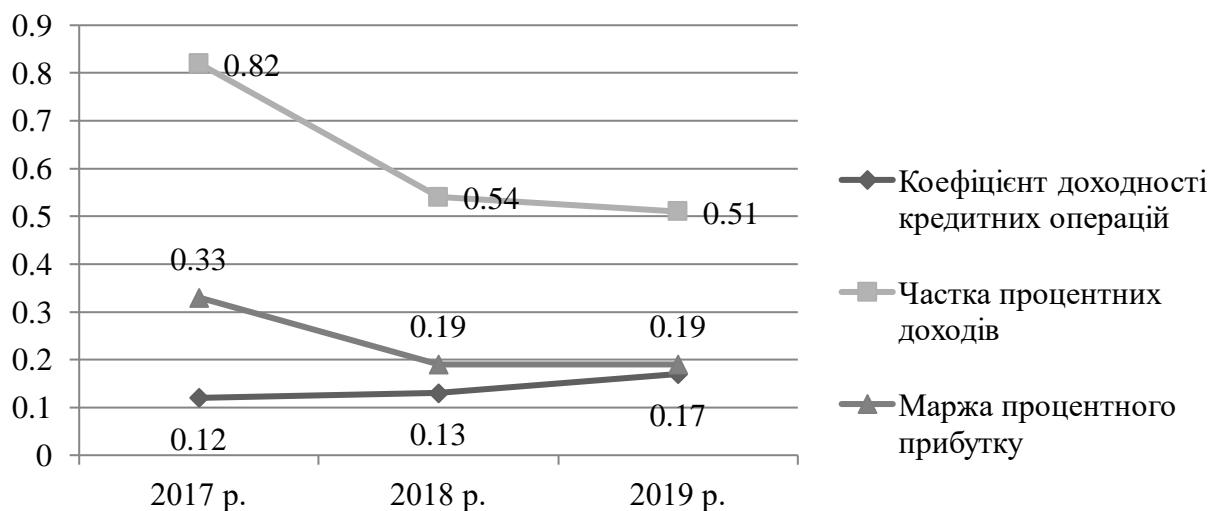

Рисунок 3.1 – Динаміка коефіцієнтів доходності кредитного портфеля банку

Рисунок 3.2 – Динаміка основних коефіцієнтів ступеня кредитного ризику АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ»

Оскільки аналіз за період 2017-2019 рр. продемонстрував зниження більшості коефіцієнтів дохідності кредитного портфеля банку, а також коефіцієнтів ступеня кредитного ризику АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ», то це свідчить про необхідність впровадження адаптивного механізму управління кредитними ризиками банку.

Механізм управління кредитними ризиками АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» повинен мати високий рівень результативності, тобто вплив суб'єктів управління кредитним ризиком на об'єкти управління шляхом застосування відповідного алгоритму має забезпечувати зниження можливості виникнення несприятливих подій та/або підвищувати спроможність банку до подолання їх наслідків. Для цього механізм повинен оперативно реагувати на зміну зовнішніх і внутрішніх умов функціонування банку, тобто повинен мати досконалі контури зворотного зв'язку, крім того, генерувати та забезпечувати реалізацію управлінських впливів, орієнтованих на досягнення поставлених цілей.

Для забезпечення цих вимог необхідно, щоб механізм управління

кредитними ризиками банку відповідав таким принципам:

- гнучкість і адаптивність, тобто його здатність пристосовуватися до мінливих умов внутрішнього та зовнішнього середовища, висока швидкість реагування на них;
- адекватність, тобто відповідність реалізованих управлінських впливів умовам внутрішнього та зовнішнього середовища банку;
- ефективність, що характеризується здатністю долати негативні наслідки виникнення несприятливих ситуацій при мінімальному обсязі відповідних ресурсів;
- багатofункціональність та універсальність – спроможність механізму управління кредитними ризиками ідентифікувати кредитні ризики, оцінювати їхні величини, регулювати та контролювати ризикові позиції на постійній основі, незважаючи на вплив зовнішнього та внутрішнього середовища;
- модульність – можливість поєднання різних технологій управління кредитними ризиками у різних ситуаціях, що забезпечує індивідуалізацію управлінських впливів банківської установи;
- ієрархічність – забезпечення такої багаторівневої структури прийняття управлінських рішень щодо кредитних ризиків банківської діяльності, що дає змогу забезпечити адекватний розподіл повноважень і відповідальності в банку (відповідно до теорії менеджменту обґрунтовано виділяти такі ієрархічні рівні управління: стратегічний, тактичний та оперативний) [52].

Перераховані вище принципові властивості механізму управління кредитними ризиками є загальними, універсальними. Однак цей механізм управління кредитними ризиками банку має певну специфіку, пов'язану з особливостями самого об'єкта, цілей та методів управління ним:

- особливості механізму управління кредитними ризиками відображаються на його цілях та завданнях: вони підпорядковуються стратегії розвитку банку та особливостям його функціонування; формуються

в межах єдиної політики управління банківськими ризиками; в межах механізму управління кредитними ризиками мають вузькоспеціалізований характер. Відповідно, принципом функціонування механізму є узгодженість (стратегія управління кредитним ризиком узгоджується зі стратегією розвитку банку та концепцією управління ризиками);

– при управлінні кредитними ризиками слід урахувувати зовнішні (встановлені органами банківського регулювання та нагляду) і внутрішні (визначені стратегією банку) обмеження.

Ці основні принципи характеризують особливості механізму управління кредитними ризиками та в цілому проявляються на практиці у всіх випадках. При цьому їх конкретна реалізація АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» може бути різною.

Слід зазначити, що в управлінні кредитним ризиком практично не застосовується ситуаційний підхід. Утім, це значно зменшує ефективність управління ним, особливо в умовах нестабільного зовнішнього та внутрішнього середовищ функціонування банків. Відповідно до засад ситуаційного підходу в управлінні форми, методи, системи, стилі управління повинні істотно варіюватися залежно від об'єктивних умов діяльності [53].

Специфічна особливість ситуаційного підходу полягає в тому, що, не зважаючи на те, що управлінський процес є однаковим, методи, що використовуються в управлінні для досягнення поставлених цілей, отримують визначену специфіку залежно від умов зовнішнього та внутрішнього середовищ, в якому функціонує банк.

Таким чином, ситуаційний підхід до управління як такий забезпечує взаємоузгодженість загальної концепції та методів управління з характеристиками зовнішнього та внутрішнього середовища для того, щоби досягти цілей управління кредитними ризиками банку найефективніше.

Для того, щоби діяти в рамках концепції загального процесу управління з урахуванням ситуаційного підходу, необхідно застосовувати системний підхід, який у сфері управління кредитним ризиком отримує таку специфіку:

- кожна конкретна ризикова позиція є складною системою з притаманним їй складом компонентів і зв'язками з іншими системами, які необхідно з'ясувати суб'єкту управління кредитними ризиками;
- для управління кожною конкретною ризиковою позицією необхідно визначити ключові фактори, вплив на які сприятиме досягненню поставлених цілей ризик-менеджменту в банку;
- кожна ризикова позиція вимагає застосування адаптивних структур і методів управління з метою адекватного відображення всіх основних параметрів ризикової позиції як об'єкта управління і характеристик зовнішнього середовища.

Управління кредитними ризиками за ситуаційним підходом – це сукупність пов'язаних між собою елементів управління кредитними ризиками (цілей, завдань, технології, організації), об'єднаних у механізм управління кредитними ризиком, зміни в який вносяться відповідно до змін зовнішнього та внутрішнього середовища, в результаті чого він набуває адаптивного характеру, що дає можливість досягати поставлених цілей управління кредитними ризиками банку [54].

Взаємозв'язок процесного, ситуаційного та системного підходів до побудови механізму управління кредитними ризиками в АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» має проявлятися шляхом інтеграції принципів управління ним [55].

Механізм управління кредитними ризиками банку має складну, чітко визначену структуру, основною ознакою якої є сталість взаємозв'язків між її елементами, а також правила цих зв'язків. При формуванні механізму управління кредитними ризиками банку слід виходити з того, що, будучи складною системою, він є також системою стохастичною, тобто випадковою, що визначається такими причинами: реальні складні системи знаходяться під впливом значної кількості випадкових факторів (випадковий вплив зовнішнього середовища), у складних системах мають місце відхилення конкретних значень параметрів від середніх величин, а також похибки, на

появу та величину яких впливає складність структури (випадковий вплив внутрішнього середовища).

Зважаючи на результати проведеного дослідження, механізм управління кредитними ризиками є відкритою, складною, стохастичною сукупністю компонентів технології та організації управління кредитними ризиками, у результаті органічного поєднання і взаємозв'язку яких на основі визначених принципів забезпечується адаптивність банку до зовнішніх факторів кредитних ризиків і, за рахунок управлінського впливу на внутрішні ризик-фактори, змінюються якісні та кількісні характеристики кредитних ризиків.

Структурування об'єкту управління кредитними ризиками банку доцільно здійснювати у розрізі його видів: індивідуального та портфельного кредитного ризику, причому управлінський вплив здійснюється не на ризик як такий, а на ризик-фактори, що призводять до зміни його рівня. Слід підкреслити, що до об'єктів управління відносяться не лише кредитні ризики, але й діяльність персоналу банку, зайнятого в процесі управління ними.

Стан кредитного ризику як керованої системи залежить від його рівня до початку запровадження управлінських впливів, зовнішніх впливів, впливу суб'єкту управління (керівної системи).

Технологія управління кредитними ризиками – сукупність методів, що забезпечують систематичне і безперервне виявлення, аналіз та контроль кредитних ризиків, розробку та реалізацію комплексного гармонізованого впливу на ризик-фактори, у результаті чого забезпечується досягнення цілей управління кредитними ризиками банку у визначений проміжок часу.

Організація управління кредитними ризиками є сукупністю прийомів та методів раціонального поєднання елементів керуючої підсистеми (суб'єктів управління кредитними ризиками) з внутрішніми ризик-факторами кредитного ризику (об'єктами управління кредитними ризиками) в часі та просторі. В цьому розумінні організація управління кредитними ризиками повинна забезпечити створення найбільш сприятливих умов для досягнення

цілей управління кредитними ризиками АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» у визначений проміжок часу. Система суб'єктів управління кредитними ризиками реалізується на основі організаційної структури банку.

Управління кредитними ризиками повинно відбуватися на тому рівні, де він виникає, а також, за допомогою функцій незалежної перевірки і контролю ризиків, – на рівні власників (спостережна рада) та топ-менеджменту (правління банку).

Задача суб'єкту управління полягає в тому, щоб здійснити такий управлінський вплив, щоб з урахуванням інформації про зовнішні впливи, забезпечити оптимізацію співвідношення «ризик – дохідність», максимізувати дохідності для заданого рівня кредитного ризику або мінімізувати ризик для забезпечення бажаного рівня дохідності [56].

У широкому значенні, управління кредитними ризиками, крім власне управління ними, включає управління діяльністю менеджерів банку, які реалізують управлінські впливи. Тому до числа суб'єктів управління, окрім персоналу, який здійснює управління безпосередньо кредитним ризиком, відносяться співробітники, які здійснюють управління діяльністю цього персоналу [57].

На стратегічному рівні спостережна рада виконує функції щодо управління кредитним ризиком у межах своїх функцій та відповідальності перед власниками банку, вкладниками/контрагентами та органами банківського нагляду, а правління банку – у межах своїх повноважень та відповідальності перед спостережною радою банку, вкладниками та контрагентами та органами банківського нагляду.

Частину функцій правління банку для забезпечення прийняття управлінських рішень, адекватних сформованій ситуації, та контролю за їх виконанням в банках передають спеціально створеним колегіальним органам.

Відповідно до вимог законодавства України банки зобов'язані створювати кредитний комітет як головний спеціалізований орган щодо ефективного управління кредитним ризиком банку. Структура кредитних

комітетів кожного конкретного банку визначається індивідуального залежно від його регіональної структури та системи делегування повноважень [58].

На тактичному рівні до управління кредитним ризиком залучаються керівники філій, керівники відповідних бізнес-напрямків, зокрема, виконавчий орган з ризик-менеджменту, вимогою до якого є структурна та фінансова незалежність від власників ризикових позицій (фронт-офісів) та підрозділів, які реєструють факт прийняття ризику та контролюють його величину (бек-офісів).

Банк може залучати експертів та інших спеціалістів для побудови системи внутрішнього контролю кредитного ризику та забезпечення її адекватності.

Оперативний рівень управління кредитним ризиком представлений фронт-, бек- та, в деяких випадках, мідл-офісами банку. Підрозділи фронт-офісу мають нести відповідальність за оперативне управління кредитним ризиком, пов'язаним з їх діяльністю, згідно зі встановленими рівнями толерантності та лімітів, а також за результати (як позитивні, так і негативні) від прийняття цих ризиків. Головною функцією бек-офісів у сфері управління кредитними ризиками АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» є контрольна, реалізація якої забезпечується ефективною системою індивідуальних та портфельних лімітів. Оскільки банк має трирівневу структуру з виділенням мідл-офісу, то реалізація контрольної функції щодо кредитного ризику передається даному підрозділу, а бек-офіс прямої участі в управлінні кредитним ризиком банку не приймає.

Завдання суб'єктів управління кредитними ризиками банку:

- ідентифікація кредитних ризиків, що притаманні носіям та джерелам кредитного ризику, та досягнення мінімального рівня кредитного ризику, що не може бути ідентифікований та локалізований банком;
- визначення прийнятних для банку ідентифікованих кредитних ризиків та неприйнятних для банку ідентифікованих кредитних ризиків;
- оцінка ймовірності та масштабу впливу кредитних ризиків за

окремими його носіями та джерелами;

- розробка інструментів регулювання рівня неприйнятних для банку ідентифікованих кредитних ризиків;
- розробка єдиної процедури оперативного збору даних, формування та надання структурованої управлінської звітності щодо кредитних ризиків;
- встановлення єдиних вимог до формування управлінської звітності, що сприяє уникненню дублювання та дефіциту інформації щодо випадків реалізації кредитних ризиків;
- формування єдиної аналітичної бази даних щодо кредитних ризиків.

Важливими складовими управління кредитним ризиком банку є компоненти інформаційного (забезпечення всіх рівнів управління інформацією, яка безпосередньо може впливати на прийняття рішень у сфері управління кредитним ризиком) та нормативного (сукупність нормативно-правових актів, що визначають заходи в сфері управління кредитним ризиком) забезпечення, які прямо не приймають участь в управлінні ним, але без яких саме управління стає неможливим [59].

Досягнення цілей управління кредитними ризиками банку при відсутності коригування механізму управління ними можливо лише в короткостроковому періоді за умов низького рівня складності, рухливості та невизначеності зовнішнього середовища. В усіх інших випадках необхідним є внесення змін у склад та взаємозв'язки елементів механізму управління кредитними ризиками, при цьому внесені зміни повинні забезпечувати досягнення цілей управління, що забезпечується шляхом запровадження адаптаційних механізмів управління кредитними ризиками АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ».

Доцільним є комплексний підхід до формування механізму управління кредитними ризиками банку на основі адаптивної моделі. Від традиційного механізму управління кредитними ризиками банку адаптивна модель механізму відрізняється наявністю адаптивних властивостей щодо

накопичення й аналізу інформації про фактори кредитного ризику банку та їх прогнозування. При цьому цілі та критерії управління кредитними ризиками банку є прогностичними значеннями параметрів, що характеризують стан об'єкта управління.

Адаптивна модель механізму управління кредитними ризиками банку – це така модель, яка забезпечує відповідні зміни в технології або організації управління кредитними ризиками в разі зміни зовнішніх або внутрішніх факторів, і включає розробку концепції адаптивного управління кредитними ризиками банку та її реалізацію за допомогою методів управління кредитними ризиками банківської діяльності.

3.2 Застосування скорингу для мінімізації кредитних ризиків банку

В реаліях сучасного стану економіки фінансовий ринок вимагає від банків швидкого реагування на зміни процесів і характеру кредитування. Правильність і швидкість оцінки кредитоспроможності потенційного позичальника становить основу якісного, неproblemного кредитного портфеля банку та мінімізує кредитні ризики.

Сьогодні все більше вітчизняних банків віддають перевагу автоматизованим системам прийняття кредитного рішення щодо видачі кредиту. Одним із таких підходів щодо кількісного оцінювання кредитоспроможності позичальників є кредитний скоринг, який забезпечує інструментарій оцінювання кредитних ризиків і можливість автоматизації процесу прийняття кредитних рішень. Метою кредитного скорингу є оптимізація прийняття рішень із надання банківських кредитів, що забезпечує зниження кредитних ризиків банку [60].

В цьому контексті необхідно проаналізувати існуючу практику впровадження систем кредитного скорингу банками України, визначити позитивний досвід для зваженого застосування скорингу АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» з метою мінімізації його кредитних

ризиків.

Розвиток системи скорингу в банківській сфері зумовлений двома факторами. Першим фактором є необхідність отримання обґрунтованої оцінки кредитного ризику позичальників. Банки готові задовольняти попит на кредити доти, доки він є в позичальників із прийнятною платоспроможністю. Така оцінка досягається шляхом створення економіко-математичних моделей. Переважне використання у сегменті споживчого кредитування зумовлено масовим характером і відносно невисокими сумами кредитів. Головними перевагами таких моделей є висока ефективність та об'єктивність в умовах швидкого прийняття рішень.

Другим фактором є конкуренція. Фінансові установи, що займаються кредитуванням, постійно вдосконалюють структури кредитного ризик-менеджменту, до складу яких входять скорингові системи. Також банки конкурують між собою в сегменті надійніших позичальників, у якому кредитний ліміт та середня сума кредиту вищі.

Основними напрямками розвитку скорингових систем є пошук нових факторів впливу, розробка та використання новітніх моделей оцінки кредитного ризику позичальників і методів їх реалізації. Оскільки конкуренція на ринку кредитування жорстка, то установа з кращою системою кредитного ризик-менеджменту отримує значні конкурентні переваги [61].

Кредитний скоринг якнайкраще справляється із завданням постійного управління кредитним ризиком, що включає в себе інформаційну підтримку, координацію рішень, моніторинг та контроль.

Скоринг – це не тільки розроблення анкет та математичної моделі, а ще й постійна робота щодо вдосконалення пов'язаних із ним інструментарію та процесів. Кредитний скоринг став традиційним інструментом оцінки ризиків позичальника. Застосування методів предикативної аналітики дозволяє отримувати оцінки ризику на всіх етапах життєвого циклу кредиту, які, в свою чергу, є основою для оптимального управління кредитним портфелем.

Розроблення систем скорингу можливо проводити й експертним

шляхом, однак, такий підхід не дає змоги виявити приховані закономірності у великих обсягах різномірних даних і отримувати ефективні оцінки показників ризику.

Українські банки найчастіше використовують лише апікаційний, або так званий «анкетний» скоринг, що вивчає дані потенційного позичальника, які він подав у анкеті. Скоринг за актуальними даними протягом оформлення заявки (application scoring) – це перший етап знайомлення із клієнтом, в Україні це по суті аналіз та експертна оцінка програмним методом. Скорингування клієнта може поєднуватися із запитом до бази кредитних історій. Передумання скорингу на етапі аналізу клієнта та відсікання неплатоспроможних забезпечуватиме економію коштів, які будуть витрачені у разі звернення до бюро кредитних історій. За другого варіанту миттєва оцінка кредитної історії зможе відхилити апікантів із негативною кредитною історією, що зекономить операційний час аналітика [62].

Іншим видом скорингу є поведінковий скоринг протягом кредитного періоду, коли оцінка динаміки стану кредитного рахунку позичальника дає можливість математично оцінити ймовірність повернення кредиту. Behavioral-скоринг використовує ймовірнісні скорингові моделі, які дають змогу спрогнозувати зміни платоспроможності позичальника на основі його поведінки. Впровадження такого виду скорингу ефективно у розрізі моніторингу ризику всіх виданих споживчих кредитів.

Колекторський скоринг визначає дії щодо позичальників, стан рахунків яких віднесено до незадовільних. Цей тип скорингу дає змогу проводити планомірну роботу із неплатоспроможним кредитом до передачі його колекторській службі. В більшості випадків підтримка скоринговою системою collection-скорингу дає можливість автоматично ліквідувати прострочену заборгованість.

Шахрайський скоринг виникає з потреб оцінки можливості шахрайства. Особливо важливим є для роздрібних банків, оскільки зростає ймовірність шахрайства з боку позичальника.

Шахрайський скоринг може перевірити інформацію про потенційного позичальника з різних баз даних. Fraud scoring визначає ймовірність потенційних неправомірних дій позичальника.

Здебільшого така ситуація повільного та неповного впровадження скорингових систем пояснюється їхньою нерозвиненістю в Україні та високими цінами на послуги розробників скорингових моделей. Хоча спостерігається тенденція до збільшення кількості банків, що вдосконалюють та впроваджують системи оцінки позичальників. Банки володіють у своєму арсеналі обізнаними працівниками, що розробляють моделі, використовуючи сучасні методи та платформи побудови. За менших затрат коштів великі банки, що володіють значним портфелем споживчих кредитів, на власних даних можуть побудувати прийнятне скорингове рішення.

Але все ж рано чи пізно настане потреба у кваліфікованій допомозі компанії, що володіє всіма теоретичними та практичними знаннями методології про побудову систем кредитного скорингу. Іншим можливим варіантом є передача завдання побудови власної скоринг-моделі на аутсорсинг або використання скорингу бюро кредитних історій, хоча такий варіант є більш вартісним [63].

У процесі створення скорингової моделі аналізується великий масив даних про позичальників і на основі отриманих результатів розробляється статистична модель, яка дає можливість визначити ймовірність результату кредитної операції. Велике значення має кількість і якість наявних даних, чим більше якісних даних, тим об'єктивніша скорингова модель. Нині досвід роботи багатьох систем показує що ймовірність відсіювання хороших позичальників за результатами скорингу досить низька. Більше того, з кожним роком системи вдосконалюються і модернізуються, тому довіра тільки зростає.

Ринок роздрібних продуктів удосконалюється та кидає нові виклики банкам. Кожен банк може мати свою методику скорингу, яка базуватиметься на певному досвіді кредитування.

Слід проаналізувати скорингові моделі та напрями їх використання найбільшими банками України. Перевага АТ КБ «ПРИВАТБАНК» полягає в тому, що він володіє величезною базою даних. Банк зберігає до 2 тис. параметрів по кожному з 20,5 млн клієнтів. По-друге, банк уже кілька років активно займається розвитком компетенцій Data Science, зокрема, використанням машинного навчання для розрахунку ймовірностей у різних бізнес-процесах. Тому головна ставка зроблена на побудову моделей лідскорінгу, що являє собою метод сегментування потенційних клієнтів шляхом нарахування їм балів за заздалегідь визначеними критеріями, що показує, наскільки близький потенційний клієнт до покупки.

У середньому використання скорингових моделей, підвищує конверсію в 5-7 разів, але в деяких випадках зростання може становити і неймовірні 15-20%. Наприклад, прагнучи зупинити колосальні відтоки депозитів, банк побудував скорингову модель, яка передбачала, кому з клієнтів потрібно дзвонити з пропозицією повернути вклад у банк, а на кого цей дзвінок не матиме ніякого впливу [64].

Основу оцінки та вимірювання кредитного ризику в АТ «ОТП БАНК» становлять скорингові моделі для контрагентів, які дають змогу розподілити позичальників на класи згідно з величиною вірогідності кредитного ризику по кожному з таких класів. Моделі оцінки кредитного ризику дають можливість приймати виважені рішення щодо розміру очікуваних збитків і необхідного співвідношення дохідності та ризику, уникати тих класів очікуваних кредитних ризиків, за якими дохід не є адекватним або ж розмір ризику знаходиться в занадто широкому діапазоні поза межами контролю.

Всі моделі проходять обов'язкове документування, бек-тестування та валідацію відповідними підрозділами АТ «ОТП БАНК» в Угорщині. Прийняття ризику супроводжується системою компетенцій та повноважень щодо кредитного ризику [65].

Прикладом банку, що використовує зовнішнє програмне забезпечення, є АБ «Укргазбанк». Компанія Lime Systems допомогла банку інтегрувати

модуль фронт-офісного комплексу продажу банківських продуктів WebBank зі скорингової аналітичною системою SAS Real Time Decision Manager (SAS RTDM). Банк активно користується фронт-офісним комплексом WebBank компанії Lime Systems, який дає можливість як створити власні методики оцінки фінансового класу за допомогою додаткового модуля, так і інтеграції з зовнішніми системами прийняття рішень.

У результаті банк отримав гнучкий інструмент для реорганізації процесу кеш-кредитування, зниження операційних ризиків, ризиків шахрайства з боку потенційних клієнтів і співробітників банку. Також ця інтеграція істотно поліпшила індивідуальний підхід під час роботи з клієнтами, дала змогу пропонувати їм банківські продукти, враховуючи дохід клієнта, його характеристики, історію взаємодії з банком, і вибирати найбільш оптимальний варіант подальшої співпраці [66].

Ще одним рухом АБ «Укргазбанк» у бік автоматизації прийняття кредитних рішень є впровадження скорингової системи «Кредитінфо». Комплекс включає в себе систему автоматичної обробки заявок і оформлення документів і систему повернення боргів.

Особливість сьогоденного ринку полягає в тому, що в умовах зростаючої конкуренції на ньому знизити ціну на кредит і прискорити процес прийняття рішення можна лише за рахунок впровадження максимально сучасних інноваційних технологій.

Такі технологічні рішення дають змогу стандартизувати роздрібні кредитні операції в системі банку і автоматизувати весь процес видачі кредиту – від отримання заявки до прийняття рішення і перерахування грошей. Крім цього, вони повинні містити не тільки такі елементи, як скорингова система оцінки позичальника та система його перевірки за власними списками банку, але і давати можливість отримувати інформацію з кредитного реєстру та впроваджувати системи повернення боргів [67].

Також з'являються нові джерела даних, які можуть використовувати банки під час роботи з клієнтами. Виставляючи власні оцінки абоненту,

мобільний оператор «Київстар» допомагає кредитним організаціям визначити, кому з потенційних позичальників можна довіряти, а кому краще відмовити [68].

Висока активність у кеш-кредитуванні та кредитних картках приводить до того, що традиційні методи оцінки фізичних осіб експертним шляхом втрачають ефективність. Саме тому АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» повинен розширювати застосування скорингових моделей в кредитуванні. Інакше кажучи, моделям оцінки надійності клієнта потрібна постійна модифікація.

Практика використання оцінок мобільних операторів тільки починає впроваджуватися в українських банках. Для оцінки ефективності використання скорингу мобільних операторів необхідне проходження тестової апробації, яка дасть підстави говорити про доцільність його застосування більш детально.

Тестову апробацію вже провів ПАТ «АЛЬФА-БАНК». Там схрестили запропоновану модель з уже працюючими моделями для аналізу «поганого» клієнта й отримали приріст у результаті. За період тестування банк отримав додаткове збільшення обсягів видач у процесі кредитування. Надалі сфокусувалися на оптимізації процесу верифікації та підвищенні рівня автоматичного прийняття рішення.

Незважаючи на явну перевагу машинних алгоритмів, поки ніхто не прагне повністю автоматизувати видачу кредитів. Моделі дають підказки, але вердикт залишається за людиною. По-перше, системи не можуть врахувати всієї багатоваріантності. По-друге, шахраї теж не дрімають і шукають методи обходу хитрих ско-рингових систем [69].

Для роботи з даними спочатку необхідно розмежувати клієнтів банку, що попали до вибірки, на «хороших» та «поганих». Відбір проходить на основі визначення кількості місяців вікна спостереження, протягом якого буде проводитися аналіз характеру групи клієнта, та визначення кількості днів прострочки, що характеризуватиме дефолтного клієнта, зазвичай ця

кількість днів становить «90+».

Перша частина процесу розроблення – введення даних у зручну форму. Аналізується наявна база і проходить переведення її у форму, що зазвичай використовує класифікацію та конверсію. Такій формі слугує розрахунок WOE (weight of evidence) – передбачуваної сили атрибута кожної характеристики для отримання сильних згрупованих змінних; аналіз числових характеристик; використання статистичних методів, включаючи коефіцієнт IV (Information value) – передбачувана сила характеристики.

Наступний етап зосереджується на характеристичному відборі: міркування щодо включення – включаючи істотне значення, кореляцію, доступність та стабільність, логічність, сумісність та пов'язаність з клієнтами. Міра значущості – статистика хі-квадрат, коефіцієнт Джині, методи зниження даних – аналіз факторів, кореляційна оцінка або лікування під час навчання; поведінка характеристик в часовому поділі.

Банки звикли розбивати свою клієнтську базу для маркетингу, і те саме стосується кредитів. Наступний крок розглядає сегментацію: клієнтів, даних, факторів, що відповідають моделям та включає адресацію взаємодій – використання карти розбиття показників та розпізнавання найкращих з них.

Під час будь-якого процесу відбору будуть відкинуті заявки, які, можливо, дали б гідні результати, якби вони були збережені. У кредитному скорингу умовивід відхилення використовується для відгадки, якою була б робота відхилень, якби вони були прийняті до моделі. Наступний етап охоплює цю тему, включаючи питання, чому був відхилений умовивід – логіку, що стоїть за нею, проміжні типи моделей (відомі хороший/поганий клієнт та прийняття/відхилення) та потенційні вигоди (або їх відсутність).

Немає конкретного підходу до навчання тренувальної вибірки, тому перейдемо до наступного етапу – калібрування: об'єднання в групи, включаючи використання порівняльного оцінювання та граничних меж ризику; лінійний зсув і масштабування – незначні зміни для того, щоб впевнитись у тому, що результати на різних таблицях показників мають одне

і те ж значення, перетворення у числа, які можуть бути краще використані.

Перевірки та постійний моніторинг моделі необхідні не тільки відразу після розроблення, але й тривають під час усього періоду використання. Валідація моделі загалом стосується перевірки, яка здебільшого використовує рамки Basel II: кількісні та якісні фактори; очікувані параметри втрат (PD, EAD, LGD); компоненти процесів (дані, оцінка, застосування та відображення). Даний етап в основному зосереджується на діях – огляді доказів розвитку (включаючи подання показників), постійній валідації та повторному тестуванні (включаючи аналіз змін балів). І прикінцевим пунктом створення моделі є її впровадження, затвердження та використання для мінімізації кредитних ризиків [70].

Успішна побудова скорингової моделі вимагає правильного планування, що проводиться перед початком аналізу. Цей процес включає обґрунтування причини і цілі проекту, визначення головних осіб, які беруть участь в розробленні та впровадженні скорингової карти, і розподіл завдань між цими особами. При цьому кожен співробітник, який бере участь у розробленні скорингової карти, відповідає за свій напрям роботи.

Важливим етапом є визначення для АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» організаційних цілей та їх розстановка за пріоритетністю. Цей етап гарантує проекту практичну здійсненність і стабільність. Прикладами організаційних цілей можуть бути:

- скорочення безнадійних боргів, випадків банкрутства, виплат за претензіями, випадків шахрайства;
- збільшення кількості виданих кредитів або збільшення частки ринку в сегменті;
- збільшення прибутковості кредитних операцій;
- збільшення операційної ефективності (наприклад, покращити процес обробки й оцінки кредитних заявок);
- зменшення витрат або збільшення швидкості обороту капіталу за рахунок автоматизації оцінки з використанням скорингових карт;

- покращення передбачувальної здатності моделі.

Виокремлення основних цілей допоможе в розробленні ефективних скорингових карт і відповідних стратегій. Бажано, щоб характеристики скорингової картки не дублювалися, а скорингова карта ґрунтувалася на максимально можливій кількості незалежних змінних. Скорингова карта повинна імітувати хорошого, досвідченого фахівця, який аналізує кредитну заявку, тому скорингова карта повинна містити максимально повний профіль ризику. Якщо скорингова карта є інструментом підтримки рішення, то її характеристики повинні доповнювати інші критерії, використані для оцінки ризику.

Успішне розроблення скорингової карти залежить від різних пов'язаних між собою операцій, при цьому кожна наступна операція може починатися тільки після того, як задовільно завершена попередня. В результаті виникають ризики, пов'язані з розробленням скорингової карти:

- непридатність даних або недостатній їх обсяг;
- низька якість даних («брудні» або недостовірні дані);
- дані, які не володіють прогностичною силою, або слабкі дані;
- характеристики скорингової карти або висновки, які неможливо обробити;
- зміна організаційних напрямів/пріоритетів;
- можливі перешкоди в ході впровадження скорингової карти.

Банки найчастіше використовують розроблення прогностичних моделей саме у форматі скорингової карти, керуючись декількома мотивами. Так, цей формат легко інтерпретувати, привабливий для широкого кола ризик-менеджерів і аналітиків, які не володіють глибокими знаннями в області статистики і отриманні даних. Причини відмов, низькі або високі бали можна пояснити користувачам, аудиторам, наглядовим органам, топ-менеджерам та іншому персоналу в зрозумілій діловій формі.

Процес розроблення даних скорингових карт перестає бути «чорним ящиком» і зрозумілий широкій аудиторії. Тому він відповідає вимозі

наглядних органів про прозорість методу. Дуже зручно проводити діагностику і моніторинг скорингової карти, використовуючи стандартні звіти. Структура скорингової карти дає змогу аналітикам виконувати ці операції без глибоких пізнань у сфері статистики і програмування. Скорингова карта стає ефективним інструментом управління кредитними ризиками [13].

В АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» лише почала запроваджуватися скорингова система, тому в табл. 3.2 наведені дані щодо диференціації кредитного ризику за класами боржників – фізичних і юридичних осіб починаючи з 2018 р.

Таблиця 3.2 – Застосування скорингу для диференціації ризиків за класами боржників АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ»

Клас боржника	2018 р.			2019 р.			Відхилення, +/-		
	Кредитна заборгованість	Кредитний ризик	Коефіцієнт ризику	Кредитна заборгованість	Кредитний ризик	Коефіцієнт ризику	Кредитна заборгованість	Кредитний ризик	Коефіцієнт ризику
Розподіл кредитів за класами боржника – фізичної особи									
1	5639	24	0,0043	125896	8200	0,0651	120257	8176	0,0609
2	3246	94	0,0290	11657	585	0,0502	8411	491	0,0212
3	9556	36	0,0038	66084	2547	0,0385	56528	2511	0,0348
4	6014	27	0,0045	26740	1519	0,0568	20726	1492	0,0523
5	111937	30816	0,2753	160970	21749	0,1351	49033	-9067	-0,1402
Розподіл кредитів за класами боржника – юридичної особи									
1	59840	598	0,0100	119100	1640	0,0138	59260	1042	0,0038
2	114229	870	0,0076	80601	192	0,0024	-33628	-678	-0,0052
3	64556	611	0,0095	247592	5495	0,0222	183036	4884	0,0127
4	256132	6838	0,0267	198156	5762	0,0291	-57976	-1076	0,0024
5	624569	46102	0,0738	90907	2172	0,0239	-533662	-43930	-0,0499
6	45416	25	0,0006	345218	46451	0,1346	299802	46426	0,1340
7	1078485	4772	0,0044	32344	891	0,0275	-1046141	-3881	0,0231
8	125404	1544	0,0123	0	0	×	-125404	-1544	×
9	59282	35694	0,6021	847212	3040	0,0036	787930	-32654	-0,5985
10	752907	327074	0,4344	427964	257468	0,6016	-324943	-69606	0,1672

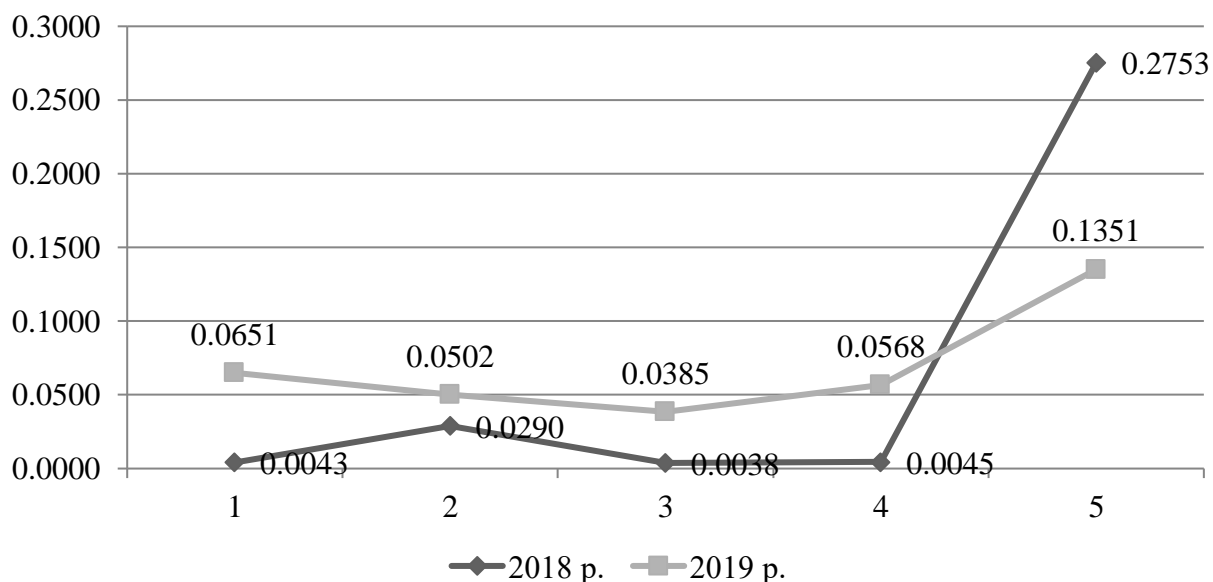

Рисунок 3.3 – Динаміка коефіцієнтів кредитного ризику різних класів боржника – фізичної особи за даними скорингу

Скорингові дані про динаміку кредитного ризику в АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЦАДЖЕНЬ» свідчать, що найбільшим він є для п'ятого класу боржника – фізичної особи, щоправда в 2019 р. він зменшився для цього класу, натомість для решти – зріс (рис. 3.3).

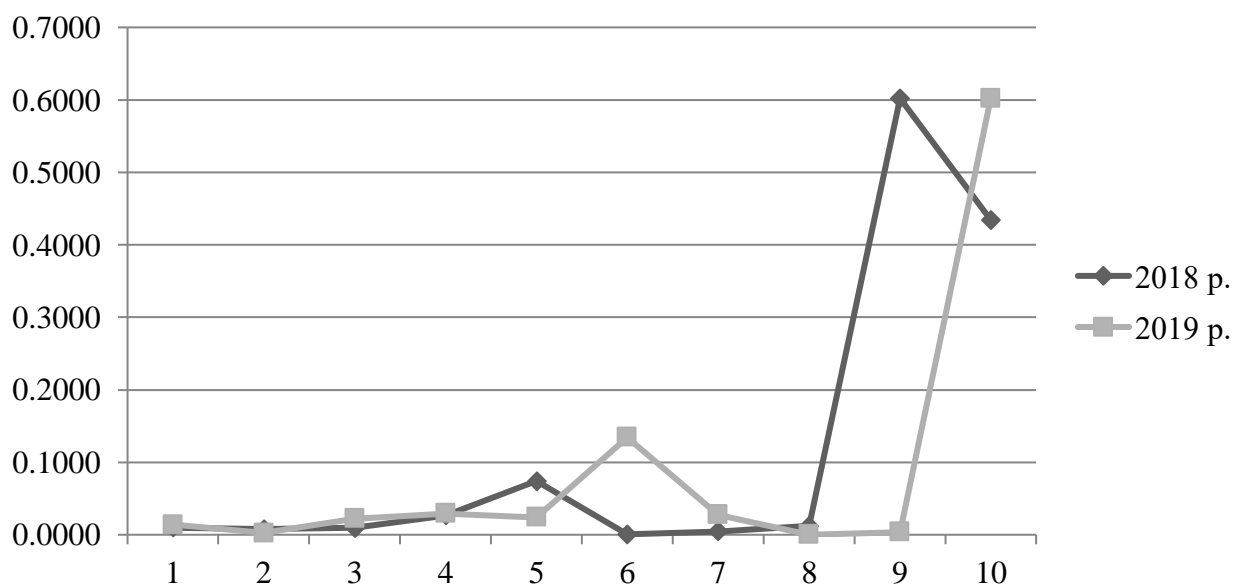

Рисунок 3.4 – Динаміка коефіцієнтів кредитного ризику різних класів боржника – юридичної особи за даними скорингу

Найбільш ризикованими відповідно до даних скорингу є девятий і десятий класи боржника – юридичної особи (рис. 3.4).

Основне завдання скорингу полягає у виділенні тих характеристик, які найбільш тісно пов'язані з ненадійністю або, навпаки, з надійністю клієнта. Невідомо, чи той чи інший клієнт поверне кредит, проте якщо позичальник підпадає під ті категорії характеристик, що визначають найвищий рівень дефолту, то кредит йому не буде видано. Це рішення ґрунтується тільки на статистичних спостереженнях, у цьому і полягає дискримінаційний характер скорингу. Слід розуміти, що за допомогою скорингової моделі можна прогнозувати кредитний ризик лише на певний період часу. Тобто релевантність моделі згодом має тенденцію до зниження. Таким чином, одноразового впровадження моделі не досить, необхідно її доопрацьовувати, моніторити та калібрувати.

Скоринг має й далі впроваджуватися в процес кредитування АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ». Такий метод забезпечуватиме автоматизовану, швидку та комплексну оцінку позичальників. Використання системи скорингу допоможе банку підвищити операційну ефективність процесів на всіх стадіях кредитування, усунути суб'єктивний фактор при наданні кредитного рішення та управляти кредитними ризиками за допомогою досить простого інструментарію.

3.3 Запровадження стрес-тестування кредитного ризику АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ»

Використання стрес-тестування кредитного ризику в АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» дає можливість сформулювати підхід до управління ризиками для використання у кризових ситуаціях, а також виявити слабкі сторони та оцінити можливі стратегії поведінки. Сучасний стан світового фінансового ринку дає підстави очікувати подальшого поширення стрес-тестування, оскільки рівень ризиків банківської діяльності

зростає через поглиблення процесів глобалізації та зростання загальної нестабільності ринків.

Останні тенденції розвитку української банківської системи зумовлюють необхідність застосування банками сценарної поведінки, яка дає змогу забезпечувати не тільки стійкість в умовах високоризикового середовища, але й створити умови для підвищення довіри з боку населення до банківської системи України [65].

Стрес-тестування дає банку змогу оцінити можливі збитки від різного роду стресових подій та прояву ризиків банківської системи. Стрес-тестування використовується і для оцінки всієї фінансової системи, її вразливості до ймовірних подій. Його головна перевага полягає в тому, що на ранніх передкризових етапах розвитку економіки можливо спрогнозувати ймовірні зміни в системі та не допустити стресових ситуацій, а при їх виникненні мати уявлення про те, як система зреагує на дану ситуацію.

У зв'язку з посиленням уваги регуляторів до проведення стрес-тестування його практичне застосування вимагає розробки відповідного методичного забезпечення. В розвинених країнах регулятори фінансових ринків визначають ряд вимог до фінансових інститутів з питання побудови та організації ефективної системи стрес-тестування [60].

Держава в особі регулятора зацікавлена в проведенні стрес-тестування, оскільки аналіз і оцінка фінансової стійкості банків до різних стресових сценаріїв дає можливість зробити висновок про стабільність банківського сектора в цілому. Також можна припустити, що визначення стрес-сценаріїв з боку єдиного органу (регулятора) робить їх результати зрозумілими для зовнішніх користувачів і порівнянними для всіх учасників фінансового ринку.

В Україні діють методичні рекомендації щодо порядку проведення стрес-тестування в банках, які розроблені НБУ. Відповідно до них рекомендується аналізувати такі базові фактори ризику:

- на макроекономічному рівні: стабільність економічної ситуації;

значні коливання курсу національної валюти; відкритість і доступність міжбанківського ринку; рівень політичної та міжнародної стабільності; стійкість фінансових ринків; зміни процентних ставок; можливість знецінення майна, яке надано в забезпечення за кредитними операціями банків; волатильність цін на енергоресурси;

– на мікроекономічному рівні: можливість доступу банку до зовнішніх джерел підтримання ліквідності; конкурентна позиція банку [35].

Треба відзначити, що стрес-тестування, яке є ключовим інструментом ризик-менеджменту та стратегічного планування, не в повній мірі інтегровано в структуру ризик-менеджменту українських фінансових установ. Воно здійснюється в більшості банків лише як ізольована функція управління ризиками.

В методології українського стрес-тестування існують такі недоліки:

– не розроблені деталізовані методики та алгоритми проведення стрес-тестування в українських банках;

– не завжди правильно здійснювався вибір сценаріїв;

– відсутні стрес-тести на сегментах бізнесу, пов'язаних зі специфічними ризиками і продуктами;

– стрес-тестування в українських банках не є обов'язковою процедурою, постанова НБУ носить лише рекомендаційний характер [68].

У світовій практиці проведення стрес-тестування використовуються два підходи: «знизу догори» (bottom-up) і «зверху вниз» (top-down). У першому випадку банк за сценарними умовами самостійно проводить розрахунок стрес-тестування.

В другому випадку регулятор сам здійснює розрахунки за єдиною прийнятою методологією. НБУ пропонує українським банкам самостійно проводити стрес-тестування. Для успішної організації здійснення стрес-тестування банківською установою необхідно визначити основні етапи його проведення:

1) збір інформації, що необхідна для проведення стрес-тестування

(фінансова звітність, макроекономічні дані, експертні прогнози);

- 2) визначення переліку імовірних ризиків;
- 3) моделювання можливих сценаріїв із заданими кредитними ризиками;
- 4) обробка й аналіз отриманих результатів;
- 5) розробка та застосування комплексу запобіжних заходів у випадку здійснення ризиків.

При здійсненні вибору показників, що підлягають стрес-тестуванню кредитного ризику, важливо описати значимі для АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» фактори ризику та параметри їх зміни, а також пов'язані з ними показники.

В міжнародній банківській практиці використовуються різні підходи до стрес-тестування. Всі їх можна розділити на дві великі групи. Однофакторні стрес-тести (аналіз чутливості) дають можливість розглянути вплив окремо взятих чинників на активи кредитної організації в короткостроковій перспективі. Такими факторами можуть бути рівень інфляції, ключова ставка, валютний курс та ін.

Багатофакторні стрес-тести переважно націлені на оцінку стратегічних перспектив кредитної організації. Вони оцінюють потенційний вплив ряду факторів ризику на діяльність кредитної організації в разі кризової ситуації, за умови ймовірного настання такої події. Обидві групи стрес-тестування мають свої плюси та мінуси (табл. 3.3).

У багатофакторному стрес-тесті, на відміну від однофакторної моделі відбувається аналіз відразу декількох факторів ризику. Дана модель поділяється на історичні та гіпотетичні стрес-тести.

Сценарії стрес-тестування повинні максимально наближатися до вірогідного перебігу подій. Це дає можливість отримати максимально правдиву картину стресостійкості АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ». При розробці таких сценаріїв в першу чергу потрібно переконатися в їх логічній несуперечності.

Таблиця 3.3 – Переваги та недоліки однофакторних і багатофакторних стрес-тестів банківських ризиків

Переваги та недоліки	Підходи до стрес-тестування	
	Однофакторні стрес-тести ризиків	Багатофакторні стрес-тести ризиків
Переваги	Можливість відокремлено розглянути вплив одного фактора ризику на капітал банку; простота розрахунку; легкість реалізації; швидке прийняття управлінських рішень; хеджування ризиків	Визначається комбінація факторів ризику, яка потенційно здатна принести максимальні збитки банківської діяльності, що дає можливість більшою мірою запобігти ризику банкрутства банку
Недоліки	При настанні екстраординарної ситуації змінюються всі фактори ризику, в тому числі й ті, які заздалегідь не були проаналізовані, що може привести до неготовності кредитної організації перешкодити ризику	Надто складні та трудомісткі розрахунки; неправильне трактування впливу лише одного із сукупності факторів може призвести до некоректного аналізу ризиків й, отже, некоректного прийняття управлінських рішень з управління ризиками

НБУ радить українським банкам використовувати як багатофакторні стрес-тести (сценарний аналіз) так і однофакторні (аналіз чутливості) залежно від потреб та цілей стрес-тестування.

Стрес-тестування кредитного ризику, як найбільш значущого у банківській діяльності, поєднує групу методів оцінки впливу на кредитну діяльність банків несприятливих подій, обумовлених як виняткові, але гіпотетично можливі. За результатами стрес-тестування існує можливість визначити чутливість кредитного портфеля до негативних шоків, оцінити вплив їх наслідків на фінансові показники та капітал, а також розробити систему превентивних заходів з метою посилення стресостійкості банків до виникнення малоймовірних, але правдоподібних драйверів ризику.

Основою стрес-тестування кредитного ризику є побудова моделі, на основі якої можливо виявити зв'язок між ключовими його параметрами та волатильністю макроекономічних змінних, що важливо враховувати в процесі прогнозування майбутньої кредитної діяльності банків [62].

Основа стрес-тестування кредитного ризику АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» полягає у побудові моделі, яка б пов'язувала ключові

індикатори цього ризику з макроекономічними змінними.

Найчастіше в якості рівня кредитного ризику використовують частку недіючих кредитів у кредитному портфелі, оскільки макроекономічні шоки призводять до суттєвого зростання простроченої заборгованості. Разом із тим, окремі науковці пропонують розглядати індикатор кредитного ризику – частку резервів під знецінення кредитів та заборгованості у кредитному портфелі, динаміка якого також тісно корелює з простроченою заборгованістю.

В якості міри кредитного ризику доречно врахувати також такі індикатори: частку кредитів в іноземній валюті у кредитному портфелі, частку резервів за кредитами у капіталі, частку недіючих кредитів у капіталі та приріст кредитного портфеля відносно резервів під кредитні операції.

У результаті проведеного дослідження встановлено, що тісно корелюють між собою такі пари індикаторів, як частка резервів за кредитами у кредитному портфелі та співвідношення резервів під кредитні операції до капіталу (94%); частка недіючих кредитів у кредитному портфелі та співвідношення недіючих кредитів до капіталу (85%). З огляду зазначеного, виявляється доречним для цілей моделювання врахувати лише два індикатори із пар вищерозглянутих, а саме – частку резервів за кредитами та частку недіючих кредитів у кредитному портфелі.

На відміну від інших точок зору, в основу економетричної моделі доцільно покласти, не один, а одночасно три показники кредитного ризику:

Y_1 – частку резервів за кредитами у кредитному портфелі, %;

Y_2 – частку недіючих кредитів у кредитному портфелі, %;

Y_3 – приріст кредитного портфеля відносно резервів під кредитні операції, в.п.

При побудові моделі стрес-тестування кредитного ризику найчастіше використовують такі показники макроекономічного середовища: ВВП, безробіття, інфляцію, валютний курс та відсоткові ставки. В окремих моделях додатково досліджуються кореляції зі змінними банківського

сектору (ставок за кредитами і депозитами, кредитного портфеля, галузевої концентрації кредитів, рентабельності капіталу, співвідношення кредитного портфеля і активів тощо); ціни на нафту та нерухомість; фондових індексів, співвідношення обсягів експорту та імпорту. НБУ при проведенні стрес-тестування банківської системи враховує зміни лише чотирьох показників – реального та номінального ВВП, курсу гривні до долара та індексу споживчих цін [48].

До переліку змінних економетричної моделі необхідно включити індекс сільськогосподарської продукції, що зумовлено такими міркуваннями. Україна на світовому ринку виступає експортером багатьох сільськогосподарських культур, серед яких пшениця, кукурудза, соняшник, рапс тощо. Врахування динаміки обсягу зазначених сільськогосподарських культур дає змогу оцінити вплив зміни їх експорту на кредитний ризик банків України. Доцільно до економетричної моделі включити такі макроекономічні змінні:

X_1 – ВВП (номінальний), млн грн (*GDP*);

X_2 – індекс інфляції (*CPI*), %;

X_3 – рівень безробіття (*UNE*), %;

X_4 – курс гривні до долара (*USD*);

X_5 – середньозважена за обсягами ціна імпорту нафтопродуктів (у подальшому ціна на нафтопродукти), дол./барель (*NAFTA*);

X_6 – індекс сільськогосподарської продукції (*AGR*), %.

У процесі стрес-тестування кредитного ризику АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» важливим є розгляд існуючих методичних підходів до його проведення та обрання найбільш прийняттого з огляду доступної інформаційної бази даних. Найчастіше моделювання на фінансовому ринку базується на використанні таких моделей часових рядів як авторегресійної умовної гетероскедастичності (ARCH, GARCH), авторегресії ковзної середньої (ARMA, ARIMA) та векторної авторегресії (VAR). Модель авторегресійної умовної гетероскедастичності, як правило,

застосовуються для моделювання волатильності дохідностей фінансових інструментів.

При побудові моделей авто-регресії ковзної середньої (ARMA), насамперед, необхідно звернути увагу на стаціонарність часових рядів, яку можна перевірити за допомогою розширеного тесту на одиничні корені Дікі-Фуллера (ADF-test), тесту Філіпса-Перрона (PP-test), або ж тесту Еліота-Ротенберга (ERSP-test). Додатковою перевагою цієї моделі є використання всіх тестів одночасно, що дає змогу отримати достовірні результати. ARIMA є моделлю з інтегрованої авторегресії ковзної середньої для нестационарних часових рядів, які можна привести до стаціонарних з врахуванням різностей n -порядку.

Модель векторної авторегресії являє собою систему рівнянь, яка складаються з одночасних ARMA моделей. Особливість підходу векторної авторегресії полягає у виявленні взаємопов'язаних часових рядів без побудови детермінованої структурної моделі, досліджуючи кожну з ендогенних змінних як функцію всіх ендогенних змінних системи одночасно та включно із лаговими значеннями [59].

Доцільно обрати модель векторної авторегресії, оскільки за її допомогою можна оцінити взаємозалежності одночасно між певними часовими рядами. До того ж, при моделюванні враховується вплив значень попередніх періодів (лагів) як кожної окремо змінної, так їх сукупності, що дозволяє з високою точністю прогнозувати рівень кредитного ризику банків залежно від зміни макроекономічних факторів.

При визначенні впливу макроекономічного середовища (залежних змінних) на рівень кредитного ризику АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» побудовано регресійні моделі (з огляду обраних трьох його індикаторів – Y_1, Y_2, Y_3) такого вигляду:

$$\begin{aligned} Creditrisk(Y_i) = & \beta_0 + \beta_1GDP + \beta_2CPI + \beta_3UNE + \\ & + \beta_4USD + \beta_5NAFTA + \beta_6AGR. \end{aligned} \quad (3.1)$$

Оцінювання параметрів побудованих економетричних моделей залежності індикаторів кредитного ризику від макроекономічних змінних можливо провести за допомогою пакета E.view 9.5 на основі модифікованого методу найменших квадратів (Fully Modified Least Squares, FMOLS) та динамічних найменших квадратів (DOLS). Побудовані моделі не містять автокореляції, мають високий рівень значущості, про що свідчать скорегований R-квадрат, Q-статистика та p-значення (менше 0,05).

Коефіцієнт регресії свідчить, на скільки відсотків зміниться індикатор кредитного ризику при зміні макроекономічного показника на один відсоток. Так, прямий зв'язок, про що свідчить коефіцієнт регресії зі знаком плюс, спостерігається між часткою резервів за кредитами у кредитному портфелі банків, з однієї сторони, та курсом гривні до долара і середньозваженою за обсягами ціною імпорту нафтопродуктів, з іншої; а обернений зв'язок (коефіцієнт регресії зі знаком мінус) – з ВВП, інфляцією, рівнем безробіття та індексом сільськогосподарської продукції.

Зростання ВВП та індексу сільськогосподарської продукції зменшують рівень кредитного ризику банків, однак підвищення валютного курсу та ціни на нафтопродукти, навпаки, сприяють його росту. Разом з тим, за результатами моделювання виявлено наявність оберненого зв'язку між часткою резервів за кредитами та індексом інфляції й рівнем безробіття, що можна пояснити так. Посилення інфляційних процесів та скорочення зайнятості є характерним для періоду економічного спаду країни, протягом якого банки встановлюють більш жорсткі вимоги до позичальників, внаслідок чого якість кредитного портфеля тимчасово може покращитись, як наслідок, частка резервів за кредитами банків – зменшиться.

Найбільший вплив на частку недіючих кредитів у кредитному портфелі банків України чинять рівень інфляції та курс гривні до долара, а найменший – індекс сільськогосподарської продукції. Збільшення частки недіючих кредитів відбуватиметься під впливом зростання інфляції, валютного курсу, ціни імпорту на нафтопродукти. Водночас ріст ВВП та індексу

сільськогосподарської продукції зменшуватиме частку недіючих кредитів у кредитному портфелі, про що свідчать знаки коефіцієнтів регресії.

Найтісніший зв'язок має місце між вищенаведеним індикатором кредитного ризику та ВВП, інфляцією, середньозваженою ціною імпорту на нафтопродукти. При рості ВВП та індексу сільськогосподарської продукції якість кредитного портфеля банків України буде поліпшуватися. Водночас зростання ціни на нафтопродукти і посилення девальвації гривні, навпаки, спричиняє негативний вплив на кредитний портфель банків. Варто зауважити, що суперечливим у моделі виявився прямий вплив інфляції та безробіття на індикатор кредитного ризику банків України (Y_3). Це пояснюється значним розмахом варіації індикатора приросту кредитного портфеля відносно приросту резервів за кредитами, який впродовж досліджуваного періоду зазнає суттєвих коливань та має від'ємні значення.

Спостерігається суттєва залежність кредитного ризику банків від ВВП, інфляції, безробіття, валютного курсу, середньозваженої ціни на нафтопродукти, а також індексу сільськогосподарської продукції. Результати регресійного моделювання дають підстави стверджувати про важливість аналізу впливу макроекономічних показників, насамперед, на частку резервів за кредитами та частку недіючих кредитів у кредитному портфелі банків, як найпоширеніших критеріальних показників у практиці стрес-тестування кредитного ризику, про що свідчать показники адекватності економетричних моделей. На основі регресійних моделей менеджмент АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» може приймати управлінські рішення щодо векторів майбутнього розвитку кредитної діяльності.

Таким чином, ефективна методика стрес-тестування кредитного ризику АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» має включати: застосування макро- та мікроекономічних сценаріїв, що дає змогу робити обґрунтовані висновки на основі моделювання можливих стресових змін в окремих агрегованих показниках; постійний облік і моніторинг кредитних ризиків; використання галузевого аналізу при розрахунку потенційних втрат від

кредитного ризику й оцінки ймовірності дефолту позичальників з метою диференціації збитків і визначення необхідності збільшення резервів на можливі втрати; застосування принципів історичних сценаріїв та однофакторного стрес-тестування для ідентифікації стресових ситуацій на початкових стадіях та групи методів гіпотетичних сценаріїв для ідентифікації більш загрозливих ризиків; отримання кількісних оцінок стресових впливів на банківський сектор і оцінку втрат при реалізації банківських ризиків та прийняття відповідних стратегічних рішень.

Висновки до розділу 3

Проведений аналіз за період 2017-2019 рр. продемонстрував зниження більшості коефіцієнтів дохідності кредитного портфеля банку, а також коефіцієнтів ступеня кредитного ризику АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ», то це свідчить про необхідність впровадження адаптивного механізму управління кредитними ризиками банку.

Така адаптивна модель механізму управління кредитними ризиками АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» здатна забезпечити адекватні зміни в технології чи організації управління кредитними ризиками в разі зміни зовнішніх або внутрішніх факторів, що передбачає розробку концепції адаптивного управління кредитними ризиками банку та її реалізацію за допомогою комплексу методів управління кредитними ризиками банківської діяльності.

Скорингові дані про динаміку кредитного ризику в АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» свідчать, що найбільшим він є для п'ятого класу боржника – фізичної особи, щоправда в 2019 р. він зменшився для цього класу, натомість для решти – зріс. Найбільш ризикованими відповідно до даних скорингу є дев'ятий і десятий класи боржника – юридичної особи.

Скоринг має й далі впроваджуватися в процес кредитування АТ «БАНК

ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ». Такий метод забезпечуватиме автоматизовану, швидку та комплексну оцінку позичальників. Використання системи скорингу допоможе банку підвищити операційну ефективність процесів на всіх стадіях кредитування, усунути суб'єктивний фактор при наданні кредитного рішення та управляти кредитними ризиками за допомогою досить простого інструментарію.

Ефективна методика стрес-тестування кредитного ризику АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» має включати: застосування макро- та мікроекономічних сценаріїв, що дає змогу робити обґрунтовані висновки на основі моделювання можливих стресових змін в окремих агрегованих показниках; постійний облік і моніторинг кредитних ризиків; використання галузевого аналізу при розрахунку потенційних втрат від кредитного ризику й оцінки ймовірності дефолту позичальників з метою диференціації збитків і визначення необхідності збільшення резервів на можливі втрати; застосування принципів історичних сценаріїв та однофакторного стрес-тестування для ідентифікації стресових ситуацій на початкових стадіях та групи методів гіпотетичних сценаріїв для ідентифікації більш загрозливих ризиків; отримання кількісних оцінок стресових впливів на банківський сектор і оцінку втрат при реалізації банківських ризиків та прийняття відповідних стратегічних рішень.

ВИСНОВКИ

Фінансовий ризик-менеджмент у банку ґрунтується на належним чином задокументованій і затвердженій політиці, сукупності методик та процедур управління ризиками, які визначають порядок дій, спрямованих на здійснення систематичного процесу виявлення, вимірювання, моніторингу, контролю, звітування та пом'якшення всіх видів фінансових ризиків на всіх організаційних рівнях банківської діяльності.

Банк створює комплексну, адекватну та ефективну систему фінансового ризик-менеджменту з урахуванням особливостей своєї діяльності, характеру й обсягів його операцій, профілю ризику та системної важливості банку. Сучасними тенденціями в організації системи фінансового ризик-менеджменту є: посилення ролі ради банку в управлінні ризиками; особлива роль комітету ради з управління ризиками; належний статус підрозділів з управління ризиками та комплаєнс (CRO та CCO); підвищення культури управління ризиками; розподіл обов'язків між підрозділами банку на трьох лініях захисту; створення внутрішньобанківських документів щодо управління фінансовими ризиками.

В результаті критичного аналізу існуючих підходів до тлумачення суті кредитного ризику набуло подальшого розвитку його трактування. Так, кредитний ризик є кількісно визначеною загрозою втрати капіталу чи зменшення фінансових надходжень банку внаслідок невідповідності його грошових потоків очікуваним, як за абсолютною величиною, так і в часових параметрах, через повне або часткове невиконання позичальниками своїх договірних зобов'язань перед банком.

Удосконалено класифікацію кредитних ризиків банку, що доповнена ознаками, які в сукупності враховують залежність ризику: від кількості кредитних угод; видів кредитів, які надаються банком; від типу позичальника; від суб'єктів кредитування; від галузей економіки, що

кредитуються банком; від резидентної ознаки позичальників; від факторів виникнення кредитних ризиків; від термінів кредитних угод; від можливості прогнозування кредитних ризиків банку.

Критичний аналіз наукових досліджень, присвячених проблемам управління кредитними ризиками банків, навчально-методичних видань і відповідних нормативно-правових документів, дає підстави стверджувати, що на сьогодні хоча й отримали певний розвиток підходи до оцінки кредитних ризиків банківської діяльності, вони розроблені недостатньо, щоб забезпечити банки від можливих втрат унаслідок реалізації ризиків кредитування.

Метою діяльності АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» є задоволення суспільних потреб у банківських та інших фінансових послугах, забезпечення економічного зростання банку та отримання прибутку в інтересах акціонерів.

Банк зараз має рейтинг uaAA, тобто характеризується дуже високою кредитоспроможністю порівняно з іншими українськими позичальниками або борговими інструментами. Стабільний прогноз вказує на відсутність на поточний момент передумов для зміни рейтингу протягом року. Рейтинг «4» свідчить про високу надійність АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ».

Система управління ризиками в банку включає в себе 3 лінії захисту та побудована таким чином, що в ній задіяні всі рівні менеджменту. Процес управління ризиками покликаний забезпечити оптимальне для банку співвідношення прибутку та ризику.

Банківські активи зменшилися, втім зобов'язання за період аналізу знизилися більшими темпами, тож сукупний розмір власного капіталу АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» дещо зріс. Це позитивно вплинуло на фінансову стійкість банку, до того ж, показник достатності регулятивного капіталу також дотримувався. Щоправда, перевищення коефіцієнта адекватності банківського капіталу над нормативним значенням

є незначним, а зниження активів не можна однозначно розцінювати як позитивне явище, тому банку разом зі зміцненням капітальної бази необхідно розробляти заходи розширення активів і підвищення їхньої якості.

Незважаючи на те, що процентні доходи знизилися, а процентні витрати банку навпаки зросли, що призвело до зменшення чистого процентного доходу на 22974 тис. грн або 13,59%, прибутковість банківської діяльності зростала. Це досягалося за рахунок комісійних доходів, а також оптимізації інших доходів і витрат. Чистий прибуток банку зростав щороку, отже за весь період аналізу він збільшився на 14946 тис. грн або 160,14%.

Рентабельність як власного капіталу, так і активів АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» щороку зростала, проте її значення є надто незначними, тому необхідно підвищувати прибутковість. Чистий спред банку збільшився досить суттєво, натомість чиста процентна маржа АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» за проаналізований період навіть дещо зменшилася, тому це також вказує на певні диспропорції в механізмах формування фінансових результатів від банківської діяльності.

Банківська установа поступово скорочувала кредитний портфель юридичним особам, так за період з 2017 р. по 2019 р. він зменшився на 1174885 тис. грн або 32,49%. Натомість, одночасно відбувалося збільшення кредитів фізичним особам, у тому числі фізичним особам – підприємцям. Загальний розмір кредитів фізичним особам зріс майже в 7,5 разів, що становило 360252 тис. грн.

Негативним можна вважати зростання резервів за всіма кредитами банку на 147058 тис. грн або 49,82%. Якби кредитний портфель зростав це можна було б виправдати, втім його величина зменшилася на 961691 тис. грн або 28,47%. Тому зростання резервів на тлі зменшення кредитів свідчить про їхню невисоку якість.

З 2017 р. банк не дотримується нормативу Н9 щодо кредитних ризиків із пов'язаними особами. НБУ запроваджені заходи впливу, що сприяє поступовому вирішенню цієї проблеми. Ці заходи розраховані на п'ять років

і вже змінюють ситуацію на краще. Втім проведений аналіз виявив системні проблеми щодо кредитних ризиків, отже банку необхідно вдосконалювати підходи до управління цими кредитними ризиками.

Проведений аналіз за період 2017-2019 рр. продемонстрував зниження більшості коефіцієнтів дохідності кредитного портфеля банку, а також коефіцієнтів ступеня кредитного ризику АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ», то це свідчить про необхідність впровадження адаптивного механізму управління кредитними ризиками банку.

Така адаптивна модель механізму управління кредитними ризиками АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» здатна забезпечити адекватні зміни в технології чи організації управління кредитними ризиками в разі зміни зовнішніх або внутрішніх факторів, що передбачає розробку концепції адаптивного управління кредитними ризиками банку та її реалізацію за допомогою комплексу методів управління кредитними ризиками банківської діяльності.

Скорингові дані про динаміку кредитного ризику в АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» свідчать, що найбільшим він є для п'ятого класу боржника – фізичної особи, щоправда в 2019 р. він зменшився для цього класу, натомість для решти – зріс. Найбільш ризикованими відповідно до даних скорингу є девятий і десятий класи боржника – юридичної особи.

Скоринг має й далі впроваджуватися в процес кредитування АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ». Такий метод забезпечуватиме автоматизовану, швидку та комплексну оцінку позичальників. Використання системи скорингу допоможе банку підвищити операційну ефективність процесів на всіх стадіях кредитування, усунути суб'єктивний фактор при наданні кредитного рішення та управляти кредитними ризиками за допомогою досить простого інструментарію.

Ефективна методика стрес-тестування кредитного ризику АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» має включати: застосування макро- та

мікроекономічних сценаріїв, що дає змогу робити обґрунтовані висновки на основі моделювання можливих стресових змін в окремих агрегованих показниках; постійний облік і моніторинг кредитних ризиків; використання галузевого аналізу при розрахунку потенційних втрат від кредитного ризику й оцінки ймовірності дефолту позичальників з метою диференціації збитків і визначення необхідності збільшення резервів на можливі втрати; застосування принципів історичних сценаріїв та однофакторного стрес-тестування для ідентифікації стресових ситуацій на початкових стадіях та групи методів гіпотетичних сценаріїв для ідентифікації більш загрозливих ризиків; отримання кількісних оцінок стресових впливів на банківський сектор і оцінку втрат при реалізації банківських ризиків та прийняття відповідних стратегічних рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Міразізян В. А., Линенко А. В. Трансформація підходів до управління кредитними ризиками банків України. *Сучасні управлінські та соціально-економічні аспекти розвитку держави, регіонів та суб'єктів господарювання в умовах трансформації публічного управління* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. м. Одеса, 5 листопада 2020 р. Одеса, 2020. С. 180–182.
2. Павлишин І. О. Фінансовий ризик-менеджмент комерційного банку: класифікація та оцінка ризиків. *Інвестиції: практика та досвід*. Київ, 2016. № 10. С. 39–42.
3. Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах : Постанова Правління НБУ від 11.06.2018 р. № 64. Дата оновлення: 07.04.2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18#Text> (дата звернення: 21.10.2020).
4. Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків» : Постанова Правління НБУ від 15.03.2004 р. № 104. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0104500-04#Text> (дата звернення: 05.10.2020).
5. Банківський менеджмент: інноваційні концепції та моделі : монографія / Л. О. Примостка, О. О. Примостка, І. Я. Карчева та ін. ; за заг. та наук. ред. Л. О. Примостки. Київ : КНЕУ, 2017. 384 с.
6. Зачосова Н. В. Формування системи економічної безпеки фінансових установ : монографія. Черкаси : ПП Чабаненко Ю. А., 2016. 375 с.
7. Хоружий С. Г. Особливості регулювання і нагляду за діяльністю фінансових установ в ЄС. *Облік і фінанси*. Київ, 2019. № 4. С. 106–111.
8. Зянько В. В., Коваль Н. О., Єпіфанова І. Ю. Банківський менеджмент : навч. посіб. 2-ге вид., доп. Вінниця : ВНТУ, 2018. 126 с.

9. Brown K., Moles P. Credit Risk Management. Edinburgh : Edinburgh Business School ; Heriot-Watt University, 2016. 58 p.

10. Примостка Л. О. Фінансовий менеджмент банку : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2005. 280 с.

11. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV. Дата оновлення: 01.07.2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text> (дата звернення: 27.10.2020).

12. Івасів І. Б., Тараленко О. О. Оцінка можливостей впровадження Базель III щодо відновлення діяльності неплатоспроможних банків. *Молодий вчений*. Херсон, 2019. № 2 (66). С. 619–624.

13. Zribi N., Boujelbène Y. The factors influencing bank credit risk: The case of Tunisia. *Journal of Accounting and Taxation*. August 2011. Vol. 3 (4). pp. 70–78.

14. Батракова Т. І., Калюжна Ю. В. Банківські операції : навч. посіб. для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра напряму підготовки «Фінанси і кредит». Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 130 с.

15. Стечишин Т. Б., Малахова О. Л. Банківська справа : навч. посіб. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 404 с.

16. Холодна Ю. Є., Рац О. М. Банківська система : навч. посіб. Харків : Вид. ХНЕУ, 2013. 316 с.

17. Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями : Постанова Правління НБУ від 30.06.2016 р. № 351. Дата оновлення: 07.03.2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16#Text> (дата звернення: 23.09.2020).

18. Дзюблюк О. В., Прийдун Л. М. Кредитний ризик і ефективність діяльності банку : монографія. Тернопіль : ФОП Паляниця В. А., 2015. 295 с.

19. Простебі Л. І. Стан кредитної діяльності комерційних банків на сучасному етапі розвитку. *Інфраструктура ринку*. Одеса, 2019. Вип. 31. С. 681–688.

20. Шейко О. П., Стороженко О. О. Проблемна заборгованість у банківській системі: чинники впливу та інструментарій урегулювання. *Причорноморські економічні студії*. Одеса, 2019. Вип. 41. С. 183–187.

21. Коць О. О., Ільчук П. Г., Карпів О. В. Сутність проблемних кредитів банків та управління ними. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Миколаїв, 2018. Вип. 22. С. 806–810.

22. Копилюк О. І., Ревич М. Я., Музичка О. М., Підлипна Р. П. *Форми і методи управління прибутком банків : монографія*. Львів : СПОЛОМ, 2016. 254 с.

23. Воротинцев М. М. Оцінка ризику кредитування діяльності фінансових установ : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Харків, 2017. 215 с.

24. Дунас Н. В., Білокриницька М. С. Впровадження системи кредитного скорингу українськими банками для споживчого кредитування. *Приазовський економічний вісник*. Запоріжжя, 2019. Вип. 5 (16). С. 263–269.

25. Про особливості застосування вимог Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями у зв'язку із запровадженням обмежувальних заходів : Постанова Правління НБУ від 26.03.2020 р. № 39. Дата оновлення: 25.07.2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0039500-20#Text> (дата звернення: 07.10.2020).

26. Чмутова І. М. Аналіз банківської діяльності : навч. посіб. Харків : ХНЕУ, 2012. 307 с.

27. Волкова В. В. Методичні аспекти управління ризиком кредитного портфеля банку. *Економіка і організація управління*. Вінниця, 2016. № 1(21). С. 45–52.

28. Марич М. Г., Білявська А. В., Мізунська І. Р. До питання управління кредитними ризиками. *Молодий вчений*. Херсон, 2019. № 5 (2). С. 556–559.

29. Олійник А. В. Оцінка фінансово-економічних передумов управління кредитним ризиком у банківській системі України. *Вісник Хмельницького національного університету*. Економічні науки.

Хмельницький, 2019. № 1. С. 79–86.

30. Копилюк О. І., Музичка О. М. Аналіз банківської діяльності : навч. посіб. Львів : Видавництво Львівського торговельно-економічного університету, 2016. 416 с.

31. Rehman Z., Muhammad N., Sarwar B., Raz M. Impact of risk management strategies on the credit risk faced by commercial banks of Balochistan. *Financial Innovation*. 2019. No. 5 (44). URL : <https://doi.org/10.1186/s40854-019-0159-8> (date of application: 15.10.2020).

32. Прийдун Л. М. Управління кредитним ризиком банку і ефективність банківської діяльності : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Тернопіль, 2014. 232 с.

33. Профіль контрагента АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ». URL : <http://www.credit-rating.ua/ua/company/290> (дата звернення: 20.10.2020).

34. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III. Дата оновлення: 03.07.2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення: 25.10.2020).

35. Офіційне Інтернет-представництво Національного банку України. URL : <https://bank.gov.ua> (дата звернення: 24.10.2020).

36. Лапіна І. С., Гончаренко О. М. Фінансовий менеджмент : навч. посіб. Одеса : Атлант, 2016. 313 с.

37. Сайт АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ». URL : <https://www.bisbank.com.ua> (дата звернення: 21.10.2020).

38. Копилюк О. І., Музичка О. М. Банківські операції : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 416 с.

39. Довгань Ж. М. Менеджмент у банку : підручник. Тернопіль : Економічна думка, 2017. 512 с.

40. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні : Постанова НБУ від 28.08.2001 р. № 368. Дата оновлення: 01.07.2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01#Text> (дата

звернення: 24.10.2020).

41. Чайковський Я. І. Організація платіжних операцій банків : навч. посіб. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 232 с.

42. Катан Л. І., Демчук Н. І., Бабенко-Левада В. Г., Журавльова Т. О. Банківська система : навч. посіб. Дніпро : Пороги, 2017. 444 с.

43. Мельник К. М., Колотуха С. М. Формування та вплив кредитного портфеля на кредитний ризик комерційного банку (на прикладі ПАТ КБ «ПриватБанк»). *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. Умань, 2017. Вип. 90 (2). С. 105–114.

44. Ровенська В. В., Киркач В. Е. Кредитна політика та аналіз сучасного стану кредитного ринку України. *Економічний вісник Донбасу*. Київ – Старобільськ, 2019. № 1 (55). С. 103–108.

45. Ганзюк С. М., Вишнякова Ю. О. Кредитування споживчих потреб в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. Київ, 2019. № 18. С. 47–52.

46. Бикова О. В., Марченко О. В. Оцінка ефективності кредитної політики банку. *Молодий вчений*. Херсон, 2017. № 3 (43). С. 586–589.

47. Кузнецова С. А., Болгар Т. М., Пестовська З. С. Банківська система : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2014. 400 с.

48. Варцаба В. І., Заславська О. І. Сучасне банківництво: теорія і практика : навч. посіб. Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2018. 364 с.

49. Литвин Н. Б. Фінансовий облік у банках (у контексті МСФЗ) : підручник. 2-ге вид., доп. і перероб. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 676 с.

50. Артем'єва О. О., Бестюк А. М. Вплив кредитних ризиків на розвиток банківської системи України в умовах трансформаційних процесів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. Херсон, 2020. № 37. С. 62–67.

51. Бурденюк І. І., Волонтир Л. О. Методи та моделі ризик-менеджменту банківських установ. *Галицький економічний вісник*. Тернопіль, 2016. № 2 (51). С. 113–123.

52. Росола У. В., Щока Н. І., Ярмолюк М. С. Кредитна політика та аналіз сучасного стану кредитного ринку України. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Економіка*. Мукачево, 2018. № 1 (9). С. 181–188.

53. Oino I. A Comparison of Credit Risk Management in Private and Public Banks in India. *Global Journal of Business Research*. Hilo, 2016. Vol. 10 (1). pp. 95–108.

54. Чмутова І. М., Харитоновна В. С. Ризик-орієнтований підхід до формування фінансової стратегії банку. *Економіка розвитку*. Харків, 2017. № 4. С. 59–67.

55. Стратегія фінансового сектору України до 2025 року. URL : https://mof.gov.ua/storage/files/Strategija_financovogo_sectoru_ua.pdf (дата звернення: 03.10.2020).

56. Медведєва І. Б. Стрес-тестування кредитного портфеля банку за макроекономічними параметрами. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Миколаїв, 2017. Вип. 16. С. 752–757.

57. Рейтинг стійкості банків. URL : <https://minfin.com.ua/ua/banks/rating> (дата звернення: 28.10.2020).

58. Аналіз банківської діяльності : навч. посіб. / уклад. Н. О. Станіславчук. Умань : Візаві, 2018. 191 с.

59. Бобиль В. В. Фінансові ризики банків: теорія та практика управління в умовах кризи : монографія. Дніпропетровськ : Дніпропетр. нац. ун-т залізн. трансп. ім. акад. В. Лазаряна, 2016. 300 с.

60. Mukhtarov S., Yüksel S., Mammadov E. Factors that increase credit risk of Azerbaijani banks. *Journal of International Studies*. Szczecin, 2018. No. 11 (2). pp. 63–75.

61. Дроботя Я. А. Нетрадиційні банківські послуги та фінансові ризики пов'язані з ними: реалії України, міжнародний досвід. *Вісник ХНАУ ім. В. В. Докучаєва. Серія «Економічні науки»*. Харків, 2018. № 1. С. 31–40.

62. Шульга Н. П., Белянко Л. Л. Стрес-тестування кредитного ризику

банків України на основі макроекономічних змінних. *Інвестиції: практика та досвід*. Київ, 2019. № 12. С. 10–16.

63. Юдіна С. В., Гуржий Т. Г. Аналіз тенденцій кредитних послуг комерційних банків домогосподарствам в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. Київ, 2018. № 21. С. 34–38.

64. Гладких Д. М. Забезпечення банківської безпеки України в умовах розвитку інформаційної економіки : дис. ... д-ра екон. наук : 21.04.01. Київ, 2019. 498 с.

65. Вплив фінансової системи на стабільність економічного розвитку : монографія / за ред. А. А. Мещерякова. Серія «Бізнес. Економіка. Фінанси». Дніпро : УМСФ, 2019. 132 с.

66. Марценюк О. В., Відерська В. П. Банківська система України: сучасний стан та перспективи розвитку. *Polish journal of science*. Варшава, 2020. № 26. Ч. 2. С. 10–17.

67. Про затвердження Положення про Кредитний реєстр Національного банку України : Постанова Правління НБУ від 04.05.2018 р. № 50. Дата оновлення: 01.07.2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0050500-18#Text> (дата звернення: 23.10.2020).

68. Белянко Л. Л. Алгоритм стрес-тестування кредитного ризику у банках. *Інфраструктура ринку*. Одеса, 2018. Вип. 23. С. 252–260.

69. Демчук Н. І., Довгаль О. В., Владика Ю. П. Банківські операції : навч. посіб. Дніпро : Пороги, 2017. 460 с.

70. Корченко А. О., Скачек Л. М., Хорошко В. О. Банківська безпека : підручник. Київ : ПВП «Задруга», 2014. 185 с.

ДОДАТОК А

Дані зі звітів про фінансовий стан
 АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ»
 станом на 31 грудня 2017-2019 рр., тис. грн

Балансові показники	Станом на 31 грудня		
	2017 р.	2018 р.	2019 р.
1	2	3	4
Грошові кошти та їх еквіваленти	839598	600949	252357
Кошти обов'язкових резервів банку в Національному банку України	0	0	0
Фінансові активи, що обліковуються за справедливою вартістю через прибуток або збиток	265	242	0
Кошти в інших банках	0	14633	321798
Кредити та заборгованість клієнтів	3377682	2996407	2415991
Цінні папери в портфелі банку на продаж	48030	154307	212570
Цінні папери в портфелі банку до погашення	0	0	189238
Інвестиції в асоційовані та дочірні компанії	0	0	0
Інвестиційна нерухомість	0	282020	282020
Дебіторська заборгованість щодо поточного податку на прибуток	1	0	0
Відстрочений податковий актив	215	398	633
Гудвіл	0	0	0
Основні засоби та нематеріальні активи	30962	44887	79832
Інші фінансові активи	40220	103212	11587
Інші активи	5692	8853	53125
Необоротні активи, утримувані для продажу, та активи групи вибуття	0	0	0
Усього активів	4342665	4205908	3819151
Кошти банків	0	0	0
Кошти клієнтів	3753330	3546690	3085380
Фінансові зобов'язання, що обліковуються за справедливою вартістю через прибуток або збиток	1690	1225	1663
Боргові цінні папери, емітовані банком	15188	56	0
Інші залучені кошти	0	0	0
Зобов'язання щодо поточного податку на прибуток	55	686	2056
Відстрочені податкові зобов'язання	0	0	0
Резерви за зобов'язаннями	2833	982	2661
Інші фінансові зобов'язання	11840	96741	122449
Інші зобов'язання	14843	15720	43927

Продовження ДОДАТКА А

1	2	3	4
Субординований борг	0	0	0
Зобов'язання групи вибуття	0	0	0
Усього зобов'язань	3799779	3662100	3258136
Статутний капітал	500000	500000	500000
Емісійні різниці	0	0	0
Незарєєстрований статутний капітал	0	0	0
Інший додатковий капітал	0	0	0
Резерви та інші фонди банку	33589	34055	34562
Резерви переоцінки	-36	-371	2174
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	9333	10124	24279
Неконтрольована частка	0	0	0
Усього власного капіталу	542886	543808	561015
Усього зобов'язань та власного капіталу	4342665	4205908	3819151

ДОДАТОК Б

Дані зі звітів про прибутки, збитки та інший сукупний дохід

АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ» за 2017-2019 рр., тис. грн

Показники	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Процентні доходи	418129	377277	404112
Процентні витрати	-249096	-243813	-258053
Чистий процентний дохід	169033	133464	146059
Комісійні доходи	89957	320114	380729
Комісійні витрати	-7595	-10720	-20655
Чистий прибуток (збиток) від операцій із фінансовими інструментами, які обліковуються за справедливою вартістю через прибуток або збиток	21458	25362	35071
Чистий прибуток від операцій з похідними фінансовими інструментами	21458	25362	35071
Чистий прибуток (збиток) від операцій із борговими фінансовими інструментами, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід	0	-2	0
Чистий прибуток (збиток) від операцій із іноземною валютою	14906	12477	29990
Чистий прибуток (збиток) від переоцінки іноземної валюти	654	2955	0
Чистий збиток від зменшення корисності фінансових активів	-109714	-56740	0
Чистий прибуток (збиток) від зменшення корисності інших активів	-1780	1489	545
Чистий збиток (прибуток) від збільшення (зменшення) резервів за зобов'язаннями	-2758	804	-20260
Чистий прибуток (збиток) від припинення визнання фінансових активів (зобов'язань), які обліковуються за амортизованою собівартістю	0	5880	0
Накопичений прибуток (збиток) від перекласифікації фінансових активів, які обліковувалися за справедливою вартістю через інший сукупний дохід до справедливої вартості через прибуток або збиток	0	-113	0
Інші операційні доходи	2455	11451	0
Витрати на виплати працівникам	-70317	-118912	-127492
Витрати зносу та амортизація	-6379	-9199	-48621
Інші адміністративні та операційні витрати	-88477	-306292	-345344
Прибуток (збиток) до оподаткування	11443	12018	30022
Витрати на податок на прибуток	-2110	-1837	-5743
Прибуток (збиток) за рік	9333	10181	24279

**Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ**

Я, Міразізян Вікторія Агванівна, студентка 2 курсу магістратури, денної форми навчання, економічного факультету, спеціальність 072 Фінанси, банківська справа та страхування, адреса електронної пошти Vika.mir25@gmail.com,

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Вдосконалення управління кредитними ризиками АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЦАДЖЕНЬ» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений;
- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;
- згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (студент) _____
Дата _____ Підпис _____ ПІБ (науковий керівник) _____